Acta

Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni

2018

roč. 10/č. 1

FAKULTA FILOZOFICKÁ
ZÁPADOČESKÉ
UNIVERZITY
V PLZNI

Acta Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni

2018, roč. 10, č. 1

FAKULTA FILOZOFICKÁ
ZÁPADOČESKÉ
UNIVERZITY
V PLZNI

Acta FF ZČU, 2018, roč. 10, č. 1

Fakulta filozofická
Západočeská univerzita v Plzni, 2018

PhDr. Vladimír Naxera, Ph.D., editor, 2018

Registrace MKČR E 19585
Vychází třikrát ročně.

ISSN (print) 1802-0364
ISSN (online) 2336-6346

Obsah / Contents

Statě / Articles

Rekonceptualizace pojmu zranitelnosti a jeho užití coby analytického nástroje 7
Reconceptualization of Vulnerability and its Use as an Analytic Tool
Alena Glajchová

Mezi racionalismem a judaismem: filosofická sebereflexe Raymonda Arona 27
Between Rationalism and Judaism: Raymond Aron's Philosophical Self-reflection
Jiří Nesiba & Josef Smolík

Neutuchající spor o Jihočínské moře: strategie zajišťování jako vhodná reakce států jihovýchodní Asie na aktivity Číny v oblasti? 49
The Perpetual Dispute over the South China Sea: Hedging Strategy as a Suitable Reaction of Southeast Asian States to China's Activities in the Region?
Nikola Hájková

Popis rekonstrukce dvou stříbrných píšťal z Uru 71
Description of the Reconstruction of the Silver Pipes from Ur
Marie Ondříčková

Rozhovor / Interview

On Islamophobia in CEE Countries. Interview with Prof. Ivan Kalmar 97
Přemysl Rosůlek

Recenze / Reviews

Jean-François Sablayrolles: Les néologismes. Créer des mots français aujourd'hui 103
Radka Mudrochová

Peter Pomerancev: Nic není pravda a všechno je možné. Surreální srdce nového Ruska 107
Maria Avanesova

s. 7–94

Statě / Articles

Alena Glajchová
Jiří Nesiba & Josef Smolík
Nikola Hájková
Marie Ondříčková

Rekonceptualizace pojmu zranitelnosti a jeho užití coby analytického nástroje*

*Alena Glajchová***

Reconceptualization of Vulnerability and its Use as an Analytic Tool

Abstract: *This paper focuses on the notion of vulnerability and its conceptualization in the scientific sphere. The concept of vulnerability is used frequently, but its explanation and definition is vague and insufficient. The main purpose of this paper is to point out the limitations of the use of this concept in existing definitions and research articles and highlight its importance for further use as an analytic tool. Based on review of literature, the aim is to reconceptualise the notion of vulnerability in the scientific field and define it with respect to already established concepts that are closely related to the concept of vulnerability. Close attention is paid to the research area of health and the provision of health care. One of the major findings of analysis points out that vulnerability is mostly defined by many authors as a susceptibility to harm or neglect (Rogers 1997; Aday 1994) or its definition is often ignored. The most frequent use of this concept is based on the principle of labelling and many individuals are labelled as vulnerable based on one fixed category, such as gender, age, ethnicity, race, etc. In conclusion, I assume that such an approach homogenizes and stereotypically classifies vulnerable groups of the population. I suggest a new definition of vulnerability, which does not deny the individuality of each vulnerable person. This redefinition makes it possible to reveal the sources of vulnerability and various dimensions of social inequality.*

Key words: *vulnerability, vulnerable groups, bioethics, healthcare, intersectional approach, social inequalities.*

DOI: https://doi.org/10.24132/actaff.2018.10.1.1

---

*Tento text vznikl v rámci projektu „Migrace a zdraví matek: těhotenství, porod a rané rodičovství“ (Grantová agentura České republiky, grant č. 16-10953S).

**Mgr. Alena Glajchová, Katedra sociologie, Filozofická fakulta, Západočeské univerzita v Plzni, alenag@kss.zcu.cz.

1. Úvod

„Být zdráv“ se v současnosti stává obecně přijímaným imperativem, přesto je zdraví otázkou individuální odpovědnosti a životního programu každého z nás (např. Parusniková 2000). Variabilita celkového zdraví populace může být ovlivněna mnoha faktory, které zdraví buď to posilují, nebo naopak ustavují jedince do zranitelné pozice a zdraví je tak oslabováno. Koncept zranitelnosti (*vulnerability*) je obvykle definován jako „*náchylnost k újmě a k možnosti poškození*“ (Heaslip, Ryden 2013: 11). Je asociován se skupinami jedinců, jako jsou děti, pacienti[1] trpící chronickou nemocí, senioři atd. (Rogers 1997). Základním předpokladem zranitelnosti je, že určité kategorie jedinců se ocitají ve znevýhodněné pozici, disponují sníženou autonomií a vyžadují zvláštní zacházení a ochranu (např. Toader, Damir, Toader 2013). Koncept zranitelnosti se tak nepochybně dotýká oblasti zdraví a promítá se do systému zdravotní péče, a to jak na úrovni společenských struktur, tak i v oblasti mezilidských vztahů (Pařízková, Hrešanová, Glajchová 2018).

Ztráta autonomie, slabost, závislost, riziko či bezmoc (srov. ten Have 2016) jsou pojmy asociované s konceptem zranitelnosti. Mezi zranitelností a problematikou sociálních nerovností či mocenských vztahů existuje úzké spojení. Nerovnosti ve zdraví a v přístupu ke zdravotní péči jsou ve světě intenzivně studovány a dokumentovány, nicméně v českém prostředí výzkum, který by popisoval koncept zranitelnosti v oblasti zdraví a systému zdravotní péče, postrádáme. Přitom je např. klíčovým nástrojem k pochopení znevýhodněné pozice jedince v oblasti zdraví a jeho vztahu k poskytovateli zdravotní péče. Jeho unikátnost spočívá nejen v možnostech interdisciplinárního užití, ale především i v tom, že nám umožňuje lépe porozumět perspektivě a žité zkušenosti jedinců. První odkaz na pojem zranitelnost se vyskytl v bioetické směrnici *Belmont Report*, která byla vytvořena *Národní komisí pro ochranu lidských subjektů biomedicínského a behaviorálního výzkumu* (National Commission for the Protection of Human Subjects of Biomedical and Behavioral Research) a publikována už v roce 1979 ve Spojených státech amerických.

K rekonceptualizaci zranitelnosti přistupuji na základě rešerše odborných článků a výzkumných zpráv vyhledaných v databázích SAGE Journals, ScienceDirect, SpringerLink, JSTOR a EBSCO. S ohledem na předporozumění dané problematice (Glajchová 2016) a můj zájem o koncept zranitelnosti a zdravotní péči jsem pro vyhledání textů užila klíčová slova a slovní spojení *vulnerability*, *vulnerable*, *vulnerable patient*, *vulnerability healthcare*. Do výběru jsem zahrnula studie, které obsahovaly alespoň jedno z těchto klíčových slov v názvu či v těle textu a které se zaměřovaly na konceptualizaci pojmu zranitelnost a na zranitelnou populaci ve vztahu ke zdravotní péči. Celkový výběr činil nejprve 92 textů, ale při detailním čtením došlo ke zvýšení počtu na 118 textů, publikovaných v letech 1993–2017.[2] Výjimku tvořily bioetické směrnice, které byly publikovány dříve, avšak posléze

[1] Pro snazší čtení užívám v celém textu generické maskulinum.

[2] Detailní pročítání bioetických směrnic a vyhledaných textů odhalilo úzkou provázanost konceptu zranitelnosti s dalšími pojmy, jako jsou například autonomie či riziko. Považovala jsem proto za nutné texty o nich do rešerše zahrnout a toto úzké spojení popsat. Bioetika je odvětvím aplikované etiky a je chápána studium etických otázek, dilemat a morálních norem,

několikrát revidovány. Výběr obsahuje převážně odborné studie, bioetické směrnice a výzkumné zprávy z oborů a disciplín, jako jsou epidemiologie, environmentální a populační studia, ošetřovatelství, lékařství, medicína a bioetika, antropologie či medicínská sociologie.

Tato přehledová stať reaguje na nedostatek pozornosti věnované konceptu zranitelnosti i na jeho neadekvátní vymezení, nejčastěji postavené na principu *labelování* (*labeling*), které limituje jeho užitečnost. Jejím cílem je představit jej a uvést do povědomí české sociálněvědní oblasti jako užitečný koncept, který však vyžaduje redefinici a také rozšíření svého užití v oblasti zdraví a zdravotní péče. V první části tak představuji pojem zranitelnosti v kontextu vědních oblastí, v nichž je v současnosti užíván a definován. V další části jej vymezuji vůči konceptům již ustáleným a v poslední části textu navrhuji vlastní definici zranitelnosti a shrnuji zásadní zjištění vyhledaných studií, a to konkrétně ve vztahu k systému zdravotní péče. Přínosem této přehledové stati je přiblížení konceptu zranitelnosti širší odborné veřejnosti a upozornění na jeho užití coby analytického nástroje, které je přínosné pro porozumění sociální realitě.

2. Co je zranitelnost?

Anglický termín *vulnerability* (zranitelnost) pochází z latinského slova *vulnerare* (*to wound*, zranit) a *vulnus* (*a wound*, rána) (Heaslip, Ryden 2013). Původní latinské výrazy znamenají ublížení, zranění či újmu (Stevenson 2010). Dle světových slovníků narážíme hned na několik definic zranitelnosti. Nejobecnější a nejužívanější slovníkovou definicí je, že „*zranitelnost je náchylnost k ublížení a újmě, či schopnost být snadno fyzicky, emočně či mentálně zraněn*“ (Cambridge Learner's Dictionary 2017: nestr.).[3] Jinde nacházíme definici, že „*zranitelnost je kvalita či stav, kdy je jedinec vystaven možnosti útoku či poškození (fyzickému nebo emočnímu)*“ (Oxford English Dictionary 2017: nestr.).[4] Z medicínského hlediska můžeme nalézt definici zranitelnosti jako „*náchylnosti k poškození či slabosti*“ (Stedman's Medical Dictionary 2017: nestr.).[5] V odborné literatuře je zranitelnost pojímána obdobně, a to jako „*náchylnost k ohrožení, újmě a bezmocnosti*“ (Adger 2006: 268; srov. Cooley 2015).

Všechny uvedené definice mají i přes rozdílnou formulaci společný prvek, a to pojmy ublížení a ohrožení. Zranitelnost zde také jednoznačně odkazuje k určité míře nebezpečí a ztrátě kontroly. V literatuře je asociována s mnoha dalšími pojmy, jako je omezenost, nejistota či křehkost (ten Have 2016: 3), a převážně nabývá negativního významu. Charakteristickým rysem definice konceptu zranitelnosti je

---

které se vyskytují v biologických vědách a uvnitř současné biomedicíny (Ember, Ember 2004; Weitz 2007).

[3] U slovníkových definic v jiném jazyce se jedná vždy o vlastní překlad, přičemž v poznámce pod čarou uvádím přesnou původní citaci. Původní citací definice zranitelnosti je: „*Susceptibility to health problems, harm or neglect*“ (např. Rogers 1997: 65; Aday 1994: 487); „*Able to be easily physically, emotionally, or mentally hurt, influenced, or attacked*“ (Cambridge Learner's Dictionary 2017: nestr.).

[4] Původní citací je: „*The quality or state of being exposed to the possibility of being attacked or harmed, either physically or emotionally*“ (Oxford English Dictionary 2017: nestr.).

[5] Původní citací je: „*Weakness of susceptibility to damage*“ (Stedman's Medical Dictionary 2017: nestr.).

udržování holistické perspektivy, která uvaluje zranitelnost na členy skupiny bez ohledu na jejich individuální zkušenost a odlišnost (Heaslip, Ryden 2013).

Vývoj konceptu zranitelnosti ve vědecké literatuře začal prvním odkazem na tento pojem ve 20. letech 20. století, a to ve studii, která se zaměřovala na zranitelnost centrální části oční sítnice. Termín v tomto období užívala převážně lékařská věda jako technické označení v souvislosti se správným či nesprávným fungováním určité zkoumané oblasti lidského těla (ten Have 2016: 21; srov. Delor, Hubert 2000). Uplatňoval se tak zejména pro popis anomálií či defektů, avšak nebyl vysvětlen, ani definován.

Od poloviny dvacátého století vzrostl počet studií, které odkazovaly ke konceptu zranitelnosti, a zvětšující se zájem rozšířil termín do mnoha vědních oblastí. Na konci sedmdesátých let a v letech osmdesátých jej začali výzkumníci hojně užívat v epidemiologických a environmentálních studiích, v ošetřovatelství a v bioetice. Nejpatrněji se trend projevil na poli rychle se rozvíjející ošetřovatelské vědy. Koncept zranitelnosti zde již nebyl uplatňován pouze jako indikátor (ne)správnosti tělesné struktury a (ne)dostačujícího fyzického zdraví, ale mohl se rozvinout díky nové pozornosti věnované fungování osob (pacientů) uvnitř specifického prostředí – jedním z prvních poznatků například bylo, že pacientova závislost jej umisťuje do zranitelné situace (McGilloway 1976). Od počátku sedmdesátých let se koncept zranitelnosti stal inherentní součástí bioetických směrnic, které ho dodnes užívají k zajištění etického zacházení a autonomie pacienta. Určují zranitelné skupiny jedinců na základě fixních kategorií (věku, etnicity, socioekonomického statusu aj.) a zároveň i s ohledem na prostředí a vlivy, kterým jsou vystaveni. Pracují pak např. se skupinami ekonomicky znevýhodněných jedinců, velmi nemocných a hospitalizovaných jedinců, rasových a etnických minorit atd. (srov. Belmont Report 1979).[6] Ačkoliv se terminologie bioetického diskurzu spoléhá na pojmy *zranitelný*, *zranitelná populace* nebo *zranitelné subjekty*, postrádá vysvětlení či definici samotného termínu zranitelnosti jako takového. Podle ten Havea se v tomto případě jedná spíše o atribut, nikoliv o relevantní kvalitu (ten Have 2016: 39n.).

Klíčovým konceptem se termín zranitelnost stal v devadesátých letech pro environmentální a epidemiologické studie, ale i pro sociálněvědní výzkum. Tyto studie koncept uchopovaly způsobem, že jakékoliv nebezpečí, které je spjaté například s přírodní katastrofou nebo znevýhodňujícími životními podmínkami, pojímaly jako riziko způsobující zranitelnost celé populace (Delor, Hubert 2000: 1557–1562).

[6] *Kodex federálních předpisů* (*Protection of Human Subjects – 45 CFR 46*) určuje jako zranitelné skupiny děti, vězně, těhotné ženy a jejich embrya (Code of Federal Regulations 2009). *Helsinská deklarace* zvažuje jako zranitelné nekompetentní osoby, jež nemohou poskytnout informovaný souhlas nebo jej odmítají. Dále za zranitelnou populaci identifikuje jedince, kteří jsou ohroženi nátlakem, nezískávají výhody z participace na lékařském výzkumu a jejichž potřeby spjaté se zdravím jsou opomíjeny (World Medical Association 2013). Belmont Report definuje jako zranitelné skupiny rasové minority, ekonomicky znevýhodněné jedince a velmi nemocné a hospitalizované jedince (The Belmont Report 1979). *Světová zdravotnická organizace* (*CIOMS – Mezinárodní etická směrnice pro biomedicínský výzkum zahrnující lidské účastníky*) zvažuje jako zranitelné ty jedince, kteří mají omezenou schopnost chránit vlastní zájmy nebo poskytnout informovaný souhlas. Do klasifikace zranitelných skupin tak zahrnuje děti a osoby s mentální či behaviorální poruchou, podřízené členy hierarchických skupin, seniory, obyvatele pečovatelských domů, jedince přijímající sociální benefity, nezaměstnané, pacienty na pohotovosti, etnické a rasové minoritní skupiny, bezdomovce, uprchlíky, vězně, pacienty s nevyléčitelnou chorobou či členy komunit, které neznají medicínské koncepty (CIOMS 2002).

Environmentální vědci se zabývali konceptuálním rámcem zranitelnosti, ale jeho aplikace byla opět spíše technická, zaměřená k úsilí konstruovat index zranitelnosti a popsat rozsah změn a potřebných intervencí (srov. Vörösmarty et al. 2000; Turner et al. 2003; Brown 2011). Adger (2006: 268n.) definoval zranitelnost jako stav náchylnosti k ublížení z důvodu vystavení stresu, který je spojen s environmentální a sociální změnou a nedostatečnou schopností adaptace.

V oblasti epidemiologických studií bylo za nebezpečí a důvod náchylnosti k újmě považováno například riziko nákazy HIV/AIDS, spojované s určitými skupinami lidí, které byly v důsledku stigmatizovány a exkludovány. Tato zranitelnost ale pouze ilustruje dopady sociálních faktorů, jako jsou chudoba, ekonomické zneužívání, sexuální útlak, rasismus či sociální exkluze (Parker 2001). Parker hovoří o tzv. strukturálním násilí, tedy o situaci, kdy strukturální faktory vystavují jedince a skupiny náchylnosti k epidemii HIV/AIDS. Od roku 2000 došlo k posunu v uvažování o příčinách zranitelnosti, které již nebyly hledány v prostředí, ale výzkumníci se zaměřili na konkrétní individuální praktiky a mezilidské vztahy (Delor, Hubert 2000; Ruof 2004). Zájmem výzkumníků se staly především rizikové praktiky pro přenos HIV/AIDS. Za zranitelné tak začali být pojímáni i ti jedinci, které s náchylností k újmě a poškození spojovalo jejich individuální jednání, anebo na něž měla vliv jejich specifická individuální pozice v rámci vztahů a interakcí ve společnosti.

V současnosti se koncept rozšířil do mnoha vědních oblastí. Dominantní zájem projevují environmentální studia, ošetřovatelství, lékařství a bioetika. Celá řada studií se od počátku jednadvacátého století zaměřuje na konceptualizaci zranitelnosti (např. Delor, Hubert 2000; Aday 1994; Rogers 1997) a doprovází ji i četná kritika. Kritizována je zejména celková četnost různých definic, jejich vágnost a stereotypizující labelování (Hurst 2008; Ruof 2004; DeBruin 2001; Toader, Damir, Toader 2013; Spiers 2000).

3. Zranitelnost ve vztahu s jinými koncepty

Pro jasné porozumění konceptu zranitelnosti a jeho uplatnění v praxi je potřeba jej vůči již ustáleným, korelujícím konceptům vymezit. Jeho pojetí a aplikovatelnost se budou přirozeně lišit podle vědecké oblasti a výzkumného tématu.

3.1. Autonomie

Od doby, kdy byl poprvé představen ve směrnici *Belmont Report* (1979), hraje koncept zranitelnosti zásadní roli v uvažování o etice výzkumu a zaujímá ústřední pozici v oblasti výzkumu etiky a bioetiky. Postupně zvýšil pozornost vůči jednotlivým směrnicím i rozsah svého užití napříč obory (např. Ruof 2004; Toader, Damir, Toader 2013; Bracken-Roche et al. 2017). V rámci bioetického diskurzu představuje zranitelnost deficit, slabost, závislost, vadu či nedokonalost a skrze autonomii se váže na etické principy. Belmont Report (1979) definuje tři obecné etické principy, jimiž jsou: respektování osob (*respect for persons*), prospěšnost (*beneficence*) a spravedlnost (*justice*).

Autonomie je v *Akademickém slovníku cizích slov* definována jako „*samospráva, forma určité (omezené, relativní) nezávislosti a samostatnosti (v rámci většího celku)*“ (Petráčková, Kraus 2001: 84). *Slovník spisovné češtiny* (Červená, Filipec 2010) definuje autonomii obdobně, a to jako *nezávislost, samospráva (uvnitř vyššího celku)* zahrnující *kulturní autonomii a právo na autonomii.* Ani výklad významu slova autonomie ze *Slovníku spisovného jazyka českého* se příliš neliší – autonomie je zde formulována jako *samospráva a svézákonnost*, tedy *právo národů na autonomii, kulturní autonomii a autonomii umění* (SSJČ n.d.: nestr.).[7] *Sociologický slovník* (Jandourek 2007) rozpracovává pojem autonomie šířeji – autonomie je *samostatnost jednotlivců, skupin nebo organizací, samostatné určování pravidel nebo cílů, jejich provádění a kontrola.* Konkrétně v sociologii je pak autonomie definována jako „*schopnost racionálního aktéra samostatně se rozhodovat a nebýt subjektem nějaké determinace*“ (Jandourek 2007: 35). Pokud přeneseme výše uvedené obecné definice, spolu s výkladem *Sociologického slovníku*, do empirie, je autonomie chápána jako respekt k rozhodnutí jedince a jeho nezávislosti (Haugen 2010). Autonomie jakožto elementární etický princip předpokládá aktivní participaci a spolupráci (Haugen 2010; ten Have 2016) i právo člověka na sebeurčení a na vytváření, přijímání či odmítání rozhodnutí, která se týkají jeho blaha (Garrett, Baillie, Garrett 1993: 28).

Mezi autonomií a zranitelností existuje důležité spojení – zranitelnost lze definovat jako *narušenou či omezenou autonomii* (např. Toader, Damir, Toader 2013). Jinak řečeno, autonomie je snižována zranitelností. Zranitelnost tak vyvstává z nedostatečné schopnosti chránit vlastní zájmy, rozhodovat se a aktivně participovat. V prostředí zdravotní péče a v rámci bioetického diskurzu se autonomie promítá do informovaného souhlasu. Žádný pacient by neměl být léčen bez svého souhlasu nebo proti své vůli. Za zranitelné jedince (pacienty) jsou tak považováni ti, kteří nemohou poskytnout informovaný souhlas nebo nejsou schopni učinit vlastní rozhodnutí. Autonomii tedy lze považovat za normu, za ideál převažující ve společnosti, kdežto zranitelnost za druhou stranu této dominance (srov. ten Have 2016).

3.2. Riziko

Riziko znamená možnost, že se může stát něco špatného, či jakoukoliv nebezpečnou událost. V *Akademickém slovníku cizích slov* (Petráčková, Kraus 2001) nacházíme definici pojmu riziko: *nebezpečí, možnost škody, ztráty, nezdaru.* Stejně je riziko formulováno i ve *Slovníku spisovné češtiny* (Červená, Filipec 2010), kde je navíc uveden dodatek, že riziko znamená i *vzít na sebe riziko ztráty* (srov. SSJČ n.d).[8] Brooks (2003: 6) analyzuje různé definice pojmu riziko a na základě toho tvrdí, že téměř všechny formulují riziko jako *pravděpodobnost výskytu nebezpečí,*

[7] Pro doplnění uvádím anglická slovníková hesla pojmu autonomie (*autonomy*): „*the ability to make your own decisions without being controlled by anyone else*“ (Cambridge Learner's Dictionary 2017: nestr.); „*self-directing freedom and especially moral independence*“ (Merriam-Webster Dictionary 2017: nestr.).

[8] Pro doplnění uvádím anglická slovníková hesla pojmu riziko (*risk*): „*the possibility of something bad happening; something bad that might happen*“ (Cambridge Learner's Dictionary 2017: nestr.); „*the possibility of loss or injury*“ (Merriam-Webster Dictionary 2017: nestr.).

jež má za následek vznik katastrofy, či sérii událostí s nežádoucím dopadem anebo pravděpodobnost nějaké pohromy.[9]

V odborné literatuře pracují s konceptem rizika především environmentální a epidemiologické studie (srov. Delor, Hubert 2000). Aday (1994: 487) tvrdí, že základem definice zranitelnosti je epidemiologický koncept rizika. Zranitelnost a riziko je tak potřeba chápat jako dva vzájemně spjaté koncepty – zranitelnost vzniká vystavením rizikové události (například riziku újmy, nebezpečí, zhoršeného zdraví aj.), zatímco riziko představuje pravděpodobnost vzniku zranitelnosti, tedy pravděpodobnost vystavení nepříznivé události zhoršující zdraví a celkové blaho jedince (well-being) (Flaskerud, Winslow 1998; Chambers 1989).

3.3. Marginalizace

Pojem marginalita vznikl od kořenu slova *margin* (*kraj*). *Margins* jsou ve vědeckém prostředí definovány jako *periferní aspekty lidí, sociálních sítí, komunit a prostředí* (Hall, Stevens, Meleis 1994; Boychuk Duchscher, Cowin 2004). České výkladové slovníky obsahují pojem marginálie a marginální. Například *Akademický slovník cizích slov* (Petráčková, Kraus 2001) uvádí, že marginálie znamenají *poznámky k textu na okraji listů* (srov. SSJČ n.d.) a marginální znamená *okrajový, či jedinec žijící na okraji společenství. Slovník spisovné češtiny* (Červená, Filipec 2010) vysvětluje pouze slovo marginální, jehož význam je shodný i se *Slovníkem spisovného jazyka českého* (SSJČ n.d.) – *okrajový.*[10]

Marginální status odkazuje tedy k věcem, jednáním, charakteristikám atd., které jsou na okraji (srov. Jandourek 2007). Koncept marginality je užíván od 20. let 20. století, kdy jej Robert Ezra Park, představitel sociologické chicagské školy, vytvořil pro popis migrace a zkušenosti migrujících. Od počátku je uplatňován zejména pro uchopení žité zkušenosti, a to nejen migrujících osob a jejich integrace do majoritní společnosti, ale také zkušenosti lidí z dvou různých kultur, mezi nimiž je asymetrický vztah – jako jsou lidé odlišné barvy pleti, chudí, mentálně nemocní, oběti násilí či sexuální menšiny (např. Pelc 2017). Marginalita je tudíž vymezována jako jedincův *stav bytí periferním* (Hall, Stevens, Meleis 1994: 25).[11] Marginalizace je pak obecně chápána jako komplexní proces, během něhož jsou jedinci a skupiny na základě své identity, asociace, zkušenosti či svého prostředí odsouváni do situace bytí na okraji společnosti (např. Sirovátka 1997; Young 2014; Pelc 2017). Marginalizaci můžeme také definovat jako „*proces, kterým je skupině*

[9] Původní citací je: „*the probability of occurrence of a hazard that acts to trigger a disaster or series of events with an undesirable outcome, or the probability of a disaster*“ (Brooks 2003: 6).

[10] Pro doplnění uvádím anglická slovníková hesla pojmu okraj (*margin*) a marginalita (*marginality*): *margin* – „*the ability to make your own decisions without being controlled by anyone else*“ (Cambridge Learner's Dictionary 2017: nestr.); *marginality* – „*not of central importance; also occupying the borderland of a relatively stable territorial or cultural area; or excluded from or existing outside the mainstream of society, a group, or a school of thought*“ (Merriam-Webster Dictionary 2017: nestr.).

[11] Původní citací je: „*Marginality is defined as the condition of being peripheralized* [...]“ (Hall, Stevens, Meleis 1994: 25).

či jedinci odpírán přístup k důležitým pozicím a symbolům ekonomické, náboženské a politické moci uvnitř společnosti“ (Scott, Marshall 2009: 437).[12]

Marginalizace má zásadní dopady na zdraví (Lynam, Cowley 2007). Marginální status úzce souvisí se zkušenostmi diskriminace, neuspokojených základních potřeb, omezeného přístupu ke zdravotní péči, psychického traumatu či například environmentálního nebezpečí, jež v důsledku zvyšují zdravotní rizika. Například Campbell s kolegy (2004) poukazují na to, že marginalizovaní jedinci jsou vystaveni exkluzi a znevýhodňujícímu nedostatku zdrojů. Exkluze a znevýhodnění jim znesnadňují participaci v různých komunitních službách zacílených na snižování sociálních nerovností (včetně zdravotní péče). Proces marginalizace tak odhaluje úzké spojení mezi zdravím (zdravotními riziky) a zranitelností. Definujeme-li zranitelnost jako náchylnost k újmě či vystavení škodlivému a zdraví nebezpečnému prostředí, marginalizaci lze označit za důsledek zranitelnosti – důsledek vystavení rizikovým faktorům (srov. Rogers 1997; Toader, Damir, Toader 2013).

Koncept zranitelnosti tak nelze zaměňovat s marginalizací, jelikož tento proces představuje vyústění nedostatečné schopnosti soupeřit s riziky a náchylnostmi, jež činí jedince zranitelnými. I přesto, že marginalizace nepopírá variabilitu prostředí, ovlivňující míru rizik a dopady na zdraví (např. Hall, Stevens, Meleis 1994), jedná se o vágní a neadekvátní koncept pro porozumění zranitelnosti a vysvětlení individuální zkušenosti, v níž je zranitelnost zakoušena.

3.4. Křehkost

Křehkost je pojem, který je obecně vysvětlován jako *vlastnost toho, co je křehké*, či jako *slabost a nedostatek* (např. Červená a Filipec 2010; SSJČ n.d.).[13] V geriatrické literatuře je za křehkost (*frailty*) označován proces věkově podmíněného poklesu potenciálu zdraví ve stáří (Kalvach, Holmerová 2008) a kumulace fyzických, psychologických anebo sociálních poruch a nedostatků, které riziko zhoršeného zdraví zvyšují (Lacas, Rockwood 2012). Křehkost souvisí se stavem náchylnosti k nepříznivým zdravotním výsledkům, s utrpením a omezením fungování jedince (např. Paixao, Prufer de Queiroz Campos Araújo 2010). Někteří autoři ji dokonce chápou „*jako variabilní zranitelnost vůči zhoršenému zdraví u lidí stejného chronologického věku*“ (Lacas, Rockwood 2012: 2).[14] Z nich však Rockwood později téma rozvedl a upozornil na potřebu redefinice křehkosti a na to, že je přivozena mnoha faktory a že spíše stav zranitelnosti způsobuje (Rockwood 2005: 432).

[12] Původní citací je: „*A proces by which a group or individual is denied access to important positions and symbols of economic, religious, or political power within any society*“ (Scott, Marshall 2009: 437).

[13] Pro doplnění uvádím anglická slovníková hesla pojmu křehkost (*frailty*): „*weakness and lack of health or strength*“ (Cambridge English Dictionary 2017: nestr.); „*the quality or state of being frail*“ (Merriam-Webster Dictionary 2017: nestr.).

[14] Kottow (2004) rozlišuje mezi základní a variabilní zranitelností. Základní chápe jako univerzální lidský stav, kdy vědomí rizika či selhání činí jedince zranitelným. Naopak variabilní zranitelnost či náchylnost chápe jako epidemiologický koncept značící, že jedinci jsou vystaveni možnosti újmy, zranění a narušení integrity.

3.5. Bezpečnost a odolnost

Koncept zranitelnosti lze definovat i skrze protiklady slova zranitelnost, kterými jsou například bezpečnost (*security*) či odolnost (*resilience*) (ten Have 2016). Co se týče slovníkových výkladů těchto pojmů, pouze *Slovník spisovné češtiny* uvádí definici bezpečnosti, která je vykládaná jako *jistota* a *zajištění osobního bezpečí* (Červená, Filipec 2010). Ve stejném slovníku také nacházíme pojem odolnost, jenž je definován jako *fyzická* a *duševní odolnost*. Přídavné jméno odolný slovník vykládá jako *schopnost odolat* a *odolávat* (např. nákaze). Pojem odolnost je shodně vykládán i ve *Slovníku spisovného jazyka českého* (SSJČ n.d.), v němž je navíc rozveden význam slova odolný – *odolávat nějakému náporu*, *být odolný vůči hrozbám, nákaze*, anebo je slovo vztaženo k odolnosti materiálu či konstrukce (SSJČ n.d.).[15]

Bezpečnost lze chápat jako *situaci, kdy je zranitelnost redukována či zcela absentuje*. Ten Have upozorňuje na vztah nepřímé úměry mezi zranitelností a bezpečností – když se snižuje zranitelnost, zvyšuje se bezpečnost. Pokud je jedinec v bezpečí, je uchráněn od nebezpečí a stavu zranitelnosti (ten Have 2016: 25).

Koncept odolnosti, jenž vznikl v ekologických studiích, lze definovat jako *schopnost soupeřit s vnějšími riziky a stresem* (Adger 2006). Dříve byl užíván jako ekvivalent stavu ne-zranitelnosti – lidé jsou zranitelní, protože postrádají odolnost (ten Have 2016: 27). Nejvíce se koncept odolnosti užívá na poli globálních environmentálních studií, zahrnujících klimatické změny. Zde je však vztahován k interakci mezi lidmi a přírodou a ke schopnosti adaptace, která má naopak pozitivní vliv na zranitelnost. To znamená, že takto pojímaná odolnost zamezuje výskyt vnějších rizik a stresu (např. Carpenter et al. 2001).

4. Redefinice konceptu zranitelnosti

Na základě provedené rešerše studií lze tvrdit, že konceptualizace zranitelnosti je vágní a zavádějící. Za nejproblematičtější považuji klasifikaci jedinců na základě fixních skupinových charakteristik. V důsledku toho se střetáváme se seznamem zranitelných skupin (například etnických minorit, seniorů, zdravotně postižených jedinců, bezdomovců aj.), jejichž členové jsou předurčeni ke zvláštní pozornosti a opatřeni nálepkou zranitelnosti, která může být považována i za stigmatizující (srov. DeBruin 2001). Tento přístup, ačkoliv zajišťuje dodržování etických zásad v oblasti medicíny a bioetiky, činí skupiny homogenními a zcela opomíjí individuální zkušenost. Způsobuje naopak, že všichni členové jsou chápáni jako stejně zranitelní. Jedinci se nicméně mohou stát v různých podmínkách a prostředích zranitelnými i bez toho, že by za takové byli předem klasifikováni. Stejně tak jedinci označení nálepkou zranitelnosti nemusí sami sebe vnímat jako zranitelnou osobu s oslabenou autonomií (srov. Heaslip, Ryden 2013; ten Have 2016). Dosavadní přístup navíc odkazuje k dichotomní zkušenosti – buď je daný jedinec zranitelný,

[15] Pro doplnění uvádím anglická slovníková hesla pojmu bezpečnost (*security*) a odolnost (*resilience*): *security* – „*protection of a person, building, organization, or country against threats such as crime or attacks by foreign countries*“ (Cambridge English Dictionary 2017: nestr.); *resilience* – „*the quality of being able to return quickly to a previous good condition after problems*“ (Cambridge English Dictionary 2017: nestr.); *security* – „*the quality or state of being secure*“; *resilience* – „*an ability to recover from or adjust easily to misfortune or change*“ (Merriam-Webster Dictionary 2017: nestr.).

či nikoliv. Přes celou řadu kritik (např. Spiers 2000; DeBruin 2001; Levine et al. 2004) však stále postrádáme adekvátní definici zranitelnosti. Tato skutečnost mě přiměla k opětovnému promýšlení konceptu zranitelnosti, který může být přínosný pro analýzu různorodých situací a zkušeností týkajících se zranitelnosti.

Zranitelnost vymezuji jako *působení jednoho či více vzájemně se protínajících situačních, kontextových a osobnostních faktorů.* Tato definice nám umožňuje porozumět individuální zkušenosti jedince a motivuje nás k odhalování jednotlivých faktorů, které se podílejí na formování zranitelnosti v daném kontextu a situaci. Díky ní můžeme my jedince a také on sám sebe považovat za zranitelného nejen v důsledku působení fixních kategorií, jako jsou gender, etnicita, věk či socioekonomický status, ale i na základě intersekce mnoha dalších faktorů, které nejsou předem definované a vyplývají ze situace a kontextu, v nichž se jedinec ocitá. Tato definice tak nezahrnuje pouze etickou, ale i emickou (srov. Spiers 2000) perspektivu toho, kdo je zranitelný. Důraz klade na rozkrývání konkrétních faktorů a situací a jejich vzájemné protnutí.

Dále ilustruji problematiku na konkrétním příkladu. V současném biomedicínském diskurzu hovoříme o tzv. partnerském vztahu mezi pacientem a lékařem. Nicméně žitá zkušenost těchto aktérů může odhalit zcela odlišná zjištění. Lékař se může ocitnout v situaci, kdy se stane zranitelným, i přes to, že zastává pozici experta, která je typicky spojována spíše s mocensky nadřízenou pozicí nežli zranitelnou. Na lékařovy zkušenosti zranitelnosti se mohou podílet faktory jako nedůvěra a vzdor ze strany pacientů, jejich nadměrná informovanost, přemíra byrokratických úkonů či nedostatek času na výkon profese (Glajchová 2016). Vidíme, že zranitelní jedinci nemusí být členové určitých objektivně daných skupin, ale že na základě působení mnoha faktorů se zranitelným může stát kterýkoli člen společnosti. Příklad však neilustruje trvalý a daný stav, v němž by se lékař ocital. Tato hypotetická zkušenost zranitelnosti se bude lišit v závislosti na heterogenitě skupiny pacientů, na organizačním nastavení daného zařízení, osobnostních rysech atd.

5. Prezentace zranitelné populace v kontextu zdravotní péče

Jako diskuzi k užití konceptu zranitelnosti ve vztahu se zdravotní péčí považuji za důležité předestřít, jak jednotlivé studie v dané oblasti koncept uchopují a jak skrze něj prezentují obraz zranitelné populace. Zaměřila jsem se na studie z prostředí poskytování zdravotní péče, uvnitř něhož je pozice zranitelných jedinců vyjednávána. Téměř všechny texty užívaly termíny zranitelnost (*vulnerability*) či zranitelný (*vulnerable*) jako přívlastek. Skrze něj autoři popisovali situaci jedinců narážejících na různé bariéry a nerovné zacházení v prostředí zdravotní péče (např. Cooper-Patrick et al. 1999; Saha, Arbelaez, Cooper 2003; Bostick et al. 2006; Migge, Gilmartin 2011; Holmes 2012; Stan 2015). Vždy se však jednalo o členy jedné ze zranitelných skupin, jako jsou etnické a rasové minority (Cooper-Patrick et al. 1999; Bostick et al. 2006, Migge, Gilmartin 2011; Holmes 2011; Holmes 2012) či lidé ve stáří (Williams, Haskard, DiMatteo 2007; Cooley 2015). Jedna studie se zabývala skupinou žen, které trpěly chronickou bolestí a setkávaly se s nedůvěrou a nepochopením ze strany lékařů (Werner, Malterud 2005). Staly se tak zranitelnými nikoliv na základě fixního faktoru, jímž je gender, ale až interakcí s lékaři.

Nejčastější překážky a těžkosti, jež zranitelní (obzvláště členové etnických a rasových minorit) zažívají a na něž autoři upozorňují, se týkají především kulturních odlišností. Jako hlavní překážku v přístupu k péči pak hodnotí komunikační bariéry (Ashton et al. 2003; Derose, Escarce, Lurie 2007; Migge, Gilmartin 2011). Podle výzkumníků ovlivňují nejen komunikaci jako takovou, ale i úspěšnost léčby a pacientovu spokojenost, jež následně podmiňuje budování vztahu mezi poskytovatelem péče a pacientem (Ashton et al. 2003). Z těchto dílčích zjištění vyplývá, že neznalost úředního jazyka zvyšuje náročnost dalších překážek a nesnází, které uvalují jedince do stále zranitelnější pozice. Nízká úroveň jazykové kompetence, způsobující neporozumění mezi zdravotníky a pacientem, tak bezpochyby snižuje pacientovu autonomii (Bostick et al. 2006: 1330) a omezuje jeho schopnost samostatně vyhledávat a získávat informace o svém zdraví (Adanu, Johnson 2009). Další zásadní zjištění přináší například Holmes (2012), podle nějž odlišné kulturní a socioekonomické pozadí pacientů výrazně ovlivňuje porozumění nemoci či její prožívání. To je mnohými autory zdůvodňováno odlišným *vysvětlujícím modelem. Vysvětlující model nemoci* (*explanatory model of sickness*) zdůrazňuje, že pacient zaujímá specifickou perspektivu, osvojuje si vlastní porozumění příčině a prognóze nemoci, má specifická očekávání a manifestuje různé vzorce chování (Kleinman, Eisenberg, Good 1978; Carrillo, Green, Betancourt 1999). Perspektivy lékaře a pacienta jsou proto nutně odlišné (Ashton et al. 2003). Tento odlišný *vysvětlující model* lze též zvažovat jako specifickou bariéru v interakci se zdravotnickým personálem.

Co se týče stárnoucí populace, Williams s kolegy označují za hlavní překážku také komunikační bariéru, která však nespočívá v neznalosti úředního jazyka, ale v nedostatku empatické a efektivní komunikace, která je jinak zásadní součástí léčby (Williams, Haskard, DiMatteo 2007). Citovaní autoři na základě rešerše mnoha výzkumů shrnují potenciální problémy, které mohou seniory potkat a ovlivnit tak jejich komunikaci se zdravotníky i jejich zranitelnost. Autoři upozornili na řadu faktorů, které se podílejí na formování a prohloubení zranitelnosti seniorů v prostředí zdravotní péče, například ztrátu sociálních kontaktů, vyloučení z trhu práce, změny v rodinné struktuře, ovdovělost, smrt přátel, výši příjmů, zhoršené zdraví, postižení či ztrátu mobility (Williams, Haskard, DiMatteo 2007: 454–455).

Mnohé studie upozorňují na finanční a strukturální nesnáze, které znesnadňují jedincům přístup ke zdravotní péči a její přijímání, což je opět ustavuje do zranitelnější pozice. Jedná se zejména o výši příjmů, finančně nákladnou léčbu a absenci zdravotního pojištění (Rogers 1997; Saha, Arbelaez, Cooper 2003; Bostick et al. 2006; Holmes 2012). Někteří jedinci si s nízkými příjmy nemohou dovolit vhodné léky či druh léčby, který vyžaduje jejich zdravotní stav, a někdy se na úkor vlastního zdraví rozhodnou zdravotní péči nevyhledat či odmítnout (např. Migge, Gilmartin 2011). Situace se týká převážně cizinců, kteří mají omezený nárok na zdravotní pojištění a v případě potřeby zdravotní péče odjíždějí zpět do své původní země (Migge, Gilmartin 2011: 1145; Stan 2015: 348n.). To jednoznačně odkazuje k překážkám pevně ukotveným ve strukturách společnosti. Některé studie (např. Cooper-Patrick et al. 1999; Holmes 2012; Stan 2015; Cooley 2015) explicitně zmiňují, že určitá legislativní opatření, organizační nastavení systému zdravotní péče a jednotlivých zdravotnických zařízení, ale i stereotypy a před-

sudky činí jedince zranitelnými a znesnadňují jejich situaci v prostředí zdravotní péče (Pařížková, Hrešanová, Glajchová 2018).

Jako atribut určité skupiny lidí užívá termíny zranitelnost či zranitelný pouze skromný počet výše citovaných studií. Naopak Werner a Malterud (2005) ve své studii identifikovali tzv. prostor zranitelnosti (*space of vulnerability*), v němž se ocitají ženy pacientky v rámci interakce s lékaři. Do této zranitelné pozice se ženy pacientky nedostávají výhradně kvůli ženskému genderu, ale příčinou zranitelnosti je jejich nevysvětlitelná chronická bolest a nedůvěra, odmítání a ignorance ze strany lékařů. To z důvodu, že jejich bolest nemá z pohledu medicínské disciplíny objektivní symptomy a není považována za opravdovou nemoc. Dotazované ženy tak během konzultace s lékařem těžce pracují na tom, aby jejich symptomy byly viditelné, brány vážně a zasluhující pozornost lékařů a následnou léčbu. Přesto však zde gender hraje zásadní roli, a to ve stereotypním vnímání ze strany lékařů, kteří nevysvětlitelnou bolest žen interpretují jako hysterii a módní diagnózu (Werner, Malterud 2005: 45). Nordström a Wangmo (2017) se zaměřili na interakci mezi zdravotnickým personálem a pacienty ve stáří. Výzkumníci však zdůrazňují, že zranitelnými nejsou jen tito pacienti, ale i zdravotnický personál, který je vystaven náročným pracovním podmínkám a situacím, což může vyplývat v jejich pocit nejistoty a ambivalence vztahující se ke stárnoucím pacientům. Ve svém výzkumu prováděli polostrukturované rozhovory s ošetřovatelským personálem a došli k závěru, že vztah mezi pacienty ve stáří a zdravotnickým personálem je charakteristický tzv. vzájemnou zranitelností (*mutual vulnerability*), která je způsobena celou řadou interaktivně vyvstávajících aspektů, jako jsou odmítavý či hrubý přístup pacientů, časový tlak v rámci organizace či nedostatek personálu (Nordström, Wangmo 2017: 10). Nordström a Wangmo argumentují, že vzájemná zranitelnost je základem tohoto pracovního kontextu a měla by být obsahem i etických směrnic a kodexů, s důrazem na vzájemnost ve vztahu poskytovatel–příjemce péče (Nordström, Wangmo 2017: 11). Zranitelnost tudíž nespočívá pouze na straně pacientů jako reprezentantů zranitelné skupiny, ale i na straně jiných členů společnosti – v tomto kontextu zdravotníků (srov. Glajchová 2016). K potřebě věnovat se tématu zranitelnosti dochází studie napříč rešerší opakovaně a jen tak umocňují jeho význam.

6. Závěr

Ve svém textu, postaveném na rešerši odborných studií, jsem si kladla za cíl představit koncept zranitelnosti a upozornit na jeho důležitost a užitečnost v prostředí systému zdravotní péče. V první části textu popisuji jeho oblasti uplatnění a užívané významy, které se navzdory původu v různých oborech (bioetice, lékařství a ošetřovatelství, epidemiologii a environmentálních studiích) shodují – je vykládán jako náchylnost k újmě, zhoršenému zdraví a riziku. Domnívám se, že abychom konceptu zranitelnosti lépe porozuměli, je třeba jej vymezit vůči konceptům již ustáleným – autonomii, riziku, marginalizaci, křehkosti, bezpečnosti či odolnosti. Jejich úzké spojení je klíčové objasnit a zdůraznit díky němu unikátnost a nezaměnitelnost zranitelnosti.

Na základě podrobné analýzy studií, výzkumných zpráv a bioetických směrnic přicházím ve druhé části textu s argumentem, že ačkoliv jsou pojmy zranitelnost či zranitelný často užívány (srov. ten Have 2015), postrádá literatura pojednávající o konceptu zranitelnosti jeho detailní vysvětlení ve vztahu ke zkoumané problematice.[16] Převážná část autorů se drží ustálené definice (náchylnost k újmě), která je jednostranná, předsudečná a zbavuje jedince autonomie. Zranitelnost je v těchto výzkumech vždy zvažována z perspektivy určité skupiny lidí klasifikovaných na základě fixních faktorů, jako jsou gender, věk, etnicita/rasa, socioekonomický status, zdravotní stav atd., a v důsledku porovnávaných se zbytkem společnosti. Taková perspektiva uvaluje zranitelnost na všechny členy dané skupiny bez ohledu na individuální zkušenost a odlišnost (heterogenitu uvnitř jedné zranitelné skupiny). Jsou si toho vědomi i někteří kritici, kteří reagují na vágnost této definice a labelování jedinců kritizují (např. Levine et al. 2004; Hurst 2008; Luna 2014; ten Have 2016). Označit a chápat jedince jako zranitelného na základě stanovené typologie zdrojů zranitelnosti a příslušnosti k dané zranitelné skupině je tak zcela zavádějící. Tato perspektiva může navíc zakrývat zranitelnost jedinců, kteří nespadají do předem daných, tradičních kategorií.

Navazuji tedy na kritiku dosavadního pojetí vlastní definicí konceptu zranitelnosti, která předem danou typologii zdrojů zranitelnosti a kategorizaci zranitelných jedinců odmítá, a naopak klade důraz na variabilitu faktorů individuální, kontextuální a situační povahy. Navrhovaná konceptualizace nám umožňuje hlubší porozumění zkušenosti zranitelnosti i způsobům, jimiž se dané faktory, tedy zdroje nerovnosti, protínají a překrývají. Hlásím se tak k intersekcionálnímu přístupu, jenž poskytuje vhled do podstaty sociálních nerovností, determinantů zdraví a mocenských struktur s důrazem na individuální zkušenost (Caiola et al. 2014), a který se zajímá o kategorie, jež nejsou předdefinované a neméně zásadní v otázce formování zranitelnosti (Choo, Ferree 2010).[17] Unikátnost takto definovaného konceptu tkví v tom, že jej lze užít jako analytický nástroj pro porozumění sociální realitě. Umožní nám rozkrýt klíčové dimenze nerovnosti formující zkušenost zranitelnosti.

Rešerše odborných textů odhalila, že převážná část autorů užívá koncept zranitelnosti spíše jako přívlastek charakterizující znevýhodněnou pozici jedinců, kteří postrádají autonomii. Nicméně jejich zjištění dokazují, že je tento koncept v oblasti zdraví a zdravotní péče zásadní. Je proto vhodné se mu více věnovat a zahrnout jej do sociálněvědního výzkumu, což je apel pro budoucí výzkumníky. Obzvláště v oblasti zdraví a v systému zdravotní péče jej lze užít jako nástroj k pochopení žité zkušenosti zranitelných jedinců a k pochopení vztahu mezi pacienty a poskytovateli zdravotní péče. Rozkrýváním jednotlivých faktorů a dimenzí lze získat bližší vhled do fungování systému zdravotní péče a zhodnocení její kvality.

[16] Henk ten Have (2015: 396) upozorňuje na rostoucí zájem vědců, kteří užívají koncept vulnerability. Zmiňuje, že ve vědecké literatuře došlo doslova k exponenciálnímu nárůstu. V 60. letech čítal počet studií užívajících tento koncept pouze několik desítek, v roce 2014 se již jednalo o více než 3 000 vědeckých článků.

[17] Intersekcionální přístup se rozvíjí i v českém sociálněvědním prostředí, jemuž se věnuje zejména Marta Kolářová (2008), Křížková Alena a Lenka Formánková (2014), či Kateřina Kolářová (2012) ve své antologii textů z oboru disability studies.

Bibliografie

Adanu, R. M., T. R. Johnson. 2009. „Migration and Women's Health." *International Journal of Gynecology and Obsterics* 106: 179–181, https://doi.org/10.1016/j.ijgo.2009.03.036.

Aday, L. A. 1994. „Health Status of Vulnerable Populations." *Annual Reviews of Public Health* 15: 487–509, https://doi.org/10.1146/annurev.pu.15.050194.002415.

Adger, W. Neil. 2006. „Vulnerability." *Global Environmental Change* 16: 268–281, https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2006.02.006.

Ashton, C. M., P. Haidet, D. A. Paterniti, T. C. Collins, H. S. Gordon, K. O´Malley, L. A. Petersen, B. F. Sharf, M. E. Suarez-Almazor, N. P. Wray, R. L. Street. 2003. „Racial and Ethnic Disparities in The Use of Health Services: Bias, Preferences or Poor Comunication?" *Journal of General Internal Medicine* 18 (2): 146–152, https://doi.org/10.1046/j.1525-1497.2003.20532.x.

Bostick, N., K. Morin, R. Benjamin, D. Higginson. 2006. „Physicians' Ethical Responsibilities in Adressing Racial and Ethnic Healthcare Disparities." *Journal of The National Medical Association* 98 (8): 1329–1334.

Boychuk Duchscher, J. E., L. S. Cowin. 2004. „The Experience of Marginalizationin New Nursing Graduates." *Nursing Outlook* 52: 289–296, https://doi.org/10.1016/j.outlook.2004.06.007.

Bracken-Roche, D., E. Bell, M. E. Macdonald, E. Racine. 2017. „The Concept of 'Vulnerability' in Research Ethics: An In-depth Analysis of Policies and Guidelines." *Health Research Policy and Systems* 15 (8): 1–18, https://doi.org/10.1186/s12961-016-0164-6.

Brooks, N. 2003. „Vulnerability, Risk and Adaptation: A Conceptual Framework." *Tyndall Centre Working paper No. 38*. Norwich: Tyndall Centre for Climate Change Research.

Brown, T. 2011. „'Vulnerability is Universal': Considering The Place of 'Security' and 'Vulnerability' within Contemporary Global Health Discourse." *Social Science & Medicine* 72: 319–326, https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2010.09.010.

Caiola, C., S. Docherty, M. Relf, J. Barroso. 2014. „Using an Intersectional Approach To Study The Impact of Social Determinants of Health for African-American Mothers Living with HIV." *ANS Advances in Nursing Science* 37 (4): 287–298, https://doi.org/10.1097/ANS.0000000000000046.

Cambridge Learner's Dictionary. 2017. „Vulnerability." [online] *Cambridge Learner's Dictionary* [cit. 26. 08. 2017]. Dostupné z: http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/vulnerable?q=vulnerability.

Campbell, C., F. Cornish, C. McLean. 2004. „Social Capital, Participation and The Perpetuation of Health Inequalities: Obstacles to African-Caribbean Participation in 'Partnerships' to Improve Mental Health." *Ethnicity and Health* 9 (3): 305–327. https://doi.org/10.1080/1355785042000250120.

Carpenter, S., B. Walker, J. M. Anderies, N. Abel. 2001. „From Metaphor to Measurement: Resilience of What to What?" *Ecosystems* 4: 765–781, https://doi.org/10.1007/s10021-001-0045-9.

Carrillo, J. E., A. R. Green, J. R. Betancourt. 1999. „Cross-cultural Primary Care: A Patient-based Approach." *Annals of Internal Medicine* 130 (10): 829–834, https://doi.org/10.7326/0003-4819-130-10-199905180-00017.

CIOMS. 2002. „International Ethical Guidelines for Biomedical Research Involving Human Subjects." [online] *CIOMS* [cit. 04. 10. 2017]. Dostupné z: http://www.cioms.ch/publications/guidelines/guidelines_nov_2002_blurb.htm.

Code of Federal Regulations. 2009. „Title 45 Public Welfare. Department of Health and Human Services, Part 46, Protection of Human Subjects." [online] *Office for Hu-*

man Research Protections [cit. 04. 10. 2017]. Dostupné z: https://www.hhs.gov/ohrp/regulations-and-policy/regulations/45-cfr-46/index.html.

Cooley, D. R. 2015. „Elder Abuse and Vulnerability: Avoiding Illicit Paternalism in Healthcare, Medical Research and Life.“ *Ethics, Medicine and Public Health* 1 (1): 102–112, http://dx.doi.org/10.1016/j.jemep.2014.09.003.

Cooper-Patrick, L., J. J. Gallo, J. J. Gonzales, H. Thi Vu, N. R. Powe, Ch. Nelson, D. E. Ford. 1999. „Race, Gender, and Partnership in The Patient-physician Relationship.“ *Journal of The American Medical Association* 282 (6): 583–589, https://doi.org/10.1001/jama.282.6.583.

Červená, V., J. Filipec. 2010. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR.* 4. vydání. Praha: Academia.

DeBruin, D. 2001. „Reflections on ‘Vulnerability’.“ *Bioethics Examiner* 5 (2): 1, 4, 7.

Delor, F., M. Hubert. 2000. „Revisting the Concept of ‘Vulnerability’.“ *Social Science & Medicine* 50: 1557–1570, https://doi.org/10.1016/S0277-9536(99)00465-7.

Derose, K. P., J. J. Escarce, N. Lurie. 2007. „Immigrants and Health Care: Sources of Vulnerability.“ *Health Affairs* 26 (5): 1258–1268, https://doi.org/10.1377/hlthaff.26.5.1258.

Ember, M., C. R. Ember. 2004. *Encyclopedia of Medical Anthropology. Health and Illness in The World's Cultures.* New York: Kluwer Academic/Plenum Publisher.

Flaskerud, J. H., B. Winslow. 1998. „Conceptualizing Vulnerable Populations Health-Related Research.“ *Nursing Research* 47 (2): 69–78, https://doi.org/10.1097/00006199-199803000-00005.

Garrett, T. M., H. W. Baillie, R. M. Garrett. 1993. *Health Care Ethics: principles and problems.* 2nd Edition. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.

Glajchová, A. 2016. „Zranitelnost lékařské profese jako důsledek rostoucí autonomie pacientů.“ *Lidé města* 18 (1): 3–27.

Hall, J. M., P. E. Stevens, A. I. Meleis. 1994. „Marginalization: A Guiding Concept for Valuing Diversity in Nursing Knowledge Development.“ *ANS Advances of Nursing Science* 16 (4): 23–41, https://doi.org/10.1097/00012272-199406000-00005.

Haugen, M. H. 2010. „Inclusive and Relevant Language: The Use of the Concepts of Autonomy, Dignity and Vulnerability in Different Contexts.“ *Medicine, Health Care and Philosophy* 13 (3): 203–213, https://doi.org/10.1007/s11019-010-9242-7.

Heaslip, V., J. Ryden. 2013. *Understanding Vulnerability: A Nursing and Healthcare Approach.* Hoboken, New Jersey: Wiley-Blackwell.

Holmes, S. M. 2011. „Structural Vulnerability and Hierarchies of Ethnicity and Citizenship on the Farm.“ *Medical Anthropology* 30 (4): 425–449, https://doi.org/10.1080/01459740.2011.576728.

Holmes, S. M. 2012. „The Clinical Gaze in the Practice of Migrant Health: Mexican Migrants in the United States.“ *Social Science & Medicine* 74: 873–881, https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2011.06.067.

Hurst, S. A. 2008. „Vulnerability in Research and Health Care; Describing the Elephant in the Room?“ *Bioethics* 22 (4): 191–202, https://doi.org/10.1111/j.1467-8519.2008.00631.x.

Chambers, R. 1989. „Editorial Introduction: Vulnerability, Coping and Policy.“ *IDS bulletin* 20 (2): 1–7, https://doi.org/10.1111/j.1759-5436.1989.mp20002001.x.

Choo, H. Y., M. M. Ferree. 2010. „Practicing Intersectionality in Sociological Research: A Critical Analysis of Inclusions, Interactions, and Institutions in the Study of Inequalities.“ *Sociological Theory* 28 (2): 129–149, https://doi.org/10.1111/j.1467-9558.2010.01370.x.

Jandourek, J. 2007. *Sociologický slovník*. 2. vydání. Praha: Portál.

Kalvach, Z., I. Holmerová. 2008. „Geriatrická křehkost – významný klinický fenomén.“ *Medicína Pro Praxi* 5 (2): 66–69.

Kleinman, A., L. Eisenberg, B. Good. 1978. „Culture, Illness, and Care: Clinical Lessons from Anthropological and Cross-Cultural Research.“ *Annals of Internal Medicine* 88 (2): 251–258, http://dx.doi.org/10.7326/0003-4819-88-2-251.

Kolářová, K. 2012. *Jinakost – postižení – kritika: Společenské konstrukty nezpůsobilosti a hendikepu*. Praha: SLON.

Kolářová, M. 2008. „Na křižovatkách nerovností: gender, třída a rasa/etnicita.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 9 (2): 1–10.

Křížková, A., L. Formánková. 2014. „Intersekcionální perspektiva zkoumání dopadů krize na životní dráhy v ČR: gender, třída, věk (a rodičovství).“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 15 (2): 48–60, http://dx.doi.org/10.13060/12130028.2014.15.2.131.

Lacas, A., K. Rockwood. 2012. „Frailty in Primary Care: A Review of its Conceptualization and Implications for Practice.“ *BMC Medicine* 10 (1): 4, https://doi.org/10.1186/1741-7015-10-4.

Levine, C., R. Faden, G. Christine, D. Hammerschmidt, L. Eckenwiler, J. Sugarman. 2004. „The Limitations of ‘Vulnerability’ as a Protection for Human Research Participants.“ *The American Journal of Bioethics* 4 (3): 44–49, https://doi.org/10.1080/15265160490497083.

Little, M., K. Paul, Ch. Jordens, E.-J. Sayers. 2000. „Vulnerability in the Narratives of Patients and their Carers: Studies of Colorectal Cancer.“ *Health* 4 (4): 495–510, https://doi.org/10.1177/136345930000400405.

Luna, F. 2014. „‘Vulnerability’, an Interesting Concept for Public Health: The Case of Older Persons.“ *Public Health Ethics* 7 (2): 180–194, https://doi.org/10.1093/phe/phu012.

Lynam, M. J., S. Cowley. 2007. „Understanding Marginalization as a Social Determinant of Health.“ *Critical Public Health* 17 (2): 137–149, https://doi.org/10.1080/09581590601045907.

McGilloway, F. A. 1976. „Dependency and Vulnerability in the Nurse/Patient Situation.“ *Journal of Advanced Nursing* 1 (3): 229–236, https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.1976.tb00959.x.

Merriam-Webster Dictionary. 2017. „Vulnerability.“ [online] *Merriam-Webster Dictionary* [cit. 31. 08. 2017]. Dostupné z: https://www.merriam-webster.com/dictionary/.

Migge, B., M. Gilmartin. 2011. „Migrants and Healthcare: Investigating Patient Mobility among Migrants in Ireland.“ *Health & Place* 17: 1144–1149, https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2011.05.002.

National Commission for the Protection of Human Subjects of Biomedical and Behavioral Research. 1979. „The Belmont Report: Ethical Principles and Guidelines for the Protection of Human Subjects of Research.“ [online]. *Department of Health, Education, and Welfare* [cit. 04. 11. 2017]. Dostupné z: https://videocast.nih.gov/pdf/ohrp_belmont_report.pdf.

Nordström, K., T. Wangmo. 2017. „Caring for Elder Patients: Mutual Vulnerabilities in Professional Ethics.“ *Nursing Ethics*, first published date January-04-2017, https://doi.org/10.1177/0969733016684548.

Oxford English Dictionary. 2017. „Vulnerability.“ [online] *Oxford English Dictionary* [cit. 26. 12. 2017]. Dostupné z: https://en.oxforddictionaries.com/definition/vulnerability.

Paixao, C. M., A. Prufer de Queiroz Campos Araújo 2010. „Frailty and Vulnerability: Are the Two Terms Equivalent in Paediatrics and Geriatrics?“ *European Geriatric Medicine* 1: 166–169, https://doi.org/10.1016/j.eurger.2010.05.002.

Parker, R. 2001. „Sexuality, Culture, and Power in HIV/AIDS Research.“ *Annual Review of Anthropology* 30: 163–179, https://doi.org/10.1146/annurev.anthro.30.1.163.

Parusniková, Z. 2000. „Biomoc a kult zdraví.“ *Sociologický časopis* 36 (2): 131–142.

Pařízková, A., E. Hrešanová, Ema, A. Glajchová. 2018. „Migrace a porod: sociální aspekty prolínání dvou životních změn ve výzkumu perinatálního zdraví žen.“ *Sociologický časopis* 54 (1): 63–99, https://doi.org/10.13060/00380288.2018.54.1.396.

Pelc, S. 2017. „Marginality and Marginalization.“ Pp 13–28 in Ch. Raghubir, E. Nel, S. Pelc (eds.). *Societies, Social Inequalities and Marginalization. Perspectives on Geographical Marginality.* Cham: Springer.

Petráčková, V., J. Kraus. 2001. *Akademický slovník cizích slov.* Praha: Academia.

Rockwood, K. 2005. „What Would Make a Definition of Frailty Successful?“ *Age and Ageing* 34: 432–434, https://doi.org/10.1093/ageing/afi146.

Rogers, A. C. 1997. „Vulnerability, Health and Health Care.“ *Journal of Advanced Nursing* 27: 65–72, https://doi.org/10.1046/j.1365-2648.1997.1997026065.x.

Rogers, W., C. Mackenzie, S. Dodds. 2012. „Why Bioethics Needs a Concept of Vulnerability.“ *International Journal of Feminist Approaches to Bioethics* 5 (2): 11–38, http://dx.doi.org/10.2979/intjfemappbio.5.2.11.

Ruof, M. C. 2004. „Vulnerability, Vulnerable Populations, and Policy.“ *Kennedy Institut of Ethics Journal* 14 (4): 411–425.

Saha, S., J. J. Arbelaez, L. A. Cooper. 2003. „Patient-physician Relationships and Racial Disparities in the Quality of Health Care.“ *American Journal of Public Health* 93 (10): 1713–1719.

Scott, J., G. Marshall. 2009. *A Dictionary of Sociology.* 3rd Edition Revised. Oxford: Oxford University Press.

Sirovátka, T. 1997. *Marginalizace na pracovním trhu: příčiny diskvalifikace a selhávání pracovní síly.* Brno: Masarykova univerzita.

Spiers, J. 2000. „New Perspectives on Vulnerability Using Emic and Etic Approaches.“ *Journal of Advanced Nursing* 31 (3): 715–721, https://doi.org/10.1046/j.1365-2648.2000.01328.x.

SSJČ. n.d. [online] *Slovník spisovného jazyka českého.* [cit. 22. 12. 2017]. Dostupné z: http://ssjc.ujc.cas.cz.

Stan, S. 2015. „Transnational Healthcare Practices of Romanian Migrants in Ireland: Inequalities of Access and the Privatisation of Healthcare Services in Europe.“ *Social Science & Medicine* 124: 346–355, https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2014.04.013.

Stedman's Medical Dictionary. 2017. „Vulnerability.“ [online] *Stedman's Medical Dictionary* [cit. 26. 08. 2017]. Dostupné z: http://www.medilexicon.com/dictionary/99467.

Stevenson, A. (ed.). 2010. *Oxford Dictionary of English.* 3rd Edition. Oxford: Oxford University Press.

ten Have, H. 2015. „Respect for Human Vulnerability: The Emergence of a New Principle in Bioethics.“ *Bioethical Inquiry* 12: 395–408, https://doi.org/10.1007/s11673-015-9641-9.

ten Have, H. 2016. *Vulnerability: Challenging Bioethics.* London, New York: Routledge, Taylor & Francis Group.

Toader, E., D. Damir, T. Toader. 2013. „Vulnerabilities in the Medical Care.“ *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 92: 936–940, https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.08.780.

Turner, B. L., R. E. Kasperson, P. A. Matson, J. J. McCarthy, R. W. Corell, L. Christensen, N. Eckley, J. X. Kasperson, A. Luers, M. L. Martello, C. Polsky, A. Pulsipher, A. Schiller. 2003. „A Framework for Vulnerability Analysis in Sustainabil-

ity Science." *Proceedings of The National Academy of Sciences* 100 (14): 8074–8079, https://doi.org/10.1073/pnas.1231335100.

Vörösmarty, Ch. J., P. Green, J. Salisbury, R. B. Lammers. 2000. „Global Water Resources: Vulnerability from Climate Change and Population Growth." *Science* 289: 284–288, https://doi.org/10.1126/science.289.5477.284.

Weitz, R. 2007. *The Sociology of Health, Illness, and Health Care: A Critical Approach.* 4th Edition. Belmont, CA: Thomson/Wadsworth.

Werner, A., K. Malterud. 2005. „'The Pain Isn't as Disabling as It Used To Be': How Can the Patient Experience Empowerment Instead of Vulnerability in the Consultation?" *Scandinavian Journal of Public Health* 33 (66 Suppl): 41–46, https://doi.org/10.1080/14034950510033363.

Williams, S. L., K. B. Haskard, M. R. DiMatteo. 2007. „The Therapeutic Effects of the Physician-older Patient Relationship: Effective Communication with Vulnerable Older Patients." *Clinical Interventions in Aging* 2 (3): 453–467.

World Medical Association. 2013. „World Medical Association Declaration of Helsinki Ethical Principles for Medical Research Involving Human Subjects." [online] *World Medical Association* [cit. 25. 12. 2017]. Dostupné z: https://www.wma.net/wp-content/uploads/2016/11/DoH-Oct2013-JAMA.pdf.

Young, I. M. 2014. „Five Faces of Oppression." Pp 174–195 in S. N. Asumah, M. Nagel (eds.). *Diversity, Social Justice, and Inclusive Excellence: Transdisciplinary and Global Perspectives.* New York: SUNY Press.

Summary

This paper, entitled Reconceptualization of Vulnerability and its Use as an Analytic Tool, presents the term vulnerability, the use of which is continually growing in the area of scientific research. The paper reacts to the lack of attention paid to the concept of vulnerability in the Czech environment and its goal is to place it into the Czech sociological subconscious as a useful concept – one which does, however, require redefinition and the expansion of its use into the area of health and healthcare.

The first section of the text describes what the term vulnerability means and how this term is most often defined and understood. Based on dictionary definitions and the most common definitions in scientific literature, which interpret vulnerability as the susceptibility to endangerment, injury, or helplessness, shared elements can be found that include harm and endangerment or a certain degree of danger. Based on research of scientific articles and research reports taken from databases, this paper describes the development of the concept and its most common definitions and uses, i.e. primarily in the fields of bioethics, nursing, epidemiology, and the environment and social sciences. Some of the papers that were researched also deal with the critique of this concept and thus react to both its growing use in the scientific field and the vagueness of its interpretation.

Detailed study of all the selected texts, including bioethical directives, revealed a close connection between the concept of vulnerability and other terms such as autonomy, risk, marginalization, fragility, security, and resilience. The following section of this paper defines the concept of vulnerability in terms of these other concepts mentioned above and casts light on the close connection to them. This definition makes it possible to understand the essence of the concept of vulnerability and its application in the field of science and research.

The findings that stem from the detailed research of these studies point to the need to redefine the concept of vulnerability. The most critical point is the classification of individuals as vulnerable based on fixed characteristics such as age, ethnicity, health condition, or socioeconomic status. The conclusion offers a new definition of the concept of vulnerability that takes into consideration a person's individuality and emphasizes the existence

of more than one factor impacting the experience of the vulnerable. Thus, vulnerability is defined as the activity of one or more mutually intersecting situational, contextual, and personal factors. The concept of vulnerability is closely linked to health and healthcare; for this reason, vulnerability is illustrated in the example of the relationship between the healthcare provider and the recipient in order to gain a better understanding and grasp of this new conceptualization of vulnerability. This example will help reveal not only the factors forming the vulnerability of a given patient, but also that of healthcare personnel.

In conclusion, the paper discusses the issue of how the vulnerable population is presented in the context of healthcare and how the concept of vulnerability is used in these studies. The position of vulnerable individuals is being negotiated in this environment, and the majority of authors use the concept of vulnerability more as an attribute characterizing the disadvantaged position of individuals who lack autonomy. Their findings prove that this concept is crucial in the field of health and healthcare. This discussion thus puts a strong emphasis on departing from this attribute and highlights the possible barriers and difficulties that vulnerable individuals are exposed to and which make their access to healthcare, its provision, and the relationship between patients and healthcare personnel more difficult. This paper contributes to explaining this concept and its use as an analytical tool for understanding the actual experience of vulnerable individuals and understanding their situation. With the help of the intersectional perspective, the individual factors and dimensions placing a person in a disadvantaged position may be revealed.

Mezi racionalismem a judaismem: filosofická sebereflexe Raymonda Arona

Jiří Nesiba & Josef Smolík *

Between Rationalism and Judaism: Raymond Aron's Philosophical Self-reflection

Abstract: *The paper analyses the work of French philosopher Raymond Aron from the perspective of how he was influenced by his personal experience with anti-Semitism and how it changed his description of Judaism. The article focuses on the fact that Aron preferred a methodological approach instead of actual emotions as a member of the assimilated Jewish minority in France. The paper notes Aron's commentary about changes in society regarding the Jewish minority in the time after the Dreyfus Affair in France, during Nazism, after the establishment of the state of Israel, during the Six-Day War, or from the 1970s on with the emergence of the Palestinian problem and the rise of right-wing politics in Israel. The authors proceeded by analyzing Aron's academic and journalistic texts chronologically as they were published during his life or after his death. The authors show the consistency in Aron's thinking. The authors investigate the extent to which these political events transformed Aron's thinking and how he copes with his own philosophical self-reflection on Judaism, demanding strict scientific objectivity on the one hand and understanding religious tradition on the other. The Presented analysis describes how Aron in the social sciences preferred methodologies before the analysis itself. He implemented this approach in his studies and articles that analyzed Judaism, for which he felt a personal emotional sentiment.*

Key words: *Raymond Aron, anti-Semitism, Judaism, Israel, rationalism.*

DOI: https://doi.org/10.24132/actaff.2018.10.1.2

*PhDr. Jiří Nesiba, Ph.D., Ústav sociálního rozvoje, Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií, Mendelova univerzita v Brně, jiri.nesiba@mendelu.cz, PhDr. Mgr. Josef Smolík, Ph.D., MBA, LL.M., Ústav sociálního rozvoje, Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií, Mendelova univerzita v Brně, josef.smolik@mendelu.cz.

1. Úvod

Francouzský filosof Raymond Aron (1905–1983) byl známý tím, že vystupoval do veřejného prostoru nejen jako sociolog a historik, ale také jako novinář. Snažil se uplatňovat metodu popisu tzv. „dějin přítomnosti“ (fr. *l'histoire du présent*) či jako aktuální historie (fr. *l'histoire immédiate*). Vedl díky tomu břitké polemiky v době studené války proti ideologickému myšlení. Jako účastník protinacistického zahraničního odboje, i jako podporovatel prezidenta de Gaulla tvrdil, že argumentace ideologií manipulují člověka ve prospěch manipulativní filosofie, kterou lze rozpoznat pomocí racionálního přístupu. Politika pak dokáže využít ideologie a vynutit si jednání v rozporu se zájmy jednajícího, což se projevuje např. v mezinárodních vztazích (Aron 1962a: 102).

V kontextu tohoto známého Aronova postoje k ideologiím je často opomíjený fakt, že sám pocházel z židovské asimilované rodiny, kdy na vlastní kůži vnímal antisemitské nálady ve Francii, ale i v Německu. V příspěvku zkoumáme, jak se Aron ve svém díle se svým rodinným původem vyrovnával, a jakým způsobem ho to ovlivňovalo při sociologických analýzách moderní společnost a mezinárodních vztahů, a to zejména vzhledem k izraelské politice. Na první pohled se zdá, že se Aronův postoj k této problematice měnil. V 50. letech projevoval nedůvěru k sionismu jako levicovému hnutí, poté vyjadřoval solidaritu k obranné válce Izraele v 60. letech a na závěr života jako novinář projevoval kritiku ke stylu pravicové izraelské politiky. Nicméně, jak článek dokládá, Aron se držel po celou dobu stejného racionálního nadhledu při diagnostice politického či sociálního rozboru. Aronovy názory na toto téma oscilovaly mezi nestranným sociologickým vědeckým přístupem ke zkoumání náboženství jako součásti sociálních vazeb ve společnosti a jeho sentimentem k židovství a Izraeli. Neznamená to, že by rezignoval na nestranný rozbor. Dokázal mít odstup od všech ideologií, nejen politické – nacionální či komunistické, ale kterou s sebou nese také judaismus či izraelská politika. Aron své nadání pro filosofické hodnocení historických i aktuálních politických témat uplatňoval v důsledném zdůrazňování práce s fakty, a nikoliv úvahami. V článku jde o představení dynamiky Aronova myšlení, a zároveň ukázání, jak udržel racionální metodiku analýzy i pro emotivní témata spojená s jeho osobní zkušeností s antisemitismem a obecně ideologií, které stojí na omezení práv menšin.

Aron bývá někdy nazýván „aristokratem inteligence“ (Lettere 2005). Ve své době se dokonce ve Francii vžilo označení „aronovsky jasný“ (Dahrendorf 2008). Tento jeho nestranný přístup vyplýval i z osobních zkušeností příslušníka židovské menšiny ve Francii, která díky tradici vnímala majoritní názory z určitého odstupu. Nedůvěřivý postoj vůči názoru většiny Aron získal díky svým životním zkušenostem v předválečném období, ale i v době studené války, kdy pocítil vlivy nejrůznějších demagogií a ideologií, které se snažily vést veřejnost k zneužívání moci ve prospěch totalitních režimů či diktatur. To dlouhodobě potvrzoval nejen svými vědeckými a novinářskými pracemi, ale i osobním životem (srov. Colquhoun 1986; Baverez 1986).

2. Kritika ideologií

Aron se inspiroval weberovskou metodiku tzv. ideálních typů. Dle této metodiky vytvořil koncept a podle něj poměřoval aktuální politickou situaci. Proto k pochopení jeho vztahu k analýze politiky skrze židovství je třeba nejdříve vysvětlit obecně jeho postoj k ideologickému a demokratickému systému. Tyto dva politické systémy považoval za opačné ideální typy (styly) politiky 20. století. Dle takového prizmatu posuzoval judaismus i politiku státu Izrael či blízkovýchodní konflikt. Izrael již od svého vzniku považoval jako ostrov západní demokracie na Blízkém východě, který pomůže celému regionu. Vycházel při tom ze svého přesvědčení liberála a demokrata, který kritizuje jakékoliv tendence ideologického myšlení, jehož stopy nacházel už v úmyslně přizpůsobené interpretaci dějin, které měly sloužit k ospravedlnění nějaké konkrétní politiky (Nesiba 2010).

Aron velkou část svých studií věnoval světovým konfliktům. Při konfliktu se odhaluje ideologie nejplastičtěji. Ideologie je záležitostí politiky v době míru, v době konfliktu se ukazuje realistická stránka politiky, protože vítěz bere vše. Většina Aronových mezinárodněpolitických studií proto nese v názvu tématiku moci, války či konfliktů, např. *L'Âge des Empires et l ávenir de la France*, čes. *Věk impérií a budoucnost Francie* (Aron 1945); *Les Guerres en chaînes*, čes. *Války v řetězech* (viz Aron 1951); *Espoir et peur du siècle. Essaie non partisans*, čes. *Naděje a strach století. Nestranné eseje* (Aron 1956a); *La Société industrielle et la Guerre*, čes. *Industriální společnost a válka* (srov. Aron 1959); *Paix et guerre entre les nations*, čes. *Mír a válka mezi národy* (blíže viz Aron 1962a) nebo *Penser la guerre, Clausewitz*, čes. *Uvažovat válku* (srov. Aron 1976).

Aron se nejdříve na existenci Izraele díval s určitou nedůvěrou, především kvůli levicovým sionistickým vlivům hledajícím inspiraci v ideologiích, jako byl bolševismus a komunismus. Naopak od šedesátých let, kdy hrozilo Izraeli zničení ze strany okolních arabských států, se stal obhájcem práva Izraele na obranu. V té době Aron ukazoval, jak důležitá je existence Izraele pro rovnováhu ve studené válce. Se začátkem okupace palestinských území izraelskou armádou po šestidenní válce v roce 1967 se naopak stal postupně kritikem izraelské pravicové politiky, která podlehla zjednodušenému názoru o izraelské vojenské a ekonomické neporazitelnosti od okolních arabských států. Tyto jeho postřehy s nárůstem terorismu se ukázaly jako přesné. Ke sklonku života proto lze pozorovat dvě tendence v jeho myšlení – jednak sympatie k samotnému státu Izrael, jednak nesouhlas s jeho pravicovou politikou. Ve svých úvahách striktně odděloval tradici judaismu a politiku židovského státu. Proto tvrdil, že dějiny Izraele lze zkoumat objektivně velmi obtížně. Sám přiznával, že ani on v určitých souvislostech nemůže kvůli svému židovskému původu být poctivě objektivní (Aron 1976: 1319–1354).

Aron odmítal jakoukoliv formu historicismu a determinismu (což je při debatách o Blízkém východě jeden z nejčastěji používaných argumentů, kdo má právo tuto oblast obývat, zda Židé či Palestinci), aby neupadl do pasti naivního idealismu, který s sebou nese černobílé hodnotové soudy. Podle něj jako liberála je člověk svobodný, ale je ve svém jednání omezen sociální, politickou a ekonomickou realitou. Poznání těchto omezení je úkolem historika, poznat svobodu jedince je úkolem filosofa (Aron 1976, 206–242).

Aron byl výrazně ovlivněn myšlením Charlese Montesquieho, Alexise de Tocqueville, Immanuela Kanta či Maxe Webera. Tito filosofové jej inspirovali ve snaze o objektivní přístup k popisu politiky, bez předsudků a dogmat, nestranit žádné straně konfliktu. Byl proto pro svůj přístup považován za přísného realistu, za machiavelistu, nebo přinejmenším pesimistu (Meuwly 2005). Na rozdíl od množství svých oponentů zachovával odstup od jednoduchých a jednoznačných vysvětlení, věrný filosofické stoické tradici zdržení se jednoznačného úsudku, který měl ve francouzském prostředí tradici už od dob René Descarta a nesl označení *epoché*.

Raymond Aron se označil v titulu jedné ze svých posledních knih jako „angažovaný pozorovatel" a toto jeho označení nemohlo být přesnější (Aron 1981; 2003b). Výsledkem jeho analýz byl celkový obraz daného problému, ale také odhalování polopravd, mýtů a zjednodušených názorů, které bývaly zneužívány k ideologicky zabarveným argumentům sloužícím politickým cílům. Jeho životní zkušenost jej spíše formovala takovým způsobem, že každá událost byla podle něj ovlivněna momentální situací, což jej vedlo k přesvědčení, že obecné univerzální zákony v politice či historii neexistují. Aron svými analýzami odhaloval, jak se za zdánlivě jednoznačnými názory může skrývat množství protichůdných pohledů (Bruckberger 1987).

Právě díky své metodice se stal kritikem ideologických konceptů své doby, tedy fašismu a komunismu. Ve francouzském prostředí byl v poválečné době levicovými intelektuály vnímán jako intelektuál ospravedlňující svými analýzami pravicový gaullistický styl politiky. Jean-Paul Sartre ho v šedesátých letech označil za intelektuála, který „nepřekročí myšlenkový horizont vládnoucí třídy". Obecně byl kritický pohled levicové generace šedesátých let na Arona po dlouhou dobu určujícím pohledem na celý jeho intelektuální odkaz (Sirinelli 1995).

Generace poválečných intelektuálů ve Francii byla silně ovlivněná marxismem. V umírněné podobě tato generace na Západě kritizovala vládnoucí západní režimy a protestovala proti systému, vládě či státu. Lidé se často aktivně angažovali v nejrůznějších hnutích namířených proti tehdejším západním státním strukturám. Aron je popisován jako osamělý morální filosof, který stál osaměle proti ideologiím (Baverez 1993).

Tento postoj zastával již v letech 1930–1932, kdy studoval v Německu v Kolíně nad Rýnem a v Berlíně. Během svého pobytu tak na vlastní kůži zažil, co to znamená, když politika začne využívat ideologické myšlení a zmanipuluje masy lidí, kdy racionalita ustupuje emocím. Poprvé zde zažil i přímý antisemitismus, který se stal obecně přijímaným názorem většiny Němců. Tyto jeho zkušenosti byly pro jeho pozdější myšlení zásadní. V Německu té doby si Aron pečlivě všímal motivů, které vedly široké masy občanů k tomu, že požadovali dobrovolně nastolení nedemokratického a nesvobodného režimu. Do své studijní návštěvy v Německu byly pro něj judaismus nebo antisemitismus jen abstraktními pojmy, se kterým se setkal jen při četbě o Dreyfusove aféře či v dětství, kdy na něj spolužáci občas zavolali hanlivé *youpin* (v dobové francouzštině „židáček"). Jen málokterý intelektuál si tehdy ve Francii uvědomoval nebezpečí antisemitismu, který přichází z Německa. Aron prošel důležitou zkušeností, pochopil a zažil, jak postupně vzniká určitý typ ideologického myšlení. Zároveň byl postaven před etickou otázku: Jak proti takovému

nebezpečí bojovat? Jak ukázat lidem hrozby určitého typu myšlení? Jeho zkušenost z Německa přispěla k tomu, že se jako profesor, později i jako novinář snažil učit studenty kritickému myšlení založenému na racionální analýze oproštěné od emocí. Když se takto fakta prezentují v pochopitelných, byť na první pohled v skrytých souvislostech, lze odhadnout i vývoj politických rozhodnutí. Ukazoval, že pokud převáží ideologické myšlení, vede vývoj k totalitě a velmi pravděpodobně k válce (např. Aron 1993d; 1993c).

Díky pochopení možného vývoje na základě historického rozboru se dokázal oprostit od předsudků a dokazoval rozpory mezi teoretickou argumentací a konkrétními fakty, které taková argumentace zastírala. Odhaloval tak populistické či ideologické názory, ukazoval realitu takovou, jaká je, nikoliv takovou, jaká se jeví být. Často se připomíná srovnání s jeho spolužákem Jean-Paulem Sartrem, který měl také možnost být ve stejné době v Německu, ale celý svůj pobyt věnoval studiu teorie filosofie vědomí a nevnímal měnící se myšlení německé společnosti. Naopak Aron studoval německé sociology a jejich metody popisu společnosti a jejího vývoje (novokantovce, Maxe Webera). Vnímal nebezpečí aktuálních hrozeb fašistické diktatury, všímal si nerespektování státních institucí, zákonů či vytváření nedemokratických polovojenských skupin, názorů, které jsou tolerantní k veřejně šířeným antisemitským postojům či vytváření kultu osobnosti vůdce (Aron 1935; 1938a).

Po návratu do Francie vnímal Aron politiku obezřetněji a citlivěji než valná většina jeho současníků. Francouzská židovská menšina i díky zkušenostem z první světové války vnímala svoji úlohu v postupném začleňování do většinové společnosti. Potomci francouzských Židů si neuvědomovali nebezpečí nacismu a nárůstu antisemitismu v Evropě. Nebezpečí fašistické ideologie se snažilo jeho okolí zlehčovat, což Aron kritizoval. Jeho dcera tuto atmosféru později ilustrovala na náladách obecně židovské komunity ve Francii té doby (Schnapper 1980).

Fašismus byl v Německu podporován širokou veřejností, která si před nástupem Hitlera k moci neuvědomovala katastrofické důsledky takové podpory. Aron ještě před nástupem Hitlera k moci kritizoval fašismus jako hnutí řídící se autoritativní doktrínou bez mechanismů na ochranu plurality názorů, a tedy hnutí, jehož cílem je výbojná politika, jejímž přirozeným vyústěním je válka. Po návratu do Francie psal politické články poukazující na hrozby německého nacionálního socialismu. Jedním z totalitárních důsledků byl antisemitismus, tzn. přirozená forma, jak uměle vytvořit domnělého „vnitřního nepřítele“, proti němuž je třeba se zradikalizovat (viz Aron 1993b). Odezva na Aronovy články ale v atmosféře hospodářské krize ve Francii nebyla výrazná. Jeho argumenty byly zlehčovány, byl obviňován z antigermánských názorů a postojů. (Colquhoun 1986: 90; Furet 1985).

V době nástupu levicové Blumovy vlády ve Francii v roce 1936 byl kritický i k levicovým ideálům. Většina levicových intelektuálů a politiků v té době si realitu podle něj upravila podle toho, jak by chtěli, aby vypadala, nikoliv podle toho, jaká je. Fašismus a komunismus v jeho očích byly weberovským „ideálním typem“ ideologického politického myšlení. Odtud se také odvíjel Aronův zájem o studium totalitárních režimů. Totalitarismus používal k interpretaci vývoje uměle vymyšlené zákonitosti, které nekorespondovaly s historickou pravdou. Zabýval se proto filosofií dějin takovým způsobem, aby skrze obecnou teorii mohl vysvětlit

chyby a záludnosti dezinterpretace historie, kterou totalitarismus často využíval a využívá (Aron 1938a; 1938b; Baverez 1986).

Kritika ideologií, postavení židovské menšiny a nástup totalitarismu vedly Arona k odmítnutí zjednodušeného hegeliánského principu historického vývoje – ať v podobě Spenglerových dobově populárních myšlenek o úpadku Evropy, nebo v podobě darwinovských názorů na vývoj společnosti. Soustředil se na práci s konkrétními historickými událostmi, které mohly mít v závislosti na prostředí, čase, aktérech nebo jiných vlivech různé příčiny a důsledky. Univerzální zákony lidského vývoje, jak jej prezentoval fašismus a komunismus, zásadně odmítal. Jeho metodou byla logická analýza aktuální politiky. Proto i v okamžiku nástupu nacismu rozpoznal „existencionalisticky" novou politickou a kulturní situaci, která byla svým nebezpečím zcela odlišná od podobných situací v historii. Po vzoru novokantovců odmítal zavádění metod exaktních věd do věd humanitních. Aron po návratu z Německa do Francie s nedůvěrou sledoval francouzskou vládní „protikrizovou" politiku podporovanou širokou veřejností s dobovými hesly typu „chléb a svoboda", kterou prováděla socialistická vláda Lidové fronty. K překonání hospodářské krize využila tato vláda podle Arona populistických kroků, včetně neutrálního postoje k nacismu, kterým předznamenávala i postoj části francouzské veřejnosti k židovské menšině ve Francii (Aron 2003a: 132). Tento vstřícný postoj otvíral prostor, kde se v každé době dobře daří politickým ideologiím (Bredin 1983).

Aron filosoficky chápal jako nejvýraznější rys myšlení racionalismus. A byl to právě racionalismus a úcta k francouzskému státu, které byly hlavní atributy postupné židovské emancipace. Židé byli zastánci republikánského zřízení, které stálo na přísném oddělení politiky a náboženství. Díky tomu se jejich potomci často propracovali k vysokým administrativním postům v republikánském zřízení. Antisemitismus se ve Francii po Dreyfusově aféře projevoval s menší otevřeností, ale o to více latentně, kdy se projevy omezovaly na pokřiky typu *fous de la République* (čes. *blázni republiky*), protože Židé měli už od Napoleona I. otevřenou možnost kariérního růstu v rámci francouzské republiky, což v plné míře využívali (Birnbaum 1992). I Aron pocházel z takového prostředí, kde Židé začali působit i na univerzitní půdě, jako byli např. Marcel Mauss či Emile Durkheim, kteří získali i prestižní posty v rámci francouzského univerzitního systému (Baverez 1993: 24–26).

Spojení racionálního pohledu na politiku a tolerance k židovské tradici je stěžejní rys Aronova postoje k antisemitismu a Izraeli. Aronovi bylo bližší židovské náboženství jako dialog, jako neustálá diskuze o smyslu náboženství a jeho historii, jak mu v dopise napsal i jeho přítel a autor řady knih o historii judaismu ve Francii Léon Poliakov. Jediným dogmatem v judaismu, které Aron uznával, byl jeho antidogmatismus (blíže viz Poliakov 1961; Baverez 1993: 34).

3. Aron a judaismus

Když Aron hodnotil na sklonku svého života vztah k židovství, dospěl ke zjištění, že si nějaký vztah k judaismu začal přímo uvědomovat až s příchodem nacionálního socialismu v Německu (Aron 2003: 50–80). Aron pocházel z rodiny, kdy oba rodiče

měli židovský původ – jak otec Gustave, tak jeho matka Suzanne Levy. Nicméně celá rodina, jak Aron často říkal, byla „dejudaizovaná“. Aronův nevlastní strýc Robert Anchel popsal v té době historii židovských komunit ve Francii, které měly být nejvíce integrované a dejudaizované v celé Evropě (viz Anchel 1928).

Příslušníci komunity nesvětili doma židovské svátky, nechodili do synagogy ani nemluvili hebrejsky. Aron sám nechodil v mládí do synagogy, první hlubší kontakt s nějakým náboženstvím měl až na střední škole, kde žáci museli chodit do katolického kostela. Proto nikdy nebyl ovlivněn náboženskými představami, ať už křesťanskými či židovskými. Aronův vztah k náboženství a celému judaismu byl formován racionalitou s odstupem od dodržování tradic a zvyků, které chápal jako nutný prvek sociální integrace. Aron nebyl věřícím člověkem, ale uznával náboženské morální hodnoty, které jsou univerzální v každém náboženství. Obecně náboženství chápal jen jako součást určité kultury. Na judaismu jej více zajímal historický vývoj židovských komunit než nábožensky zabarvené představy o „vyvoleném národě“ (Colquhoun 1986: 14).

Svůj postoj k judaismu vyjadřoval často tím, že se označoval za „Francouze s židovským původem a tradicí“. Když psal v době vzniku Izraele o židovských občanech, používal k označení „židé“ národa malé „ž“ na začátku slova (fr. *juifs*). Sám sebe označil za francouzského dejudaizovaného občana (fr. *déjudaïsé*), nebo za asimilovaného žida (fr. *juif assimilé*). Příslušníky židovské komunity ve Francii označoval za francouzské občany „hlásící se ke stejné náboženské tradici“ (fr. *coreligionnaires*) (viz Aron 2003b: 243).

Pokud Aron hovořil o svém dětství a židovství, tak mluvil o tom, že pocházel z třídy střední buržoazní židovské francouzské rodiny (fr. *bourgeoisie moyenne du judaïsme français*). Náboženství a judaismus v jeho rodině nehrálo takovou roli jako fakt, z jakých sociálních poměrů pocházel, tedy z vyšší střední třídy. Studoval na francouzských školách s francouzskými spolužáky a otázkami judaismu a židovství se Aron v té době nezabýval. Věnoval se otázkám filosofie dějin a metodologickým problémům historie a sociologie. Jeho myšlení lze symbolicky označit za příklad „semitského kritického myšlení“ (Fessard 1980).

Proto jeho pozdější vztah k Izraeli ovlivňovalo více faktorů. Nejvýznamnější souvislostí byla jeho vnímavost k složitosti pochopení židovských tradic. Židé totiž v minulosti trpěli pod tlakem vlastních náboženských předpisů, stejně jako nevraživostí většinové společnosti. Židovské společenství s celou svojí historií bylo pro něj sice citlivým tématem, které se později odráželo i v hodnocení státu Izrael, ale nikdy natolik, aby limitovalo racionální uvažování. Pro pochopení Aronova vztahu k judaismu můžeme prezentovat diskuzi s francouzským filosofem Jean-Paulem Sartrem (spolužák Arona z *École Normale Supérieure de Paris*), který chápal židovství v rámci svého existencialistického názoru „jen“ jako výraz vnějších okolností. Židovství bylo podle Sartra spíše sociálním prvkem většinové společnosti, která se skládá ze sociálních minorit. Minorita tak vytváří tlak na většinu a jde jen o dialektický vztah dvou skupin. Sartre vnímal židovství jako sociální kategorii. Podle Sartra je židovství jen výrazem existenciálního rozhodnutí, když se jedinec rozhodne, jako potomek židovských předků, zda bude, či nebude pokračovat v židovské tradici (Sartre 1954).

Aron tomuto postoji vytýkal, že Sartre nepochopil, že judaismus je daleko širší problematika, kterou nelze chápat jen sociálně bez znalosti historie a filosofie. Judaismus považoval za kulturní fenomén, který jedince přesahuje. Podle Arona Sartre nedocenil úlohu židovské komunity, ani sociální hloubky židovského náboženství či židovské tradice, ale ani postavení těch židovských potomků, kteří ctili židovské tradice, hlásili se k židovství, zůstali však francouzskými občany (Aron 1989: 21–33; Plottel 1997: 119–129).

Aron vnímal fakt, že židovství a judaismus jsou složité typy určité identity zasahující jak náboženskou, tak národnostní dimenzi, a věrný weberovské typologizaci členil obyvatele vyznávající judaismus na 4 skupiny:

1. Aron vnímal fakt, že židovství a judaismus jsou složité typy určité identity zasahující jak náboženskou, tak národnostní dimenzi, a věrný weberovské typologizaci členil obyvatele vyznávající judaismus na 4 skupiny:

2. ty, kteří v tradici smlouvy mezi Bohem a vyvoleným národem nevěří, ale dodržují tradice tak, aby chránili svoji identitu;

3. ty, kteří asimilovali ve společnosti, ve které žijí, a kteří se odpoutali od židovské komunity, neznají židovskou tradici;

4. ty, kteří se stali izraelskými občany, tj. věřící i nevěřící (podrobněji viz Aron 1972: 161–168).

Sám Aron se vnímal jako člen třetí skupiny. To potvrdil i tím, že jeho manželka Suzanne Gouchon nebyla židovského původu. Svoje pojetí židovství často srovnával s filosofem židovského původu Baruchem Spinozou, který vnímal judaismus jako jeden ze způsobů sociálního sdružování lidí, ve kterém není nic náboženského, ale jde o společenskou komunitu spřízněnou určitou specifickou tradicí (Spinoza 1922).

K tématu judaismu se Aron vracel častěji v pozdním věku. Na otázku, co pro něj znamená „judaismus“, odpovídal, že sám přesně neví. Říkával, že je to závazek, jak vyjádřit soucítění s ostatními židovskými občany. Judaismus podle něj nedává volnost myšlení, protože jako jiná náboženství vyžadují od svých věřících dodržování předpisů založených na určitých dogmatech. Aron jako racionální filosof nemohl taková dogmata (i když často založená na vysokých mravních principech) přijmout (Aron cit. in Baverez 1993: 386–389). Za specifikum „židovského národa“ Aron považoval fakt, že lidé uvnitř judaismu žili podle jiných sociálních pravidel než většina a náboženské zvyky vydělovaly z majoritní společnosti, i když předky měly všechny komunity promíšené (Poliakov 1956: 51).

Podle Arona se pohled na židovské komunity změnil až se vznikem státu Izrael, kdy Židé měli poprvé možnost vytvořit vlastní národní stát v intencích národních požadavků 19. století. Z Židů se tak opožděně stal od roku 1948 národ s vlastním státem se všemi problémy, které s sebou existence takového státu nese. Židy lze tak chápat podle Arona sice nábožensky podle judaismu, ale hlavně národnostně podle příslušnosti k státu Izrael. Pokud někdo židovského původu zůstal francouzským občanem, který žije ve Francii, tak by měl sebe sama vnímat především jako Francouze, a nikoliv jako židovského věřícího loajálního více Izraeli než Francii. Podle Arona občanství nelze dělit, občanství je základem státní příslušnosti, hájení

zájmů státu, jehož jsem občanem, je nadřazené náboženskému přesvědčení. Tradice a kultura judaismu je ve svobodném demokratickém státě zaručena skrze občanství a příslušnosti k takovému státu. V Aronových očích je tak *občanství nadřazené náboženství.* Aron polemizoval s myšlenkami, které používají judaismus i křesťanství v tom, že existuje nějaký cíl lidského vývoje, a tento cíl je dán nějakou vyšší entitou a je věčný. Podle Arona cíle a smysl určuje jen člověk, politika odhaluje smysl lidského počínání hlouběji než jednání pod vlivem náboženských představ (Aron 1956b).

4. Vztah judaismu a izraelské politiky v 50. a 60. letech 20 století

Aron zastával tezi, že židovský stát není pokračovatelem biblického židovského království, jak by jej rády prezentovaly některé židovské politické kruhy. Kritizoval tyto „ideologické“ názory, které nepracovaly s historickými fakty a nesly v sobě stopy prosazování uměle vytvořených dějinných zákonitostí. Aron tvrdil, že existence Izraele je podmíněna politickou situací 20. století. Jak judaismus, tak stát Izrael podléhal v jeho názorech vývoji a okolním společenským podmínkám. Aron odmítal úvahy o biblické determinaci vyvoleného národa. Z politického pohledu se díval na existenci státu Izraele bez předsudků. Podle Arona lze kritizovat jednotlivé politické kroky Izraele, aniž by to mohl někdo nazývat antisemitismem (Aron 1989: 143–163).

Z pohledu Arona bylo možno pro pochopení judaismu porozumět důvodům, proč vznikl židovský stát a také porozumět politickým principům, které v tomto státě fungují. Historie judaismu ukazuje, že neexistuje žádná nutnost či povinnost, aby se Židé stali občany židovského státního útvaru. Stát Izrael je státem, který podléhá stejným zákonitostem a problémům, se kterými se potýkají i ostatní státy. V sekulárním demokratickém státě si každý občan může vyznávat jakékoliv náboženství. Občan se řídí zákony a vykonává vojenskou službu jen jednoho státu. Nemůže se řídit zároveň pravidly jiného státu, kde většinová populace vyznává stejnou víru jako on. Toto pravidlo *nadřazenosti jednoho právního řádu nad občanem* by mělo platit jak pro Francii, tak i pro Izrael. I přes svoje sympatie k existenci Izraele nelze upřednostňovat zájmy Izraele před zájmy země, jejímž občanem je. Aby státy v konkurenci mezinárodního prostředí fungovaly, musejí se z podstaty chovat v určitém ohledu „egoisticky“. I během první světové války stáli proti sobě občané židovského vyznání na francouzské a německé straně. Sionismus nebyl podle Arona náboženskou záležitostí, ale záležitostí politickou, jenž využíval idejí národního státu. Zakladatelé sionismu věřili více myšlenkám národního státu než židovskému Bohu, který věřícím zaslíbil nějaké území. Jejich úsilí nepodněcovala představa, že postaví nový Chrám, ale že založí vlastní židovský stát. Aron chápal sionismus jako důsledek politického nacionalismu 19. století (Aron 1968: 166).

Základní otázka židovství podle Arona zněla, zda se jednalo o komunitu etnickou, kulturní, náboženskou nebo národní. Etnický judaismus podle něj platil jen pro část židovských věřících (a to se všemi problémy historických konverzí), či pro komunity v Indii, Číně či Etiopii, které se hlásily k židovskému odkazu. *Kulturní* judaismus byl podle Arona ovlivněný kulturou, ve které tyto komunity žily, s ohledem na specifičnost svého náboženství. *Náboženský* judaismus byl dle Arona

jen kulturním kontextem, kdy neexistence jednotné církve či náboženské správy vytvořila zvyky v náboženských úkonech rozdílné od kultur, kde Židé žili. To, co vedlo ke vzniku Izraele podle Arona, bylo *národní* cítění komunity. Tento motiv podle něj stál u zrodu Izraele, který tvořil hlavní proud judaismu. Díky národní příslušnosti tyto komunity mohly přežít se svojí originalitou. Aron proto ostře polemizoval s tezemi Arnolda Toynbeeho o kontinuálním pokračování židovského národa z biblických dob (Toynbee 1961: 483).

Židé v diaspoře po zboření Druhého chrámu se odvolávali na své semitské kořeny a podle Arona jim náboženství sloužilo jako mytologie. Protože židovské komunity nebyly náboženstvím ani tradicemi asimilovány s většinou, tak tento nedostatek sublimoval v utváření představ o sobě samých. Podle Arona v historii judaismu nebylo nic mysteriózního, nic božského. Náboženské předpisy se staly kulturními vzorci chování a židovské náboženství se tak stalo i židovskou kulturou. Nicméně podle Arona podstatou tohoto chování byla touha po vlastním státě a jednotném národě. Se vznikem Izraele našla tato touha svoji realizaci. Rozdíl mezi náboženstvím a národním cítěním se projevovala v Izraeli té doby, kde byla přítomna neustálá debata o charakteru judaismu uvnitř státu. Pro ultraortodoxní židovské věřící nebyla existence sekulárního státu Izrael podstatná, někteří z nich byli dokonce proti samotné existenci Izraele. Odmítali judaismus na národnostním základě. Jiný postoj zastávali Židé, ke kterým se hlásil i Aron, tedy ti, kteří nepřesídlili do Izraele a zůstali občany původních států. Tvrdil, že odvolávat se na božskou vůli tohoto politického požadavku vede k idolatrii.

Nejvíce se s otázkou židovství Aron vyrovnával s ohledem na evropský antisemitismus, ale i anti-antisemitismus. Argumenty pracující s kritikou antisemitismu mají být podloženy racionálním základem, nikoliv emocemi. Podle Arona existoval, existuje a bude existovat antisemitismus, jehož zdrojem je akceptování ideologického iracionálního typu myšlení. Každý projev antisemitismu se však vztahuje k nějaké konkrétní historické situaci. Na druhé straně jako projev antisemitismu nelze popisovat každou konstruktivní kritiku židovských komunit. To byl dle Arona problém izraelských politiků, kteří často vnímali kritiku své politiky jako antisemitismus. Jako mezi Francouzi, Němci či Američany existují předsudky a probíhá mezi nimi vzájemná kritika, tak přesto se navzájem nenazývají rasisty (Aron 1972; 1989: 267–280).

Aron rozděloval antisemitismus na více druhů. Jednak náboženský, původně křesťanský (podle Arona tento předsudek související s ukřižováním Ježíše byl původním zdrojem celého antisemitismu), jednak nový antisemitismus spojený s bojem arabského světa proti Izraeli. Tento antisemitismus je zcela jiného charakteru a podléhá aktuálním emocím (např. v 19. století židé arabské obyvatele nazývali jako bratry na koni, v Evropě se stavěly v orientální architektuře synagogy). Potom existuje antisemitismus politický, který Židům nechtěl přiznat plná politická práva jako ostatním národům a souvisel s ekonomickými zájmy (získání jejich majetku). A v neposlední řadě antisemitismus emocionální, který neměl konkrétní příčinu, ale obviňoval Židy celkově kvůli jejich odlišnosti co do tradic a zvyků. Německý nacionální socialismus svou biologickou filosofií o střetu ras stvořil kombinaci všech tří kategorií. Nicméně i přes antisemitismus, který ho donutil utéci z okupované Francie, Aron tvrdil, že i tzv. anti-antisemitismus se může stát ideo-

logickým nástrojem, který útočí proti kritikům izraelské politiky. Sám psal, že se nikdy nestane členem nějaké militantní anti-antisemitské organizace (Aron 1968: 156–157; Colquhoun 1986: 317–318).

Aron tvrdil, že židovská komunita je skupinou, kde se nachází nejrůznější typy lidí. Protože majoritní společnost vždy nálepkuje nějakým způsobem minority, tak i Židé byli v době diaspory nějak nálepkováni. Nebezpečím antisemitismu bylo, že byli Židé vnímáni zjednodušeně jako uzavřená „nepřátelská“ skupina, někdy náboženská, někdy etnická a někdy národní. Sám Aron proto používá výraz *peuple juif* (čes. *židovský lid*) jako výraz pro Izraelce, tak i pro Židy žijící v diaspoře. Podle něj se *židovský národ konstituoval až díky existenci židovského státu Izraele.* K modernímu židovskému národu se hlásilo mnoho skupin, které neměly společné předky v Palestině. Byli to asimilovaní věřící v nejrůznějších státech či konvertité. Podle Arona proto nebylo možné jasně definovat, kdo byl či nebyl členem židovského národa. Sám tvrdil, že měl „více společného s francouzským antisemitou než s Židem z marockého jihu“ (Aron 2003a: 260). Ideologické myšlení se odráží v situaci, kdy náboženství nevede dialog s ostatními náboženstvími a drží se dogmat, aby nemuselo obhajovat svoji pozici. Aron akceptoval židovskou tradici, ale nesouhlasil s některými zvyky a tradicemi (např. uzavírání sňatků jen po schválení rabínem), kdy byla smíšená manželství považována za odpadlictví. Pokud by byly uplatňovány takové rigidní náboženské předpisy neustále, vymizel by podle Arona v historii židovského národa „tvořivý neklid“, který považoval za základ jeho úspěchu (Friedmann 1965).

V otázkách náboženství byl Aron ovlivněn skeptickým racionalismem. Boha vnímal v kantovské tradici jako morální záruku existence světa, nikoliv jako nějakou nadpozemskou entitu. Aron považoval náboženství za sociologickou kategorii, přičemž světu dávají smysl a význam lidé, ale zároveň lidé i přes svoji svobodu jsou zavázáni morálními humanistickými zásadami, které definovali morální filosofové jako Immanuel Kant (Aron 1973: 137–164; Aron 1989: 228).

Vznik státu Izrael v roce 1948 Aron nerozebíral nijak detailně s ohledem na vznik studené války a existenci těžiště mezinárodních problémů v rozdělené Evropě či dekolonizačním procesu (viz. Nesiba, Smolík 2017). Postavením Izraele se ve svých pracích nezabýval a zůstává jen velmi málo odkazů k jeho názorům z doby na přelomu čtyřicátých a padesátých let, ani se nezabýval situací v arabských zemích. Aronova první ucelená studie o mezinárodních vztazích *Le Grand Schisme*, čes. *Velké schizma*, z roku 1948 popisovala mezinárodní politiku, ale Aron zde nevěnoval Izraeli překvapivě žádnou pozornost (Aron 1948). Ani ve své druhé studii z roku 1951 s názvem *Les Guerres en chaîne*, čes. *Války v řetězech*, se tématice Izraele nevěnoval (Aron 1951).

Aronův postoj k židovskému státu se ale postupně měnil, jak Izrael začal být rozhodujícím spojencem Západu na Blízkém východě ve studené válce. V době, kdy mnoho arabských zemí podlehlo komunistické ideologii a přiklonilo se na stranu Sovětského svazu, Izrael hrál pro západní země funkci důležitého spojence. V období od Suezské krize v roce 1956 až po šestidenní válku v roce 1967 se Aron stal velkým obhájcem Izraele jako důležitého spojence západních zemí v boji s Moskvou. Tvrdil, že díky válkám s arabskými sousedy a napětí, ve kterém Izrael

musí působit, je jeho existence určitým zázrakem. Izrael se zrodil na ostří nože a na takovém ostří se naučil žít (Aron 1968: 176).

Aron nenapsal žádnou práci, která by se explicitně zabývala Blízkým východem a jeho historií či politikou Izraele. Nicméně tematika politiky Izraele prostupovala celým jeho dílem, a to i v úvahách, ve kterých analyzoval fungování industriální společnosti s příklady z izraelské současnosti (Aron 1962a: 5–26). Analyzoval pomocí weberovských metod demokratické západní liberální společnosti (kam počítal i Izrael) ve srovnání se společnostmi komunistickými (kam řadil arabské státy, které pod vlivem politiky Moskvy intrikovaly proti Izraeli) (Aron 1961; 1974; 1993a; 1994). Atypický politický systém v Izraeli mu sloužil jako častý příklad fungování demokracie. Aron viděl, že i přes snahu otců zakladatelů sionismu identifikovat židovství výhradně s národnostní sekulární myšlenkou, byl stát Izrael svázán s židovskými náboženskými tradicemi, které odporují demokratickému právnímu systému. Jedním z nejvýraznějších specifik izraelské demokracie po vzniku Izraele byla existence tzv. *statusu quo*. Tedy vztahu mezi státem a náboženstvím. To znamenalo, že z doby před vznikem státu bylo ponecháno respektování některých náboženských pravidel, aniž by byla legislativně zakotvena. Vztah většiny k menšině považoval za jeden z nejpřesnějších indikátorů svobody a demokracie ve zkoumaných zemích (Aron 1959; 1963: 398–401).

Aron byl obhájcem liberalismu jako jediného legitimního prostředku proti totalitárnímu myšlení přicházející v podobě marxistického ideologického proroctví (fr. *prophétisme*). Toto ideologické myšlení podle Arona pod vlivem Sovětského svazu ovlivňovalo arabské státy bojující od roku 1948 proti existenci Izraele. Aron v obhajobě liberálních evropských hodnot tvrdil, že Marx se ve svém *Komunistickém manifestu* mýlil, když prohlašoval, že Evropou obchází strašidlo komunismu, protože podle Arona celé poválečné dějiny platí, že Evropou obchází strašidla dvě – a to nejen Rudá armáda ale i vlastní svoboda. Proto v Izraeli odhodlanost boje za svobodu by měla Západu sloužit jako příklad (Aron 1977: 459–483).

Téma demokratického prostředí a liberálních hodnot bylo důležité právě s ohledem na srovnání charakteru Izraele a ostatních arabských států Blízkého východu. Aron vyjádřil myšlenku, že liberální hodnoty Izraele jsou ostrůvkem západního typu demokracie uprostřed arabského světa, který zatím neprodělal fázi industriálního vývoje a nedospěl k demokratickému systému vlády. Podle Arona rozvíjející se arabské země kvůli nedemokratickému charakteru vlády důvěřují prorockým vizím o lepším a šťastnějším životě, pokud se jim podaří stát Izrael zničit. Tuto jejich ničím neodůvodněnou ideu podporoval účelně Sovětský svaz. Proto i náboženský judaismus vnímal jako určité nebezpečí pro demokracii. Demokratický základ státu dával podle Arona Izraeli právo na existenci (Aron 1972; 1989: 67).

Arabské státy byly velmi často ovlivněny hodnotami importovanými zvnějšku (národnostní boj, komunistická ideologie), které ale nebyly slučitelné s tradicí evropské demokracie a liberalismu, jak je vyznával a obhajoval Aron (Chanlat 1982: 119–132).

Arabské státy považovaly demokratické hodnoty jako západní imperialistické mocenské nástroje, kterými bývalí kolonizátoři chtějí rozložit tradiční arabskou společnost, a proto je odmítaly. V padesátých a šedesátých letech platil tento rozpor podle Arona pro Izrael a jeho sousedy v Egyptě či Sýrii. V těchto zemích se neustále

střídaly u moci extrémní politické síly (levicové či pravicové) a řešením podle Arona bylo přijetí demokracie a liberalismu, aby tyto státy nebyly závislé stále na vnějších ideologiích (Aron 1977: 143).

Podle Arona během studené války probíhal boj mezi demokratickým světem a světem ideologií, mezi západními demokratickými hodnotami a totalitárními autoritářskými režimy, mezi tržní a centrálně řízenou ekonomikou. Aron obhajoval demokratické hodnoty Izraele vůči ideologiím prezentovaným nejrůznějšími arabskými režimy. Tento respekt k demokratickým izraelským hodnotám můžeme nalézt v Aronově zdůraznění, že západní svět je závislý na arabské ropě a celou svojí politikou musí brát ohled na tento ekonomický zájem. Na druhou stranu na izraelských výrobcích není závislý žádný stát (Aron 1977: 294).

Podle Arona v 60. letech řada levicových intelektuálů na Západě vnímala sionismus s předsudkem. Existenci Izraele založeného na základě sionistického hnutí považovali za prodloužení imperialistické politiky Washingtonu. Podle Arona byla taková interpretace naivní už v tom ohledu, že stát Izrael dával svým občanům daleko více demokratických svobod, než měli arabští občané v okolních státech. Aron obhajoval stát Izrael jako nositele demokratických hodnot, a proto jeho existenci považoval za oprávněnou. Izrael považoval za významného hráče v době studené války přimknutého k západním státům. Postupně se stát Izrael stával výhradním spojencem Spojených států amerických, oproti arabským státům podporovaných Sovětským svazem a dle Arona nezbývalo státu Izrael nic jiného než vést obrannou válku (Aron 1976: 199).

Ve všech konfliktech byl Izrael podporován západními zeměmi (nejdříve z Evropy, poté z USA), nicméně toto spojení bylo vždy taktické a strategické, nikoliv ideologické. Izrael využíval západní podpory na eliminování sovětské síly poskytnuté arabským zemím, které usilovaly o jeho zničení. Arabské země využívaly zjednodušené rétoriky o utlačovaných a utlačovatelích. Za utlačovatele byli označováni Britové a Židé, protože vznik britského mandátního území byl dle jejich argumentace součástí kapitalistické imperialistické politiky. Vznik státu Izrael byl potom prezentován jako pokračování této imperialistické politiky. Britům bylo dáváno za vinu, že odchod britských vojsk způsobil konflikt v této oblasti. Podle Arona byla takto zjednodušeně interpretovaná historie nepřípustná, už jen z faktu, že Britové a židovští imigranti v Izraeli proti sobě tvrdě bojovali. Rétorika prezentující realitu na „dobré“ a „zlé“ nalezla podle Arona odezvu mezi oportunistickými politiky. Aron si všímal toho, že konflikt mezi židovským a arabským obyvatelstvem byl založen na rozdílné argumentaci a prosazování zájmů obou skupin, kdy názory typu, že „Židé se vrátili do své domoviny díky holocaustu“ či naopak „Židé dobyli Palestinu ve válce a okupují pomocí agrese palestinské území“ jsou ideologiemi. Problémem byl podle Arona fakt, že žádný z těchto argumentů nedokáže nechat nikoho jako neutrálního pozorovatele. Sám Aron se snažil svými analýzami toto černobílé vidění pochopit. Nešlo podle něj jen o momentální politickou situaci, ale i o dlouhodobější perspektivu regionu (Aron 1968: 71).

5. Aron a izraelská politika od roku 1967

Aronův pohled na Izrael prošel proměnou po skončení šestidenní války v roce 1967. Aron izraelský preventivní útok obhajoval. V této kritické situaci se projevila jeho nejhlubší podpora Izraele. Nejvíce byla patrná tato podpora v tom, jak se dokázal Aron postavit proti názorům francouzského prezidenta de Gaulla, který byl jeho přítelem. Prezident vystoupil na tiskové konferenci po zahájení války a velmi ostře proti izraelskému útoku argumentoval. De Gaullův projev se nesl ale i v ostré kritice židovského národa a judaismu jako takového, nikoliv jen v politickém ohledu, ale i v pohledu etnickém. De Gaulle napadl židy jako etnikum a nikoliv politiku státu Izrael. Aron označoval tento přístup de Gaulla za zbytečně antisemitský, kdy de Gaulle podlehl zjednodušení a spojil politiku státu Izrael s židovstvím jako takovým.

Postupně v následující době okupace Golanských výšin a pásma Gazy izraelskou armádou ale Aron vnímal nespravedlnost ze strany Izraele na civilním palestinském obyvatelstvu. Právě v době od 70. let se v jeho úvahách objevuje názor, kdy humanistické ideály judaismu dával do konfrontace s aktuální izraelskou politikou. Aron se pouštěl do polemiky s izraelskou politikou, právě vzhledem k palestinskému problému. Po šestidenní válce nastaly problémy na okupovaných palestinských územích, s radikalizací židovských osadníků, s bojem o Jeruzalém a vzniku terorismu. Podle Arona byly tyto problémy konkrétními dílčími situacemi, nikoliv dlouhodobou strategií, která by měla utvářet mezinárodní vztahy dvou států. Moderní doba zdramatizovala podle Arona boj o zemi a o půdu, jak ukázal dekolonizační proces. Tématu soužití židovského a palestinského národa se Aron intenzivně věnoval od sedmdesátých let. V Izraeli nemohou podle něj vytvořit oba národy jedno společenství a nemohou obývat stejné území – jedni či druzí cítí nespravedlnost (Aron 1973a). Aron v otázkách geografického prostoru – osidlování a boj v Izraeli o samostatné státy Židů a Palestinců nazývá „sázkou“ (fr. *enjeu*). Je to sázka na to, kdo v budoucnu zvítězí. Každý může mít své zbraně, na jedné straně technologie, na straně druhé demografické faktory a spojenectví okolních států (viz Aron 1980a; 1980b).

Oba národy s právem na vlastní stát rozděluje i náboženství, které podle Arona obecně netvoří příslušnost k národu. Pochopit situaci v Izraeli bylo pro Arona založeno na pochopení obou náboženství – muslimského a židovského. Aron tak od 70. let projevoval překvapení, že se náboženství stalo novým dogmatem a obě strany konfliktu jej začaly využívat pro boj se soupeřem. Jak od sedmdesátých let začaly teroristické útoky palestinských radikálů, byly zataženy do konfliktu i židovské komunity na celém světě, které ale nemusely s aktuální politikou Izraelem mít společné zájmy. Aron sledoval po šestidenní válce, jak roste náboženský dogmatismus a militarismus. Státní politika v Izraeli se podřídila zájmům náboženství. Náboženský stát podle Arona nebylo možné uskutečnit v multinárodnostním a multináboženském prostředí. Aron požadoval, aby stát byl převážně laický, nikoliv náboženský (Aron 1962a: 375).

Od sedmdesátých let Aron začal popisovat jiný Izrael. Sám se zaměřoval na univerzální hodnoty státu Izrael, které se mají projevovat v politickém stylu. Pokud měla být politika demokratická, měla by obsahovat i demokratické prin-

cipy a aspekty, které ji umožňují (kulturní a sociální vzestup). Národnostní idea tak podle Arona v sobě má nést občanství v demokratickém slova smyslu a zároveň samostatnost bez cizích vládců, s jasnými hranicemi státu (Aron 1981: 113–121; 1989: 239).

Podle Arona byla národnostní idea derivací politiky. Národní idea podle něj nebyla univerzální ideou, vždy záleží na podmínkách, za kterých vzniká národnostní stát. Pojem národního státu považoval Aron za určitý vzor, který se ale mění podle podmínek v čase a prostoru. Právě státní suverenita byla jedním ze způsobů, jak etnicky sjednotit národ. Konkrétní státní politika a národní ideje jsou podle Arona spojité nádoby. Každý stát svou politikou ukazuje, jak vyspělý národ v něm žije (Aron 1989: 245). Aron mj. kritizoval židovské lobbistické skupiny v USA, které mimo izraelské velvyslanectví zastupují „nepřehledně" zájmy Izraele v podobě soukromých společností jako např. *American Jewish Committee*. Na podporu americké židovské diaspory vůči Izraeli se Aron díval zdrženlivě, činilo to samostatnou mezinárodní politiku Izraele velmi labilní (Aron 1989: 251–255).

Aron byl zastáncem etatismu, když přiznával, že s existencí Izraele se pojí mnoho netradičních politických propojení ve vztahu diaspory a židovských obyvatel žijících v Izraeli. V případě teoretického konfliktu mezi Izraelem a nějakým státem by tak podle Arona židovská komunita žijící v tomto státě měla podporovat stát, jehož národnost má. Princip dvojího občanství podle Arona nebyl dobrou cestou k průhledným mezinárodním vztahům. Z historie židovských komunit ve Francii v moderní době, tak jak je studoval Aron, vyplynulo, že asimilovaní Židé vždy hájili zájmy Francie. Po vzniku Izraele Aron proto nerozuměl těm novým židovským kruhům ve Francii, které preferovaly zájmy Izraele před Francií, aniž by využily možnosti se do Izraele vystěhovat a užívají francouzské občanství (Harris, Sédouy 1977; Feuerwerker 1976; Blumenkranz 1972).

Aron tak definoval svůj vztah k Izraeli jako intelektuálnější a více organický. Byl to projev jeho solidarity jako existenciálního přístupu. Na otázku, jaké místo hrál v jeho životě Izrael, odpověděl v pozdním věku Aron v tom smyslu, že si takovou otázku nepokládá jen tak každý den. Byla to otázka, na kterou pravděpodobně nedokázal odpovědět vždy stejně. Nicméně po dlouhých váháních připustil určitou záhadnost jeho vztahu k Izraeli. Pokud mluvil o Izraeli, vždy si paradoxně uvědomil, že je francouzským občanem se všemi právy a povinnostmi vyplývající z občanství (Aron 1989: 185–190).

6. Aronova kritika zneužívání antisemitismu

Aron se stal i pro francouzského prezidenta Valéryho Giscard d'Estaigna neformálním poradcem pro záležitosti vztahující se k francouzsko-izraelským vztahům a býval neformálně označován jako „*Juif de cour*" (v češ. *židovský poradce na dvoře*). Tuto pozici si zasloužil hlavně díky tomu, že blízkovýchodní problematice dokonale rozuměl a určoval tak vztah Francie ke státu Izrael (Baverez 1993: 437). Mimo to, skoro osmdesátiletý Aron vydal knihu svých pamětí, které byly kronikou francouzské historie ve 20. století. Aron měl dokonce v úmyslu nazvat své Paměti v první verzi jako „*Vzpomínky židovského Francouze*" (fr. *Souvenirs d'un français*

juif), a tak demonstrovat na vývoji židovské menšiny historii dvacátého století ve Francii (Baverez 1993: 437; Bredin 1983).

V posledních letech svého života se proto začal intenzivně věnovat problematice antisemitismu a otázkám židovské diaspory v Evropě a Francii (Aron 2009: 106–111; 1981: 10–11). Zajímal se o kořeny a příčiny ideologického myšlení projevující se v antisemitismu, který na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let znovu propukl v souvislosti s konfliktem v Izraeli mezi židovskou a palestinskou populací. Aron znovu analyzoval, co antisemitismus vlastně obnáší. Odmítal stálé paušalizování na „přátele" a „nepřátele" Izraele, kteří jsou označováni apriorně jako antisemité. Podle Arona tehdejší doby je antisemitismus jako každá ideologie založen na manipulaci s myšlením. Proto by kritikové antisemitismu neměli pracovat s podobným manipulativním zjednodušením historie. Konkrétně se zabýval problematikou kořenů francouzského antisemitismu ve třicátých letech 20. století. Veřejnou debatu na toto téma vyvolal francouzský historik Bernard-Henry Lévy, který tvrdil, že kořeny francouzského fašismu lze rozpoznat už v dílech francouzských klasických spisovatelů. Podle Lévyho byl fašismus součástí francouzské kultury od 19. století. Provokativní kniha vyvolala debatu o míře francouzské kolaborace s nacismem za války (Lévy 1981).

Pro Arona představoval tento typ intelektuální práce, jak předvedl Lévy s dějinami, zjednodušený pohled a subjektivní interpretaci autora, nikoliv pochopení samotné doby. Proto se pustil do veřejné polemiky. Debata se soustředila na charakter vichistického režimu, který Lévy považoval za stejně nacistický a protižidovský, jako byl v Německu (srov. Sternhell 1983). Aron naopak hodnotil vichistickou vládu, která sice umožnila toleranci antisemitismu, jako účelovou. Sice francouzský vichistický stát přispěl k utrpení židovských obyvatel a spolupracoval s německým nacistickým režimem, ale na druhou stranu srovnávání válečného režimu ve Francii a Německu bylo podle Arona zavádějící a demagogické (Fabre-Luce 1978).

Dalším faktem, který svědčil o tom, jakým způsobem se Aron zapojoval do diskuzí o nových formách antisemitismu, byly články Aronových kolegů z magazínu *L'Express*, kam Aron přispíval svými esejemi poté, co ukončil spolupráci s deníkem *Le Figaro* (Aron 1994, Aron 2005). Nedlouho po jeho nástupu do tohoto listu zde byl otisknut rozhovor s jistým Louis Darquier de Pellepoixem. Tento muž byl během nacistické okupace Francie zodpovědný za deportace 75 tisíc Židů do koncentračních táborů z Francie. Měl přezdívku „francouzský Eichmann" (Ganier-Raymond 1978). Po skončení války byl ve Francii odsouzen k smrti, ale podařilo se mu uprchnout a nalezl azyl ve frankistickém Španělsku. Skoro osmdesátiletý Pellepoix byl vystopován novináři z *L'Expressu*, kteří s ním udělali rozhovor. V rozhovoru Pellepoix vysvětloval svoji roli ve spolupráci s nacisty a tvrdil, že se snažil udělat podmínky pro deportované co nejvíce snesitelné. Navíc tvrdil, že neměl nic společného s velkými pogromy v Paříži (Aron 1989: 283–286).

Po uveřejnění rozhovoru se strhla ve Francii lavina obvinění z antisemitismu deníku *L'Express*, z jeho rasismu a neetického chování, až k obvinění z popírání holocaustu a banalizaci nacismu. Aron se postavil na stranu obhajoby novinářské práce, jakou byl i rozhovor s Pellepoixem. Rozhovor totiž nezastíral realitu totalitního režimu. Podle něj pracoval s historickými fakty a ukázal, jak totalitní režimy manipulovaly s jedincem. Aron ukazoval, jak popírání historických souvislostí může

deformovat náš obraz o těchto nebezpečích. Ukázal i zcela vychýlený obraz světa u Pellepoixe, který stále věřil v židovský komplot ve světě a popíral holocaust. Aron se zastal práce novináře, který rozhovor dělal, neboť novinář vysvětlil kontext a skutečná historická fakta (Colquhoun 1986: 514).

Tato debata se odehrávala v okamžiku, kdy se ve Francii objevily antisemitské útoky, převážně na židovské synagogy. Z nich nejznámější byl v *Rue Copernic* v Paříži v říjnu 1980 provedený Palestinci. Někteří intelektuálové ve Francii dávali útoky do souvislosti s předválečným nacistickým antisemitismem. Ale Aron nesouhlasil se zjednodušeným přenesením charakteristicky předválečného antisemitismu do hodnocení moderního antisemitismu. Zastával názor, že tento nový antisemitismus rozmáhající se po vzniku státu Izrael má jiný charakter, protože souvisí s jinou formou násilí a represivní politikou Izraele vůči Palestincům. Palestinské teroristické antisemitské útoky směřovaly i na židovskou diasporu mimo Izrael. Nejednalo se o snahu vyhladit židovský národ jako celek, ale v těchto činech se odrážela podle Arona mezinárodní politika. Nacistická ideologie byla založena na vyhlazení jednoho národa hlásícího se k židovské náboženské a kulturní tradici. Nová forma „arabského“ antisemitismu byla založena na boji proti židovskému státu. Nejednalo se o boj proti Židům, ale o boj proti politice státu Izrael (Aron 2003a: 707; 2003b). Aron tak vinu přičítal mezinárodní politice, která díky spolupráci s ropnými arabskými velmocemi neměla zájem na řešení blízkovýchodní otázky (Aron 2005: 293–298).

Aron se s tematikou údajného francouzského antisemitismu a kolaborace střetl na úplném konci svého života, když byl u soudu svědkem sporu mezi Zeev Sternhellem, izraelským historikem, který kritizoval na základě analýzy textů z doby před druhou světovou válkou údajný fašismus francouzského novináře a ekonoma Bertranda de Jouvenela (Sternhell 1978). Shodou okolností byl Bertrand de Jouvenel Aronovým přítelem. Kritika, které ho Sternhell podrobil, se jej vnitřně dotkla. Vyvolal proto soudní přelíčení na ochranu své osobnosti a zažaloval Sternhella za urážku. Aron, který se Sternhellovým „honem na čarodějnice“ a hledáním údajných fašistů mezi francouzskými intelektuály nesouhlasil, svědčil v Jouvenealův prospěch. Zde potvrdil svůj dřívější názor, že za kolaboranta již od dob své exilové práce v Londýně považoval spíše pařížského intelektuála, který se zajímal o dialektiku a filosofii více než o aktuální dění, nebo funkcionáře a vojenské činitele III. republiky či ideology. Tedy ty, kteří mohli, ale kteří se neangažovali proti zlovůli a tyranii (Aron 1943: 303–309). Několik hodin po svém svědectví Aron 17. října 1983 umřel na srdeční příhodu.

7. Závěr

Příspěvek ukazuje vývoj myšlení francouzského sociologa, filosofa a historika Raymonda Arona, který se okrajově ve svém díle dotýkal otázek spojených s židovstvím, a to převážně díky svému židovskému původu. Článek prezentuje na příkladu analýz ideologického myšlení ve vztahu k judaismu, jak byl Aron konzistentním badatelem v sociálních vědách, který racionální analýzu a metodiku popisu tzv. dějin přítomnosti dokázal aplikovat i na emotivně vyhrocená témata (antisemitismus, vztah Izraele a palestinského národa), jejichž popis přitahuje

zjednodušené vidění typické pro zájmy politické ideologie. Na představeném tématu z jeho obsáhlého díla autoři ukazují, že preferoval nestrannou metodiku popisu historie či politiky, založenou na racionální analýze. Tento přístup je třeba dle Arona aplikovat i přes možný sentiment i či osobní zaujetí pozorovatele v celé oblasti sociálních věd. Příspěvek prezentuje, jak Aron osobním příkladem akademické i novinářské práce toto prokázal v analýzách problematiky antisemitismu či izraelské politiky. Sám jako potomek židovské rodiny ve Francii mohl přistupovat k tématům z hlediska hledání viny za antisemitismus, z hlediska popisování křivd na židovském národě. Aron toto nečinil a držel si nadhled a odstup. Preferoval racionální analýzu jako bariéru proti ideologickému zjednodušování historie a politiky. Aron jako kritik ideologií a zastánce demokratické diskuze ukazoval, že demokracie vyžaduje u intelektuála schopnost takového myšlení, které umožňuje odhalovat náznaky ideologického černobílého vidění světa. Ideologie vede v důsledku k ohrožení celé demokracie. Racionalita má vyšší platnost než aktuální sympatie či emoce. Tento jeho přístup k popisu historie lze doložit na jeho metodologicky konzistentním myšlení o židovství a Izraeli v průběhu bezmála padesáti let, a to od doby přicházejícího nacismus v Německu a Francii 30. let, a s tím spojeného antisemitismu, tak na politice státu Izrael, který od levicových sionistických myšlenek v 50. letech přešel k tvrdé pravicové politice v 70. letech 20 století. Aron ukazoval krátkozrakost takové politiky a dokládal, na jaké konflikty se z tohoto důvodu musí Izrael v budoucnu připravit.

Bibliografie

Anchel, R. 1928. *Napoléon et les Juifs*. Paris: Presses Universitaires de France.

Aron, R. 1935. *La sociologie allemande contemporaine*. Paris: Alcan.

Aron, R. 1938a. *Essai sur la théorie de l'histoire dans l'Allemagne contemporaine. La philosophie critique de l'histoire*. Paris: Vrin.

Aron, R. 1938b. *Introduction à la philosophie de l'histoire. Essai sur les limites de l'objectivité historique*. Paris: Gallimard.

Aron, R. 1943. „La Chronique de France: Colaboration ou abstention." *La France libre* 28 (5): 303–309.

Aron, R. 1945. *L'Âge des Empires et l'ávenir de la France*. Paris: Défense de la France.

Aron, R. 1948. *Le Grand Schisme*. Paris: Gallimard.

Aron, R. 1951. *Les Guerres en chaînes*. Paris: Calmann-Lévy.

Aron, R. 1956a. *Espoir et peur du si?cle. Essaie non partisans*. Paris: Calmann-Lévy, Liberté de l'esprit.

Aron, R. 1956b. „Le fanatisme, la prudence et la foi." *Preuves* 63: 8–22.

Aron, R. 1959. *La Société industrielle et la Guerre, suivi d'un Tableau de la diplomatie mondiale en 1958*. Paris: Plon.

Aron, R. (ed.). 1961. *L'Histoire et ses interprétations – Entretiens autour de Toyenbee*. Paris: Mouton.

Aron, R. 1962a. *Paix et guerre entre les nations*. Paris: Calmann-Lévy.

Aron, R. 1962b. „A propos de la théorie politique." *Revue française de science politique* 1 (12): 5–26.

Aron, R. 1963. *Dix-huit leçon sur la société industrielle.* Paris: Gallimard.

Aron, R. 1964. *La lutte de classes.* Paris: Gallimard.

Aron, R. 1968. *De Gaulle, Israël et les Juifs.* Paris: Plon.

Aron, R. 1971. „Comment l'historien écrit l'épistémologie." *Annales* 26 (6): 1319–1354.

Aron, R. 1972. „Israël et les Juifs de France." *Disperion et Unité* 1972 (2): 160–168.

Aron, R. 1973. „Un philosophe libéral dans l'histoire, Entretien avec Ch. Chabanis." Pp 137–164 in Ch. Chabanis (ed.). *Dieu existe-t-il? non répondet...* Paris: Fayard.

Aron, R. 1974. „Récit, analyse, intepretation, explication: critique de quleques problemes de la connaissance historique." *Archives européennes du sociologie* 15 (2): 73–105.

Aron, R. 1976. *Penser la guerre, Clausewitz. I: L'Âge européen. II: L'Âge planétaire.* Paris: Gallimard, Bibliothéque des Science humaines.

Aron, R. 1977. *Plaidoyer pour l'Europe decadente.* Paris: Robert Laffont.

Aron, R. 1980a. „Interview." *Le Matin de Paris*, 12. 9. 1980, p. 3.

Aron, R. 1980b. „Interview." *Le Quotidien de Paris*, 10. 9. 1980, p. 2.

Aron, R. 1981. „Communication." in *Issues facing World Jewery: Report of the Blue Ribbon Commision of the World Jewery Congress.* Washington: Hershel Shanks.

Aron, R. 1989. *Essais sur la condition juive contemporaine.* Paris: Édition de Fallois.

Aron, R. 1993a. *Demokracie a totalitarismus.* Brno: Atlantis.

Aron, R. 1993b. „La Révolution nationale en Allemagne." Pp 141–154 in Stark J. *Raymond Aron: Über Deutschland und den Nationalsozialismus.* Opladen: Leske und Budrich.

Aron, R. 1993c. „Réflexions de politique réaliste. Berlin." Pp 86–89 in Stark J. *Raymond Aron: Über Deutschland und den Nationalsozialismus.* Opladen: Leske und Budrich.

Aron, R. 1993d. „Révision de traités: Lettre d'Allemagne." Pp 49–51 in Stark J. *Raymond Aron: Über Deutschland und den Nationalsozialismus.* Opladen: Leske und Budrich.

Aron, R. 1994. *Les articles de politique internationale dans Le Figaro de 1947 à 1977, II., La Coexistance (mai 1955 à février 1965).* Paris: Édition de Fallois.

Aron, R. 2003a. *Mémoires. 50 ans de réflexion politique.* Paris: Édition Robert Laffont.

Aron, R. 2003b. *Angažovaný pozorovatel. Rozhovory s Jeanem-Louisem Missikou a Dominiquem Woltonem.* Praha: Mladá Fronta.

Aron, R. 2005. *De Giscard à Mitterrand: 1977–1983.* Paris: Fallois.

Aron, R. 2009. „Réflexion actuelles sur la réalité israélienne." *Dispersion et Unité* 2009 (16): 106–111.

Baverez, N. 1986. *Raymond Aron. Qui suis-je?* Paris: La Manufacture.

Baverez, N. 1993. *Raymond Aron. Un moraliste au temps des idéologies.* Paris: Flammarion.

Birnbaum, P. 1992. *Les Fous de la République, Histoire politique des Juifs d'Etat de Gambetta à Vichy.* Paris: Fayard.

Blumenkranz, B. (ed.) 1972. *Histoire des Juifs en France.* Toulouse: Éditeur Privat.

Bredin, J.-D. 1983. *L'Affaire.* Paris: Juillard.

Bruckeberger, P. R. 1987. „Notice sur la vie et les travaux de Raymond Aron." [online] *Academie des sciences morales et politiques* [cit. 7. 3. 2018]. Dostupné z: http://www.asmp.fr/travaux/notices/aron_bruckberger.htm.

Colquhoun, R. 1986. *The Philosopher in History 1905–1983, Volume I, II.* London: SAGE Publication.

Dahrendorf, R. 2008. *Pokušení nesvobody. Intelektuálové v čase zkoušek.* Praha: H+H.

Fabre-Luce, A. 1978. *Pour en finir avec l'antisemitisme*. Paris: Julliard.

Fessard, G. 1980. *La philosophie historique de Raymond Aron*. Paris: Julliard.

Feuerwerker, D. 1976. *L'Émancipation des Juifs en France. De l'Ancien Régime à la fin du Second Empire*. Paris: Albin Michel.

Friedmann, G. 1965. *Fin du peuple juif?* Paris: Gallimard Idées.

Furet, F. (ed.). 1985. *L'Allemange nazie et le génocide juif. Colloque de l'École des Hautes Études en sciences sociales*. Paris: Gallimard.

Ganier-Raymond, P. 1978. „A Auschwitz, on n'a gazé quo les poux." *L'Express*, 4. 11. 1978, p. 4.

Harris, A., A. Sédouy. 1977. *Juifs et Français*. Paris: Grasset.

Chanlat, J.-F. 1982. „Raymond Aron: l'itinéraire d'un sociologue libéral." *Sociologie et sociétés* 14 (2): 119–132.

Leterre, T. 2005. „Aron, Aristocrate de l'intelligence." [online] *parutions.com* [cit. 5. 3. 2018]. Dostupné z: http://www.parutions.com/index.php?pid=1&rid=76&srid=0&ida=3408.

Lévy, B.-H. 1981. *L'Idéologie française*. Paris: Grasset.

Meuwly, O. 2005. „Raymond Aron: portrait d'un penseur libéral qui échappe aux classifications hâtives." [online] *Le Temps* [cit. 1. 3. 2018]. Dostupné z: https://www.letemps.ch/opinions/raymond-aron-portrait-dun-penseur-liberal-echappe-aux-classifications-hatives.

Nesiba J., J. Smolík. 2017. „Od obranné války k válce s terorismem. Pohled Raymonda Arona na izraelskou politiku." *Kultura bezpieczeňstva* 2018 (27): 139–164.

Nesiba, J. 2010. „Hrozba ideologií a totalitarismu v díle Raymonda Arona." *Auspicia* 6 (2): 92–102.

Plottel, J. P. 1997. „Jewish Identity in Raymond Aron, Emmanuel Berl and Claude Lévi-Strauss." Pp 119–129 in L. D. Kritzman (ed.). *Auschwitz and After. Race, Culture and „the jewish question" in France*. London: Routlege.

Poliakov, L. 1956. *Histoire de l'antisemitisme. I.* Paris: Calmann-Lévy.

Sartre, J.-P. 1954. *Réflexions sur la question juive*. Paris: Gallimard.

Schnapper, D. 1980. *Juifs et Israélites*. Paris: Gallimard.

Sirinelli, J.-F. 1995. *Sartre et Aron, deux intellectuels dans le siècle*. Paris: Hachette Littératures, coll. Pluriel.

Spinoza, B. 1922. *Traktát teologicko-politický*. Praha: Tribuna.

Sternhell, Z. 1978. *La Droite révolutionnaire, les origines françaises du fascisme*. Paris: Seuil.

Terray, E. 1986. „Violence et calcul. Raymond Aron lecteur de Clausewitz." *Revue française de science politique* 6 (2): 48–268.

Toynbee, A. 1961. *A Study of History*. London & New York: Oxford University Press.

Summary

The article discusses the development of the thinking of French sociologist, philosopher and historian Raymond Aron, who touched on questions relating to Judaism, primarily due to his own Jewish background. The paper presents Aron's analysis about ideological thought in relation to Judaism. Aron was a consistent researcher in the social sciences, who applied the rational analysis and methodology of the so-called „history of presence"

to highly emotional topics (e.g. anti-Semitism, the relationship between the Israeli and the Palestinian nation), which often attract a simplified black-white ideological interpretations. On the subject presented in his extensive work, the authors show that he preferred an impartial methodology of a history and description based on rational analysis. This approach, according to Aron, must be applied despite the potential sentiment or personal attitude of the observer in the whole sphere of the social sciences. Aron stands as a personal example of academic and journalistic work in the analyses of anti-Semitism and Israeli politics. As a descendant of a Jewish family in France, he could approach the themes from the point of view of guilt for anti-Semitism in terms of describing the injustices to the Jewish nation. Aron did not do this, and kept his sight and distance. He preferred rational analysis as a barrier to the ideological simplification of history and politics. Aron, as a critic of ideologies and advocates of democratic debate, has shown that democracy requires intellectuals that reveal the signs of an ideological black-and-white vision of the world that then leads to threats to the whole democracy. Rationality has a higher validity than the current sympathy or emotion. This approach to the history of presence can be substantiated by his methodologically consistent thinking about Judaism and Israel over a period of almost fifty years, from the time of rising Nazism in Germany and France in the 1930s and followed by anti-Semitism to the policy of the State of Israel. Left-wing Zionist ideas in the 1950s moved to hard right-wing politics in the 1970s. Aron showed the short-sightedness of such a policy and demonstrated what conflicts Israel will need to prepare for the future.

Aron refused any form of historicism and determinism (one of the most widely used arguments in the Middle East debate, i.e. who has the right to inhabit the area, Jews or Palestinians) so as not to fall into the trap of naive idealism brought about by black and white value judgments. In his view as a liberal, one is free, but in his actions he is limited by social, political, and economic realities. Knowing these limitations is the task of the historian; knowing the freedom of the individual is the task of the philosopher.

In the context of Aron's familiar attitude toward ideologies, it is often neglected that he himself came from a Jewish assimilated family. That is why he took notice of the anti-Semitic moods in France and in Germany. In the paper, we investigate how Aron dealt in his work with his family background and how it affected him in sociological analysis modern society and international relations, especially with regard to Israeli politics. Aron's attitude to this issue has changed. In the 1950s, he manifested a distrust of Zionism as a leftist movement, then expressed solidarity with Israel's defensive war in the 1960s, and at the end of his life as a journalist criticized the style of right-wing Israeli policy. Aron's views on this subject oscillated between an impartial sociological scientific approach to exploring religion as a part of social ties in society along with sentiments about Judaism and democratic principles in Israel. This, however, did not resign him to a rational and impartial analysis, and he can be distinguished from the ideology inherent in Judaism and Israeli politics. Aron's talent for the philosophical evaluation of historical and topical political issues was applied with a consistent emphasis on working with facts rather than reflection. The article is about introducing the dynamics of Aron's thinking as well as showing how to maintain a rational methodology of analysis for emotional issues.

Neutuchající spor o Jihočínské moře: strategie zajišťování jako vhodná reakce států jihovýchodní Asie na aktivity Číny v oblasti?*

*Nikola Hájková***

The Perpetual Dispute over the South China Sea: Hedging Strategy as a Suitable Reaction of Southeast Asian States to China's Activities in the Region?

Abstract: *This article deals with the perpetual territorial disputes in the South China Sea and attempts to explain the relations between China, the USA, the South China Sea states, and selected international organizations/regimes from the perspective of a hedging strategy. The hedging strategy is applied to the behaviour of South China Sea states in their efforts to face the constant rise of China's power as well as benefit from US presence and interests in this region. The goal of this study is to find out if the hedging strategy fits the behaviour of South China Sea states. The article is divided into four sections. In the first section, the concept of the hedging strategy is presented. The hedging strategy is comprised of three elements: engagement, soft balancing and enmeshing. The other sections of this article deal with these three elements in the region of the South China Sea. The initial idea is that the hedging strategy offers an alternative perspective on this challenge in the region compared to traditional international relations theories. On the other hand, the author admits that the concept of the hedging strategy has yet to be fully elaborated. This is why the main question remains unanswered. There is still much confusion regarding whether the hedging strategy is an appropriate strategy for states in the region.*

Key words: *territorial disputes, South China Sea, hedging, China, USA.*

DOI: https://doi.org/10.24132/actaff.2018.10.1.3

*Text vznikl za podpory Institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace 2018 Katedry politologie a mezinárodních vztahů FF ZČU v Plzni.

**Mgr. Nikola Hájková, Katedra politologie a mezinárodních vztahů, Fakulta filozofická, Západočeská univerzita v Plzni, nik.hajkova@gmail.com.

1. Úvod

Již několik desetiletí vznášené nároky některých států východní a jihovýchodní Asie na skupinu ostrovů a ostrůvků v Jihočínském moři vytvářejí napětí mezi těmito zeměmi (jmenujme především Čínskou lidovou republiku /dále jen Čínu/, Filipíny, Vietnam, Čínskou republiku /dále jen Tchaj-wan/, či Malajsii a Brunej). Své nároky státy opírají převážně o mezinárodní právo (zejména pak o UNCLOS), nicméně formulují i historické nároky (případ Číny). Nárůst teritoriálních požadavků je možné pozorovat hlavně po přijetí UNCLOS v souvislosti s definováním exkluzivní ekonomické zóny, nicméně zvýšená aktivita tamních zemí o prosazení svých nároků je v oblasti patrná zejména od roku 2015, kdy Čína vydala novou *Bílou knihu obrany*, v níž deklaruje své záměry v Jihočínském moři (Ministry of National Defence. The People's Republic of China 2015). Spory panují o Spratlyho, Paracelské a Prataské ostrovy, o lavici Macclesfield a o mělčinu Scarborough. Jedním z důvodů, proč státy jeví o tyto oblasti zájem, je jejich strategický a ekonomický význam.[1] Jedná se o křižovatky námořního obchodu, navíc bohaté na ryby a se značnými zásobami energetických surovin.[2] Není proto divu, že se státy snaží prokázat, že jsou výše zmíněné ostrovy a mělčiny jejich teritoriem.

V současné době lze však v oblasti zaznamenat měnící se rovnováhu moci, jež vzbuzuje pozornost nejen tamních aktérů, ale i badatelů v oboru mezinárodních vztahů. Podstatou změny je mocenský vzestup Číny a její relativní posílení tváří v tvář USA, jež si snaží udržet své postavení v regionu jihovýchodní Asie. Čína patří mezi dominantní aktéry této oblasti a část Jihočínského moře považuje za svou exkluzivní ekonomickou zónu – vymezila ji tzv. devítibodovou linií, jež však zasahuje do exkluzivních ekonomických zón států oblasti tvořících prstenec kolem Jihočínského moře. Tyto státy pak hledají cestu, jak si zajistit své postavení v regionu. A jednou z cest, jak na čínský růst reagují, je i spolupráce s USA. Tradiční strategie jako vyvažování (*balancing*) a ustupování (*appeasement*) je v tomto kontextu těžké jednoznačně uplatnit. Na jedné straně státy nejen s Čínou, ale i mezi sebou, vedou teritoriální spory a pořádají společná vojenská cvičení s USA,[3] na straně druhé spolu čile obchodují a spolupracují na půdě ASEAN. Kam toto chování zařadit? Zde se nabízí doposud nepříliš rozvinutý koncept strategie tzv. zajišťování (*hedging*), který navíc zahrnuje i vtahování (*enmeshing*) dalších aktérů.

Cílem tohoto textu je představit, jakým způsobem státy jihovýchodní Asie využívají ve své politice prvky tzv. strategie zajišťování, a to konkrétně v reakci na aktivity Číny v oblasti Jihočínského moře. Časově je práce omezena na období po roce 2000, kdy dochází k nárůstu čínských nároků na teritoria v Jihočínském moři. Ve své současné *Bílé knize obrany* z roku 2017 pak Čína klade důraz na ekonomiku, spolupráci a zaměření na Asii, přičemž pracuje s konceptem společné,

[1] Jihočínské moře má důležitý strategický a ekonomický význam (jen pro představu, oblast tvoří bránu mezi Indickým a Tichým oceánem a putuje tudy ročně více než 5 bilionů námořního obchodu (Cronin 2016) – vede tudy na 30 % ze všech námořních tras světa (U. S. Department of Defense 2015: 5).

[2] Odhaduje se 11 miliard barelů ropy a 190 biliónů kubických metrů zásob zemního plynu (U. S. Department of Defense 2015: 5).

[3] V letošním roce došlo ke zrušení pozvání Číny na cvičení RIMPAC (The Rim of the Pacific Exercise) (Freiner 2018).

komplexní, kooperativní a udržitelné bezpečnosti (Parameswaran 2017). Důležitým mezníkem je i rok 2011, kdy Obamova administrativa uvádí tzv. pivot do Asie, představovaný jako významný posun v zahraniční politice USA směrem od nákladných operací na Blízkém východě. I přesto však nelze tvrdit, že by pacifická oblast nebyla považována za důležitou i v předchozích administrativách (např. Bush jr. položil základy pro *Trans Pacific Partnership* /dále jen TPP/ či napomohl snížení napětí mezi Tchaj-wanem a Čínou) (Ford 2017). Ačkoliv z počátku panovalo z této strategie nadšení, nakonec se neukázala jako úspěšná.[4] Se současným prezidentem Donaldem Trumpem pak došlo k okamžitému odstoupení od TPP.

V první části článku nejprve představím strategii zajišťování, nastíním, v čem tato strategie spočívá, a vysvětlím, proč by mohla být vhodnou zahraničně-politickou strategií pro relativně menší a slabší státy (v porovnání s Čínou). V další části textu charakterizuji teritoriální spory v Jihočínském moři a představím, jak státy v okolí Jihočínského moře reagují na teritoriální nároky a zahraničně-politické aktivity Číny v této oblasti. Právě v této části poukáži na to, jak země využívají strategii zajišťování. Tato strategie by měla dle Evelyn Goh (2005: viii) splňovat tři kritéria – angažování (*engagement*), nepřímé vyvažování (*soft balancing*) a vtahování dalších aktérů (*enmeshing*). V následujícím textu se pokusím ukázat, jak jsou jednotlivé části strategie naplňovány v zahraniční politice vybraných zemí jihovýchodní Asie, a to jak v oblasti vojenské, tak i ekonomické a geopolitické.

2. Strategie zajišťování – reakce na čínské snahy o hegemonii v oblasti Jihočínského moře?

Jak již bylo řečeno v úvodu, společně s mocenským vzestupem Číny a jejími ambicemi v Jihočínském moři vyvstává otázka, jak reagují a budou reagovat ostatní pobřežní státy. Není nepochopitelné, že se blízkých teritorií nechtějí vzdát, respektive že chtějí těžit z jejich strategické pozice a bohatství. Otázkou však je, jakou cestou toho dosáhnout. Samotné státy se svou velikostí a mocí mohou jen těžko rovnat státu, jakým je Čína. V současné době v regionu jihovýchodní Asie není stát, který by bylo možné označit za protiváhu Číně. USA se v regionu angažují a jejich aktivity je možné chápat jako vyvažování Číny, nicméně jde o mimoregionální mocnost a navíc se nezdráhají s Čínou v mnoha ohledech spolupracovat (jmenujme např. Asijsko-pacifické hospodářské společenství, dále jen APEC).

Jak se tedy mají zachovat státy oblasti Jihočínského moře? Zde se otevírá prostor pro strategii zajišťování. Přikloněním se buď jen k Číně, nebo jen k USA by mohlo v budoucnu znamenat rozdělení regionu na dva soupeřící bloky. Ačkoliv USA s Čínou soupeří o strategické postavení v regionu, na druhou stranu jsou obě tyto ekonomiky v rámci globalizovaného světa propojené a navazují bilaterální obchodní vazby. Pro menší státy oblasti Jihočínského moře je tedy výhodnější se nevymezovat ani vůči Číně, ani vůči USA a naopak těžit z výhod spolupráce, která se nabízí, a navíc se pokusit vtáhnout i další aktéry, jež mají v regionu také své zájmy (např. Austrálie a iniciace APEC, dále jmenujme Japonsko či Korejskou republiku).

[4] Jmenujme např. selhání TPP či oslabení vztahů s Filipínami po zvolení prezidenta Duterteho, jehož boj proti drogám byl (nejen) ze strany USA kritizován (Brooks 2016).

Samotná strategie zajišťování pochází z ekonomie. Jedná se o strategii, v níž se daný aktér snaží vytvořit si takovou pozici na trhu, aby se co nejvíce vyvaroval budoucích rizik (příkladem může být zahraniční obchod, v němž se aktéři snaží např. snížit riziko pohybu kurzu měn, v nichž obchodují). V mezinárodních vztazích se zatím jedná o nepříliš rozvinutý koncept, avšak hlavní rys zůstává stejný – snaha o vyvarování se budoucímu riziku. Nepanuje však shoda na tom, jaké konkrétní charakteristiky poměru sil by měl stát využívající strategii zajišťování splňovat, a dokonce ani na tom, jak by vyvarování se riziku mělo vypadat, či lépe řečeno, jaké kroky by měly být považovány za kroky směřující k zajišťování a jaké už ne. Dle Hlaváčka (2016: 55–57) se autoři neshodují ani na tom, pro jaké státy je tato strategie typická – zda je to strategie vhodná výslovně pro malé státy, či naopak pro velmoci.

Mluvíme-li o čínském růstu, je nutné zmínit, že i toto je oblast, v níž se autoři rozcházejí. Jedna skupina (např. Goh 2005; Kuik 2016) tvrdí, že pojímáním strategie zajišťování jako reakce na čínský růst činíme z této strategie specifickou formu vyvažování, druhá skupina (např. Kang 2003) naopak zastává názor, že zajišťování je svébytnou strategií, která vznikla v reakci na čínský růst. Tím se dostáváme k možnostem aplikování této strategie. V současné době se v souvislosti se strategií zajišťování hovoří převážně o chování menších států v oblasti Jihočínského moře, ačkoliv jsou i autoři, kteří tvrdí, že tato strategie je obecně uplatnitelná na jakéhokoliv aktéra mezinárodních vztahů, protože každý aktér se snaží co nejvíce rozptýlit potencionální rizika (Tessman, Wolfe 2011 dle Hlaváček 2015: 55–57).

Evelyn Goh (2005: viii) stanovuje tři základní charakteristiky strategie zajišťování. V první řadě by měl zajišťující se stát (*hedger*) vést politiku angažovanosti. Jejím cílem má být vytvoření úzkých ekonomických, politických a vojenských vztahů se státem, vůči němuž je strategie namířena. Na druhou stranu by pak měl tento stát, s nímž vede politiku angažovanosti, i nepřímo vyvažovat pomocí posilování svých vojenských kapacit a diplomatických aktivit, a to takovým způsobem, aby nebyly namířeny proti žádné konkrétní zemi. V neposlední řadě by pak měl zajišťující stát vtahovat jiné aktéry regionu s cílem vytvořit stabilní regionální řád.

Podle Evelyn Goh (2005: viii) je zajišťování takovou strategií, při níž se státy vyhýbají situacím, ve kterých by se musely rozhodnout pro některou z tradičních strategií – vyvažování, ustupování či neutralitu. Na místo toho se snaží udržet si pozici „na střední cestě“ a nemusí si tak vybírat, k jaké straně se přiklonit a při tom těžit výhody z navazování vzájemných vztahů, a to pomocí již výše zmíněného – angažování se, nepřímého vyvažování a vtahování dalších aktérů.

Na případ teritoriálních sporů v oblasti Jihočínského moře pak lze strategii zajišťování aplikovat následujícím způsobem: menší státy by měly vést politiku angažovanosti vůči Číně s cílem její socializace v mezinárodních vztazích (myšleno jako přijetí zavedených norem jednání v mezinárodním prostředí) a zamezit tak potencionální čínské agresi. Dále by se měly snažit Čínu nepřímo vyvažovat skrze spolupráci s USA, aby bylo zajištěno, že se USA z regionu nestáhnou. V neposlední řadě by měly vtahovat silné aktéry regionu, aby byla zajištěna jeho stabilita. V důsledku je tedy cílem států oblasti Jihočínského moře zamezit čínské hege-

monii a stažení USA z této oblasti a udržet tak regionální řád stabilní s tím, že se neomezí jen na tyto dva vlivné aktéry, nýbrž svou strategii postaví i na spolupráci s dalšími, méně vlivnými aktéry uvnitř regionu i mimo něj (Goh 2005: viii). Zjednodušeně je pak definice strategie zajišťování shrnuta v tabulce 1.

Tabulka 1: Využití strategie zajišťování jako rámce pro analýzu mezistátních vztahů v oblasti Jihočínského moře

Co dělat?	**S kým?**	**Za jakým účelem?**
Angažovat se	s Čínou	socializovat Čínu, aby přijala modely jednání v mezinárodních vztazích
Nepřímo vyvažovat	s USA	ujistit se, že se USA neuchýlí do izolace
Vtahovat	s vlivnými aktéry regionu	vytvořit stabilní regionální řád

Zdroj: Goh (2005), upraveno v Hlaváček (2016: 58)

Strategie zajišťování je způsobem, jak pragmaticky reagovat na strukturální změny regionálního řádu v oblasti Jihočínského moře. S růstem čínské moci a společně s ambicemi Číny stát se námořní mocností (nejen pozemní, jíž byla doposud) (Ministry of National Defence. The People's Republic of China 2015) by se mohla změnit rovnováha moci ve prospěch Číny. Státy jihovýchodní Asie nechtějí ustupovat čínským ambicím, ale na druhou stranu ani nechtějí přímo vyvažovat Čínu spoluprací s USA. Na následujících řádcích se pokusím ukázat využití strategie zajišťování v politikách zemí jihovýchodní Asie, kterých se týkají teritoriální spory v Jihočínském moři. Nejprve se zaměřím na politiku angažovanosti s Čínou, poté na nepřímé vyvažování Číny spoluprací s USA a v neposlední řadě na vtahování ostatních aktérů.

3. Teritoriální spory v Jihočínském moři

V této části textu se budu zabývat konkrétními aktivitami Číny a zainteresovaných států jihovýchodní Asie, jež podnikají pro naplnění a utvrzení svých nároků v Jihočínském moři. Začnu aktivitami Číny, která svůj nárok na celou oblast Jihočínského moře deklaruje již od skončení druhé světové války, a následně se zaměřím na politiky menších států oblasti, které se proti čínským snahám snaží vymezit. Teritoriální spory v Jihočínském moři, resp. čínské nároky na tuto oblast, bývají považovány za stěžejní mezník ve vývoji vztahů mezi Čínou a menšími státy regionu. Ačkoliv si Čína nárokuje celou oblast Jihočínského moře, ostatním přímořským státům se poměrně daří udržet si území, na něž vznášejí nároky a jež považují za své (alespoň tedy část z nich[5]). Avšak kromě toho, že jsou tyto teritoriální spory určující pro bilaterální vztahy mezi státy v okolí Jihočínského moře, odráží se i na multilaterální úrovni (viz snahu zemí řešit teritoriální spory na půdě ASEAN) a ve vztazích se státy mimo region (snaha zapojit do řešení problémů USA a vtáhnout do nich např. Japonsko či Austrálii díky multilaterálním dohodám – viz níže).

[5] Čína, Vietnam a Tchaj-wan si např. nárokují všechny Paracelské a Spratlyho ostrovy, reálně však ovládají jen některé z nich (viz tabulku 2).

Proč se státy zajímají o ostrovy a mělčiny v Jihočínském moři? Od roku 2015, kdy Čína zveřejnila novou *Bílou knihu obrany*, kde deklaruje své záměry v Jihočínském moři, oproti předchozím létům výrazně narostly u ostatních států oblasti snahy o zajištění si svých teritoriálních nároků. Pomocí strategie zajišťování by se státům podařilo pojistit si své postavení v regionu vůči snaze Číny o hegemonii v oblasti. Kromě toho přidávají zásoby ropy a zemního plynu, které se kolem nich skrývají a z nichž by státy mohly čerpat, ostrovům na atraktivnosti a došlo by tak k upevnění a/nebo rozšíření jejich exkluzivních ekonomických zón (byť to je sporné, protože většina z útvarů není dle mezinárodního mořského práva uznávána za ostrovy, na něž lze uplatňovat svou suverenitu – většina z nich se např. při přílivu nachází pod hladinou /UN 1982: 66/). Jako symbol suverenity nad danými útvary na nich státy budují různé stavby – typicky vojenské základny, ale např. i majáky. Čína pak některé z nárokovaných ostrovů uměle dobudovává (viz níže).

Nejvíce nároků ze všech zemí oblasti vznáší bezesporu Čína. Ta již po druhé světové válce vytyčila hranici svých teritoriálních vod, v současné době známou jako tzv. devítibodová linie. Čína si nárokuje celou oblast Jihočínského moře a kromě výše zmíněných ostrovů zasahuje i do exkluzivních ekonomických zón přilehlých států. Čínský zájem o tuto oblast je spjat zejména s jejím cílem neustálého ekonomického růstu, k jehož naplnění by ji kromě jiného mělo napomoci zajistit si stálý přístup k energetickým zdrojům. A těch je v Jihočínském moři poměrně dost.[6] Od roku 2013 začíná být Čína velmi aktivní v podpoře svých nároků – kromě stavby, rozšiřování a zdokonalování základen ostrovy uměle dotváří a zpevňuje (U. S. Department of Defense 2015: 15). Ačkoliv si nárokuje celou oblast Jihočínského moře, reálně např. spravuje ze Spratleyho ostrovů pouze sedm útvarů. Většinu z nich spravuje od roku 1988, jeden (Mischief Reef) pak od roku 1995 (Vuving 2016). I přes její rétoriku o mírovém řešení teritoriálních sporů a v souvislosti s *Bílou knihou obrany* z roku 2017 představením bezpečnosti jako komplexní, společné, kooperativní a udržitelné (Parameswaran 2017) i nadále pokračuje v budování vojenských základen na jimi spravovaných ostrovech a vytváří si tak v oblasti strategické pozice. Vojenské základny jsou neustále vylepšovány, budují se komunikace a do provozu jsou uváděny radary (AMTI 2017). Čína tak neustále navyšuje svoji schopnost efektivně operovat v Jihočínském moři.

Své nároky se snaží prosazovat i na multilaterální úrovni – vznesla dvě verbální nóty ke generálnímu tajemníkovi OSN, v níž si nárokuje přibližně dva miliony kilometrů čtverečních námořního prostoru v Jihočínském moři společně s tvrzením, že má nad ostrovy v této oblasti nespornou svrchovanost a tím pádem i nad okolními vodami a mořským dnem (U. S. Department of Defense 2015: 8).

Druhým největším nárokovatelem je hned po Číně Vietnam. Ten také usiluje o kontrolu nad všemi Paracelskými a Spratlyho ostrovy. Na šesti z jeho základen vybudoval heliporty a mimo jiné zdokonaloval své další základny (U. S. Department of Defense 2015: 15). Avšak čínskému tempu nestačí. Dalším státem, který vznáší nároky na teritoria v Jihočínském moři, jsou Filipíny. Ty např. v 80. letech vybudovaly na Thitu Reef letiště (U. S. Department of Defense 2015: 15). Mezi další státy, jež si v Jihočínském moři nárokují nějaké území, patří i Malajsie, která

[6] Kromě již výše zmíněných zásob ropy a zemního plynu jde také o bohatou rybolovnou oblast.

kupř. vybudovala letiště na Swallow Reef. Malajsie však není příliš aktivní a na některých z ostrovů přerušila svou přítomnost a mimo jiné se pokouší čínské aktivity přehlížet (Hlaváček 2016: 67).

Opomíjeným, resp. ne příliš zmiňovaným státem, který je také účastníkem teritoriálních sporů v oblasti Jihočínského moře, je Brunej. Nárokuje si dva ostrovy, přičemž reálně ovládá jeden z nich – Louisa Reef. Své nároky začal prosazovat po získání nezávislosti v roce 1984 v souvislosti s požadavkem na kontrolu exkluzivní ekonomické zóny. Jako jediný z doposud jmenovaných států v oblasti není na žádném ostrově vojensky přítomný (Vuving 2016). Ostrov využívá k těžbě ropy.

V oblasti vznáší požadavky ještě Indonésie, ta si však nenárokuje žádný pevninský útvar, nýbrž „pouze“ exkluzivní ekonomickou zónu (U. S. Department of Defense 2015: 7). V otázce teritoriálních nároků však nelze opomenout Tchaj-wan. Ačkoliv se dle mezinárodních standardů nejedná o stát, protože splňuje jen některé prvky státnosti (nedisponuje vnější suverenitou), v Jihočínském moři vznáší teritoriální nároky na všechna území Spratlyho a Paracelských ostrovů (U. S. Department of Defense 2015: 7), ovšem ve skutečnosti spravuje jen jeden ostrov, a to ostrov Itu Aba, který je však ze Spratlyho ostrovů největší. Diskutabilní je pak jeho správa Ban Than Reef, kde v roce 1994 a poté v roce 2004 započal stavební práce, přičemž sem jeho představitelé a akademičtí pracovníci podnikli oficiální cesty (Vuving 2016; Ministry of Foreign Affairs Republic of China (Taiwan) 2016). Nicméně od roku 2013 začíná být Tchaj-wan velmi aktivní na ostrově Itu Aba – započal zde čilé stavební práce a instaluje zde solární pole (U. S. Department of Defense 2015: 15). Nelze opomenout ani jeho snahy o uznání Itu Aby za ostrov dle mezinárodního mořského práva. Tento pokus byl však mezinárodním rozhodčím tribunálem zamítnut (Myers 2018).

V následující tabulce (tab. 2) se pokouším shrnout, jaké státy regionu ovládají která území v Jihočínském moři. Každý stát uvádí odlišné hodnoty v počtu nárokovaných útvarů – důvodem je, že každý stát má jiná kritéria, která se liší dle toho, co považuje za „osídlený útvar“ a co nikoliv (některé státy považují za osídlení třeba i maják, některé základnu apod.) a navíc se některé útvary skládají z několika menších a v tomto případě některé země počítají daný útvar jako jeden celek, některé zahrnují do počtu každou jeho část zvlášť. Některé státy počítají jen ty ostrovy, co jsou při přílivu nad hladinou, jiné i ty, co jsou pod hladinou. V této tabulce se snažím sloučit jednotlivé přístupy a získat tak co největší přehled o územích v Jihočínském moři, jež jsou jednotlivými státy nárokována. Z toho důvodu jsou některé útvary uvedené v tabulce vícekrát – na budování „osídlení“ na ostrově se podílelo více států a nyní je jejich status sporný.

Tabulka 2: Jihočínské moře – nárokovaná území[7]

	Spratlyho ostrovy	**Paracelské ostrovy**	**Další**
Čína	Subi Reef, Gaven Reefs, Hughes Reef, Johnson Reef, Mischief Reef, Fiery Cross Reef, Cuarteron Reef,Second Thomas Shoal, South Luconia Shoal	Woody Island, Lincoln Island, Pyramid Rock, Rocky Island, Passu Keah, Triton Island, Crescent Group a další	Scarborough Shoal, Prataské ostrovy, Macclesfield Bank
Malajsie	Swallow Reef, Ardasier Banks, Mariveles Reef, Erica Reef, Investigator Shoal		
Filipíny	Commodore Reef, Nanshan Island, Flat Island, West York Island, North Danger Reef, Thitu Reefs, Loaita Islands, Second Thomas Shoal		Scarborough Shoal, Macclesfield Bank
Vietnam	Vanguard Bank, Prince Consort Bank, Grainger Bank, Alexandra Bank, Prince of Wales Bank, Ladd Reef, Spratly Island, Rifleman Bank, London Reefs, Amboyna Cay, Barque Canada Reef, Pearson Reef, Alison Reef, Cornwaillis Reef, Tennent Reef, Collins Reef, Sin Cowe Island, Lansdowne Island, Grierson Reef, Discovery Great Reef, Namyit Island, Sand Cay, Petley Reef, North Danger Reef, Bombaj Castle		
Brunej	Louisa Reef, Bombay Castle		
Tchaj-wan	Itu Aba Island, Ban Than Reef		Scarborough Shoal, Prataské ostrovy, Macclesfield Bank

Zdroj: autorka dle U. S. Department of Defense (2015), CIA (2018) a Vuving (2016)

Kromě snah o kultivaci ostrovů se státy snaží své nároky bránit a utvrzovat i jinými cestami. Bilaterálně se jedná o nežádoucí vymáhání silou. Mezi nejvážnější střety řadí BBC (2016: nestr.) ty, které proběhly mezi Čínou a Vietnamem, a to konkrétně střet z roku 1974, kdy došlo k obsazení Paracelských ostrovů Čínou,

[7] Čína, Tchaj-wan a Vietnam si nárokují všechny z Paracelských a Spratlyho ostrovů. Zde jsou vypsány ty z nich, na kterých mají reálně nějaké osídlení či je nějakým způsobem spravují. Proto nejsou u těchto států vypisovány všechny ostrovy ze souostroví. Dále se některé ostrůvky nacházejí v tabulce u více států. Je tomu tak proto, že u nich nelze jednoznačně určit, který stát jej spravuje, anebo byly v nedávné minulosti spravovány jiným státem.

nebo z roku 2014, kdy Čína oznámila, že chce poblíž Paracelských ostrovů umístit ropnou plošinu. Dále často probíhají střety mezi Čínou a Filipínami. Na druhou stranu se státy snaží řešit problémy i mírovými prostředky. Obecně vzato jsou stabilizačním faktorem ekonomické vazby – např. snaha Číny o navázání dobrých ekonomických vztahů skrze iniciativu námořní hedvábné stezky či konkrétněji kupříkladu s Vietnamem skrze Smlouvu o delimitaci teritoriálních moří, exkluzivní ekonomické zóny a kontinentálního šelfu v Tonkinském zálivu z roku 2000.[8] Na multilaterální úrovni se pak státy oblasti Jihočínského moře snaží problematiku prosazovat na půdě ASEAN či pomocí soudních sporů (např. Filipíny zažalovaly Čínu u Mezinárodního soudního dvora v Haagu, viz níže).

Je patrné, že menší státy v okolí Jihočínského moře volí celou škálu prostředků v reakci na stupňující se aktivity Číny v této oblasti. Ačkoliv nelze popřít, že teritoriální spory nejsou vedeny jen mezi zainteresovanými státy jihovýchodní Asie a Čínou, ale i mezi těmito státy navzájem (příkladem budiž třeba spor Malajsie a Bruneje o Louisa Reef) (Vuving 2016), na významu nabývají právě spory s Čínou. Čína zažívá nebývalý ekonomický růst a spolu s modernizací jejího námořnictva dochází k posilování její pozice mimo jiné právě i v oblasti Jihočínského moře. Po zveřejnění její poslední *Bílé knihy obrany* v roce 2015 se navíc ukazuje, že Čína se již necítí být jen tradičně pozemní mocností, ale svou pozornost obrací na moře. Obrat na moře je viditelný zejména ve dvou směrech – za prvé, Čína deklaruje své záměry a nároky na teritoria v Jihočínském moři a, za druhé, je kladen důraz na modernizaci válečného námořnictva (Hlaváček 2016: 54).[9] Menší státy se s touto změnou v kurzu zahraniční politiky musí vyrovnat a nějak jí čelit. Otázkou však je, jakou strategii zvolí. Na jedné straně se musí vypořádat s čínskou agresí v Jihočínském moři, na straně druhé s Čínou spolupracují v ekonomickém sektoru a zapojují ji do regionálních multilaterálních organizací (typickým příkladem je ASEAN+3 či ASEAN+1). Pak ale participují i na vojenských cvičeních s USA. Jaká strategie se zde nabízí? V dalších částech textu ukážeme, jak země využívají strategii tzv. zajišťování, o které se v souvislosti s měnící se rovnováhou moci v Asii a Pacifiku v posledních letech hovoří.

3.1. Politika angažovanosti s Čínou

Zvýšení čínské pozornosti vůči oblasti Jihočínského moře lze zaznamenat zejména v období po druhé světové válce v souvislosti s vymezením tzv. devítibodové linie. Tzv. devítibodová linie je linií, jíž Čína vymezila své teritoriální nároky v Jihočínském moři. Samotná linie prošla postupným vývojem. První body se na mapě zveřejněné Čínou objevily v roce 1947. Linie zahrnuje prakticky celou oblast Jihočínského moře a zasahuje do exkluzivních ekonomických zón přilehlých států. Mimo jiné zahrnuje i Paracelské, Spratlyho a Prataské ostrovy, lavici Macclesfieldovu a Scarboroughovu mělčinu, jež jsou rovněž nárokovány přilehlými státy.

[8] O využití poledníku jako hranice viz Dohodu mezi Čínskou lidovou republikou a Vietnamskou socialistickou republikou o vymezení územních moří, výlučných hospodářských zón a kontinentálních šelfů obou zemí v zálivu Beibu / zálivu Bac Bo (CIL NUS 2000).

[9] I když nelze popřít, že by k modernizaci nedocházelo již dříve – zmiňme např. nákup letadlové lodě Liaoning v roce 1998 (The Guardian 2011).

Čínský zájem o oblast Jihočínského moře je spjat zejména s čínskou honbou za ekonomickým růstem a se snahou zajistit si přístup ke zdrojům, z nichž jmenujme hlavně ropu a zemní plyn, jejichž naleziště se nacházejí právě v oblasti výše zmiňovaných ostrovů a ostrůvků. Čína své nároky na tuto oblast ospravedlňuje zvykovým právem objevu a historickým právem jejich osvobození od nadvlády Japonců. Navíc to podle čínského tvrzení neodporuje UNCLOS. Představitelé Číny mimo jiné tvrdí, že celá oblast Jihočínského moře je součástí jejího kontinentálního šelfu (Gao, Bing 2013: passim). To však vyvrátil Mezinárodní soudní dvůr v Haagu v červnu 2016 (Hunt 2016).

Vztahy Číny a států jihovýchodní Asie v okolí Jihočínského moře jsou poznamenány čínskými teritoriálními nároky v tomto moři, nicméně existují zde jisté stabilizační faktory – a to zejména v podobě ekonomické a politické spolupráce. V řádcích níže se zaměřím na to, jak se státy sousedící s Jihočínským mořem snaží angažovat s Čínou ve vojenském, ekonomickém a politickém sektoru. Základní rysy politiky angažovanosti s Čínou jsou shrnuty v tabulce 3.

Vojenský sektor. Spolupráce států oblasti Jihočínského moře s Čínou ve vojenském sektoru není na rozdíl od té s USA (viz níže) natolik rozvinutá. Nicméně Čína má od roku 2013 navázáno strategické partnerství s Malajsií, s níž v roce 2014 uskutečnila první společné vojenské cvičení, následně bylo opakováno v roce 2015 i v roce 2016 (Parameswaran 2014). Kromě toho země podepsaly v roce 2005 memorandum o porozumění týkající se spolupráce v obraně. Společná vojenská cvičení nesou název Mír a přátelství (Parameswaran 2014). Dále má Čína navázáno strategické partnerství s Vietnamem, avšak došlo mezi nimi již k několika střetům kvůli teritoriálním nárokům v Jihočínském moři. Přelom nastal ve vztazích s Filipínami – v roce 2017 se nechal filipínský prezident Duterte podle ABS CBN (2017) slyšet, že je otevřený ke společnému vojenskému cvičení s Čínou, které by se mohlo konat ve filipínských vodách. S dalšími státy v oblasti Čína nepodniká žádnou spolupráci ve vojenském sektoru. Výjimku tvoří Cvičení pacifického pobřeží (The Rim of the Pacific Exercise, dále jen RIMPAC) – společné vojenské cvičení států Pacifiku, které je největším společným vojenským cvičením na světě (viz níže), nicméně jak již bylo zmíněno výše, její pozvání na toto cvičení pro rok 2018 bylo Donaldem Trumpem odvoláno.

Ekonomický sektor. V oblasti ekonomických vztahů by se mohla jevit jako významný stabilizační faktor iniciativa Číny na vybudování námořní hedvábné stezky. Ta vychází ze skutečnosti, že se Čína stává námořní mocností a snaží se využít strategického potenciálu Jihočínského moře. Pro státy v jeho okolí se tak naskýtá možnost nejen ke stabilizaci vztahů s Čínou, ale i k transformaci průmyslu (Lu 2016: 376). Iniciativa k vybudování námořní hedvábné stezky spočívá v navázání a posílení vztahů se státy napříč oblastí přiléhající k Jihočínskému moři, a tím vytvoření obchodních tras, které budou směřovat do Indického oceánu. Obchodní koridory vytvořené v rámci námořní hedvábné stezky by měly zahrnovat různé sektory ekonomiky – od zemědělství po turismus. Jedním z již budovaných ekonomických koridorů v Jihočínském moři je Brunej-Guangxi koridor, jehož hlavním cílem je rozvinout obchodní výměnu bio produktů, které odpovídají standardům halal (SQW 2014).

Mezi významné investiční země, kam míří investice z Číny, patří Filipíny a Malajsie. Obchodní výměna mezi nimi a Čínou od roku 2000 postupně narůstá.[10] Ačkoliv jsou čínsko-filipínské vztahy poznamenány incidenty v Jihočínském moři, stal se z Číny významný obchodní partner. Za formální stvrzení čínsko-filipínských vztahů pak můžeme považovat Společné prohlášení mezi Čínou a Filipínami z roku 2000 (Devadason 2016: 48). Co se týče Vietnamu, je jeho ekonomický vztah s Čínou narušen tím, že svůj ekonomický růst postavil na levné pracovní síle. Byť vzájemná obchodní výměna neustále roste, těží z ní výhody spíše Čína než Vietnam (Hlaváček 2016: 64).

V rámci platformy Komplexního regionálního partnerství ASEAN (*Regional Comprehensive Economic Partnerhip*, dále jen ASEAN RCEP) mají země ASEAN možnost rozvíjet ekonomické vztahy s Čínou, Japonskem, Jižní Koreou, Indií, Austrálií a Novým Zélandem. Vytvoření zóny volného obchodu je dalším stabilizačním faktorem v regionu, na kterém participují i země ležící mimo region. Program byl vytvořen v reakci na (viz níže) (ASEAN 2016a).

Již několikrát bylo zmíněno, že oblast Jihočínského moře je bohatá na ropu a zemní plyn. Vzhledem k tomu, že podle čínské strategie Going global (Eichler 2013: 232) je k udržení ekonomického růstu důležité zajistit si přístup ke zdrojům, pak se nabízí, že vhodným způsobem zajištění dostatečných energetických zdrojů je navazování ekonomických vazeb se státy, které těmito zdroji disponují. V tomto kontextu by bylo záhodno zmínit Brunej, jež s Čínou navazuje čilé ekonomické styky založené na obchodu s ropou (mezi *China National Offshore Oil Corporation* a *Brunei National Petroleum Company Sendirian Berhad*) (CNOOC 2013).

Politický sektor. V rámci politického sektoru jsou důležitým stabilizačním faktorem ve vztazích s Čínou regionální organizace a režimy, jako je např. ASEAN+1, ASEAN+3 či APEC. Tyto instituce jsou aktivní v nastolování témat a kromě jiného slouží jako diskuzní platforma. Jedním z příkladů posilování vztahů mezi zeměmi ASEAN, do kterých se zapojila mimo jiné právě i Čína, je Dohoda o přátelství a spolupráci zemí (*ASEAN Treaty of Amity and Cooperation*), jejímž cílem je posilovat regionální mír a stabilitu (ASEAN 2016b). Nelze opomenout ani APEC patřící mezi důležité platformy v regionu (Clinton 2011: 61).

Co se týče bilaterálních vztahů, první zemí, která vůči Číně začala vést politiku angažovanosti, byla Malajsie (v roce 1974), byť byla Čína před koncem studené války brána jako bezpečnostní hrozba. Malajsie v současné době zastává pročínský postoj – zejména to lze pozorovat právě v souvislosti s teritoriálními nároky v Jihočínském moři (Malajsie se k čínským aktivitám nevyjadřuje) (Hlaváček 2016: 62).

Vztahy s Vietnamem jsou poznamenány jeho nedůvěrou vůči Číně, avšak důležitým faktorem ve vzájemných vztazích je charakter politického režimu – obě země jsou komunistické, a proto je pro Vietnam strategické udržovat s Čínou seriózní vztahy už „jen“ kvůli zachování vlastního režimu (Hlaváček 2016: 64). Od vzájemného narovnání vztahů v roce 1991 je vztah Číny a Vietnamu založen na rozšiřování spolupráce (Do 2017), která se skládá ze tří úrovní: spolupráce mezi vládami, spolupráce mezi politickými strany (roz. komunistickými) a spoluprací mezi

[10] Významný nárůst obchodních vztahů po roce 2000 zejména s Malajsií (Devadason 2016: 48).

lidmi (Strašáková 2017: 6). Nicméně nelze opomenout, že vzájemné vztahy jsou poznamenány teritoriálními spory v Jihočínském moři, které jsou blíže popsány výše.

Tabulka 3: Angažování s Čínou[11]

<table>
<tr><th></th><th colspan="2">Vojenský</th><th>Politický</th><th colspan="2">Ekonomický</th></tr>
<tr><td>Vietnam</td><td>Bez společných vojenských cvičení, vztahy poznamenány střety v Jihočínském moři</td><td rowspan="4">RIMPAC</td><td>Náklonnost z důvodu komunistických režimů, nicméně vztahy narušeny incidenty v Jihočínském moři</td><td>Konkurenční vztah, byť obchodní výměna roste</td><td rowspan="4">Iniciativa námořní hedvábné stezky, RCEP</td></tr>
<tr><td>Malajsie</td><td>Společná vojenská cvičení od roku 2015, status strategického partnerství</td><td>Pročínský postoj, přehlížení čínských aktivit v Jihočínském moři</td><td>Významný nárůst po roce 2000</td></tr>
<tr><td>Brunej</td><td></td><td>Pročínský postoj, snaha řešit teritoriální nároky v Jihočínském moři mírovou cestou</td><td>Brunej-Guangxi koridor, čínská závislost na brunejských zásobách ropy</td></tr>
<tr><td>Filipíny</td><td>Ochota ke společným vojenským cvičením</td><td>Vztahy poznamenány vzájemnou nedůvěrou, arbitáž vůči Číně</td><td>Čína významným obchodním partnerem</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Tchaj-wan</td><td>Vzájemná nedůvěra</td><td>—</td><td>Čína považuje Tchaj-wan za separatisty, ale částečně uznán jako samostatný aktér (čínský návrh na tchajwanské zapojení do Asijské infrastrukturní investiční banky)</td><td>Nárůst obchodní výměny, Tchaj-wan mezi deseti nejvýznamnějšími obchodními partnery Číny</td><td>—</td></tr>
<tr><td colspan="5">Čína jej považuje za svou integrální součást</td></tr>
</table>

Zdroj: autorka

S Brunejí Čína v roce 2013 uzavřela společné prohlášení, ve kterém se strany zavazují k prohloubení vzájemných vztahů a k mírovému vyřešení sporů v Jihočínském moři (Embassy of The People's Republic of China 2013).[12] Vztahy Filipín a Číny jsou narušeny vzájemnou nedůvěrou kvůli teritoriálním nárokům v Jihočín-

[11] Se všemi státy jsou navázány diplomatické vztahy (vyjma Tchaj-wanu).

[12] Hlavní myšlenkou této dohody je spolupráce mezi čínskou a brunejskou petrochemickou společností.

ském moři. Na žádost Filipín byla zahájena arbitráž vůči Číně, jejíž rozsudek pro Filipíny sice zazněl pozitivně – čínské nároky nejsou podle Mezinárodního soudního dvora v Haagu dle mezinárodních norem, avšak Čína rozhodnutí soudu odmítla (The Guardian 2016).

Složitější je uchopit čínsko-tchajwanské vztahy. Tchaj-wan se snaží získat plnou vnější suverenitu, přičemž Čína jej považuje za svou integrální součást. Ve vojenské oblasti proto nedochází k žádné spolupráci, ba naopak mezi nimi existuje značné bezpečnostní napětí (např. Čína má v Tchaj-wanské úžině rozmístěné vojenské síly). Potenciál však existuje v ekonomickém sektoru. Narůstá vzájemná ekonomická výměna (Tchaj-wan je v desítce nejvýznamnějších čínských obchodních partnerů) a Čína by navíc podpořila tchajwanskou účast v Asijské infrastrukturní investiční rozvojové bance pod „odpovídajícím jménem“ (Albert 2018). Na druhou stranu ale v roce 2014 proběhly na Tchaj-wanu protesty proti obchodní dohodě s Čínou (*Cross-Strait Service Trade Agreement*), která by podle protestujících měla učinit Tchaj-wan na Číně ekonomicky závislejším (BBC 2014).

3.2. Politika nepřímého vyvažování Číny

Vzhledem k rostoucí moci Číny dochází k narušení statu quo v oblasti, kde doposud byly dominantními hráči USA a Japonsko. Na to USA začaly reagovat zejména v období administrativy prezidenta Baracka Obamy, kdy postupně dochází k obratu pozornosti z Atlantiku na Pacifik. To definuje Hillary Clinton (2011: passim) v článku „America's Pacific Century pro Foreign Policy“. Základním východiskem bylo, že se jedná o rychle ekonomicky rostoucí oblast. Jedním ze způsobů, jak těžit z jejích ekonomických výhod byla i navrhovaná dohoda TPP, která podle prezidenta Baracka Obamy měla USA umožnit utvářet pravidla obchodu ve 21. století a nedopustit, aby byla utvářena zeměmi, jakou je právě Čína (Ford 2017). Dohoda TPP ale nebyla úspěšná, a USA navíc odmítly i čínské pozvání do Asijské infrastrukturní investiční banky, čímž se pozice USA v regionu oslabila. Kromě toho došlo i k zintenzivnění vojenského angažmá, na nějž Čína odpověděla navýšením aktivit (Ford 2017). Zaměření se na Asii–Pacifik podle některých autorů mimo jiné zapříčinilo odvrat pozornosti USA od jiných oblastí světa, jež tradičně spadaly do zájmu USA.[13] Tím je myšlen zejména Blízký východ a Evropa, kde došlo k rozvinutí nových krizí (zformování a posílení Islámského státu či krize na Ukrajině). Současný prezident Donald Trump ve své Národní bezpečnostní strategii z roku 2017 (The President of the United States 2017: 46) hovoří o pokračování spolupráce s Čínou, přičemž je ale kladen důraz na její aktivity v Jihočínském moři, jež „[...] *ohrožují volný tok obchodu, suverenitu ostatních národů a podkopávají regionální stabilitu*“. V současné době jsou ale vzájemné vztahy determinovány „celními válkami“. V této části se zaměřím na aktivity USA v regionu a na reakce států ležících v této oblasti, resp. na to, jak se projevuje nepřímé vyvažování s USA (základní rysy jsou shrnuty v tabulce 4). Proč je oblast Jihočínského moře důležitá s ohledem na národní zájmy USA? Patrick M. Cronin (2016) hovoří o čtyřech základních důvodech. Prvním z nich je narůstající geostrategická konkurence v podobě rostoucí Číny v regionu, kde byly doposud dominantní mocí

[13] Nelze však hovořit o tom, že by od těchto oblastí byla pozornost odvrácena úplně.

USA. USA prochází testem, zda budou schopny projektovat svou bojovou sílu, anebo zda budou omezovány růstem čínské vojenské moci. Dále v této oblasti dochází k překrývání norem, pravidel a standardů určujících chování a mezinárodní vztahy v Asii a Pacifiku, a v neposlední řadě je oblast ekonomickým epicentrem bohatým na zdroje a životně důležitým uzlem pro globální lodní dopravu. Podle Cronina (2016) by měly USA k udržení své pozice v regionu využít všech svých kapacit od *soft power* po *hard power* ve snaze vypořádat se s výše zmíněnými hrozbami a problémy, ovšem nečelit každé hrozbě zvlášť, nýbrž je řešit jako celek.

USA se v regionu snaží prosazovat v různých oblastech, nicméně nejvýrazněji tak činí v sektoru vojenském, byť deklarují, že je pro ně mnohem důležitější prosazování demokratických hodnot a lidských práv. Jejich strategii pro tento region označila Hillary Clinton (2011: 58) za tzv. předsunutou diplomacii (*forward-deployed diplomacy*), jež spočívá ve využívání široké škály diplomatických prostředků – posilování bilaterálních bezpečnostních aliancí, prohlubování spolupráce s rozvíjejícími se mocnostmi (včetně Číny), zapojování se do regionálních multilaterálních institucí, rozšiřování obchodu a investic, upevňování vojenské přítomnosti, podpora demokracie a lidských práv. Hillary Clinton (2011: 63) ve výše zmíněném článku uvádí příklad Vietnamu, u něhož USA jako podmínku pro budování strategického partnerství vyžadují, aby Vietnam podporoval lidská práva. Nicméně v tomtéž článku Clinton (2011: 63) připomíná, že je nutné navýšit vojenskou přítomnost USA v regionu, a to z důvodu, že „[...] *bude možné snáze participovat na humanitárních misích a snáze podnikat společná cvičení se spojenci v regionu, ale také bude možné efektivněji čelit hrozbám*“.

Státy jihovýchodní Asie mohou participovat na řadě aktivit USA, které by mohly využít k nepřímému vyvažování Číny. USA na počátku prvního období Obamovy administrativy spoléhaly zejména na kooperaci v environmentálním sektoru,[14] protože panovalo přesvědčení, že spolupráce v boji proti klimatickým hrozbám minimalizuje geopolitické soupeření mezi zeměmi oblasti Jihočínského moře, neboť panoval předpoklad, že kdyby Čína nejevila zájem o prosazování norem na čelení klimatickým změnám, narušilo by to její mezinárodní image (Green 2016). Tato strategie se však neukázala jako nejúspěšnější. Jihovýchodoasijské státy se cítí být čínskými teritoriálními aktivitami v Jihočínském moři ohrožovány,[15] je proto pochopitelné, že upřednostňují spolupráci s USA zejména v oblasti posílení bezpečnosti a obrany. Jak si ukážeme na příkladech níže, navazování vojenské spolupráce nad ostatními formami převládá. Než se pustíme do rozebírání jednotlivých sektorů, je záhodno uvést, že státy regionu jsou děleny na tradiční spojence a jejich nové partnery. Za tradiční spojence jsou pokládány Filipíny a Thajsko. Nová partnerství jsou navazována s Malajsií, Vietnamem[16] a Brunejí (Clinton

[14] Jde např. o *Lower Mekong Initiative* na podporu vzdělávání, zdraví a životního prostředí v Kambodži, Laosu, Thajsku a Vietnamu, *Pacific Islands Forum* na podporu čelení výzvám klimatických změn, nadměrného rybolovu a svobody moří (Clinton 2011: 62).

[15] Jak již bylo zmiňováno výše – Čína zpevňuje některé ostrovy, buduje na nich základny a snaží se v oblasti Jihočínského moře o hegemonii.

[16] Poměrně významným počinem bylo kotvení americké letadlové lodi Carl Vinson ve vietnamském přístavu Danang v únoru 2018. Stalo se tak poprvé od roku 1975, kdy došlo ke stažení amerických vojsk z Vietnamu (Beech 2018).

2011: 59) a rozvíjejí se postupně – s každým novým partnerem se vztahy prohlubují různým tempem.

Vojenský sektor. Pro vojenskou spolupráci mezi USA a jejich spojenci v Jihovýchodní Asii je charakteristické pořádání společných vojenských cvičení. Kromě nich je pro státy regionu navazování vztahů s USA výhodné i v tom ohledu, že se Washington zasazuje o dodržování svobody plavby.[17] Společná vojenská cvičení a obrana principu svobodné plavby jsou podnikány ozbrojenými složkami USA v Pacifiku (*U. S. Pacific Command* společně s *U. S. Navy*, *U. S. Airforce* a *U. S. Coast Guard*) (U. S. Department of Defense 2015: 23). Úroveň a velikost společných vojenských cvičení, stejně tak jako jejich četnost, se postupně navyšuje. Vojenská spolupráce zahrnuje také nákupy zbraní od USA – v tomto případě zmiňme zejména Tchaj-wan (v reakci na rozmisťování čínských sil v Tchaj-wanské úžině) (Albert 2018).

Nejrozsáhlejší program společných vojenských cvičení mají USA s Filipínami. Dle ministerstva obrany USA (U. S. Department of Defense 2015: 24) se např. v roce 2015 konalo na 400 společných cvičení různých rozměrů, z nichž se mezi největší řadí operace Balikatan, na níž kromě Filipínců a Američanů participují i jednotky Austrálie a Japonska (jako pozorovatel). Cílem cvičení s Filipínami je zajistit, aby Filipíny dosáhly alespoň minimální efektivní obrany. Od roku 1999 pak USA začínají podnikat společná vojenská cvičení s Vietnamem (U. S. Department of Defense 2015: 25), přičemž od roku 2015 dochází k jejich rychlému navyšování a poprvé se konala i společná vícedenní cvičení. Společná vojenská cvičení mají USA od roku 2015 i s Malajsií (poprvé spolu malajsijské a americké jednotky spolupracovaly už v roce 2014 ve východním Sabahu) a s Indonésií (U. S. Department of Defense 2015: 24). Největším společným cvičením nejen v regionu, ale i na světě, je RIMPAC. Jedná se o námořní cvičení, jehož cílem je vzájemně pochopit vojenské námořní taktiky, jež státy využívají k budování důvěry a vzájemnému porozumění, a předejít tak konfliktům, které by mohly vzejít právě ze vzájemného nepochopení taktik prováděných na moři. V roce 2014 se jej mimo jiné poprvé účastnila Čína, avšak pouze s omezeným přístupem. V roce 2016 Čína participovala podruhé (U. S. Department of Defense 2015: 25; Ministry of National Defence. The People's Republic of China 2016).

Ekonomický sektor. Jednou ze šancí, jak bylo možné vyvážit Čínu a posílit postavení USA v regionu, byla dohoda o volném obchodu TPP. Tu podepsalo na dvanáct zemí tichomořské oblasti, avšak žádná z nich ji neratifikovala. V současné době byla prezidentem USA Donaldem Trumpem definitivně odmítnuta. TPP měla utvořit zónu volného obchodu, která by se postupně měla transformovat na společný trh. Ačkoliv má TPP řadu kritiků, nelze upřít, že by se tak utvořila protiváha Číně – TPP by zahrnovala oblast, jež produkuje zhruba 40 % světové ekonomické produkce (BBC 2017).

Politický sektor. Asi nejzřetelnějším počinem nepřímého vyvažování s USA v politickém sektoru je spolupráce s USA v oblasti řešení teritoriálních sporů v Jihočínském moři. USA se zasazují o mírové vyřešení sporů a o zajištění svobody

[17] Avšak svoboda plavby nemusí být vždy výhodná pro všechny strany. Např. Vietnam vyžaduje před proplutím válečných lodí jeho teritoriálními vodami předchozí oznámení, jež musí být zpětně potvrzeno, což neodpovídá zásadám UNCLOS (U. S. Department of Defense 2015: 7, 24).

moří. Jak uvedla Hillary Clinton (dle Cronin 2016) na setkání ministrů zahraničních věcí zemí ASEAN v Hanoji v červenci 2010: „*Spojené státy mají národní zájem ve svobodě plavby, otevřeném přístupu k asijskému námořnímu zvykovému právu a respektu k mezinárodnímu právu v Jihočínském moři.*“

K mírovému vyřešení teritoriálních sporů v Jihočínském moři by mělo napomoci prosazení Deklarace o chování stran v Jihočínském moři (*Declaration on the Conduct of Parties in the South China Sea*), ale také blízké přijetí Kodexu chování (*Code of Conduct*), který má obsahovat společně přijatá pravidla proplutí s cílem zmenšit napětí mezi nárokujícími státy (U. S. Department of Defense 2015: 6).

Tabulka 4: Nepřímé vyvažování s USA

	Vojenský		**Politický**		**Ekonomický**
Vietnam	Společná vojenská cvičení	RIMPAC	Navázány diplomatické styky	Snaha prosadit řešení mírových sporů na úrovni, snaha prosazovat svobodu plavby	Potenciál TPP, obchodní výměna
Malajsie	Společná vojenská cvičení od roku 2015		Navázány diplomatické styky		
Brunej	Společná vojenská cvičení		Navázány diplomatické styky		
Filipíny	Strategické partnerství, vojenská aliance s USA, poskytnutí vojenské základny, společná vojenská cvičení		Podpora arbitráže		
Tchaj-wan	Nákup zbraní od USA	—	Rétorická podpora nároků na teritoriální vody a přilehlou zónu, tradice z období studené války		Devátý nejvýznamnější obchodní partner (U. S. Department of State 2017)

Zdroj: autorka

3.3. Vtahování dalších aktérů

Poslední charakteristikou strategie zajišťování je vtahování dalších aktérů. Všechny státy se snaží navazovat vztahy se státy i mimo region, typicky s Japonskem, Austrálií či Novým Zélandem. Na následujících řádcích představíme ty aktivity, na kterých státy regionu participují společně a kdy je vtahování dalších států rozhodnutím všech (tj. kdy se jedná o vtahování jen na multilaterální úrovni, nikoliv na bilaterální).

Vojenský sektor. Ve vojenském sektoru se zaměříme na RIMPAC. Vojenské cvičení, o němž byla řeč již výše, je jedním z příkladů, jak vtahovat další aktéry do řešení teritoriálních sporů. V roce 2016 se ho účastnilo 26 zemí, z nichž ně-

které nepatří k tichomořským státům, vyberme některé: USA, Austrálie, Kanada, Dánsko, Francie, Indie, Indonésie, Japonsko, Malajsie, Nový Zéland, Čína, Singapur, Filipíny, Thajsko, Tongo či Spojené království (America's Navy 2016). Díky společným vojenským cvičení se naskýtá možnost, jak snížit riziko, že se země budou spojovat do vojenských paktů a aliancí. Je tedy patrné, že ačkoliv se jedná o vojenské cvičení zaměřené na státy Pacifiku, účastní se jej i státy ležící mimo tuto oblast. Tím jsou tyto státy vtahovány do řešení teritoriálních sporů, minimálně v tom ohledu, že je pro ně výhodné, aby námořní cesty v Jihočínském moři byly volně proplutelné bez bezpečnostních rizik.

Ekonomický sektor. V ekonomickém sektoru docházelo ke dvěma protichůdným projektům, které vznikaly v reakci na sebe – TPP a RCEP. TPP vzešlo z iniciativy USA a mělo do něj být zapojeno 12 zemí: USA, Austrálie, Brunej, Kanada, Chile, Japonsko, Malajsie, Mexiko, Nový Zéland, Peru a Singapur. Naproti tomu RCEP je početnější: země ASEAN,[18] Austrálie, Čína, Indie, Japonsko, Jižní Korea a Nový Zéland. Všimněme si, že hlavním rozdílem je účast vždy jen jednoho ze států – Číny, nebo USA. Ani na jednom z projektů neparticipují oba státy zároveň. Nicméně TPP byla odmítnuta současným prezidentem USA Donaldem Trumpem – otázkou tedy je, zda má TPP bez USA nějaký potenciál. V ekonomickém sektoru je pak důležitým faktorem i APEC, na němž se sice nepodílí Vietnam, ale na druhou stranu je jeho součástí jak Čína, tak Tchaj-wan.

Politický sektor. V tomto sektoru dochází k politickým aktivitám na půdě organizace ASEAN. Jednání ohledně sporů v Jihočínském moři se účastní jak Čína, tak i USA. Nicméně je nutno říci, že i přes snahy ASEAN vyřešit spory mírovou cestou se to organizaci příliš nedaří a vzhledem k tzv. *ASEAN way*[19] není organizace v této otázce příliš akceschopná. Nelze ji však upřít její funkci diskuzní platformy, jež se snaží do svých činností vtáhnout další aktéry i mimo region Jihovýchodní Asie (např. ASEAN+3).

Tabulka 5: Vtahování dalších aktérů

Vojenský	**Politický**	**Ekonomický**
RIMPAC	ASEAN a vtahování aktérů mimo region (např. ASEAN+3)	TPP, RCEP, APEC

Zdroj: autorka

4. Závěr

Teritoriální spory v Jihočínském moři patří k determinantům vztahů v oblasti Jihočínského moře, zejména pak v souvislosti s čínským růstem a jejím deklarováním jejích zájmů v Jihočínském moři v její *Bílé knize obrany* z roku 2015. Aby si státy upevnily své nároky na území v Jihočínském moři, snaží se ostrovy „obydlovat“.

[18] Brunej, Kambodža, Indonésie, Laos, Malajsie, Barma/Myanmar, Filipíny, Singapur, Thajsko a Vietnam

[19] ASEAN přijímá rozhodnutí na základě konsenzu – nemohou-li státy konsenzus nalézt, řešení problému se raději odloží, než aby mezi státy vznikl nějaký vážnější rozpor.

Menší státy se čínskými teritoriálními aktivitami cítí být ohroženy a hledají cesty, jak co nejvíce rozptýlit možná rizika. I nejmenší akce USA a Číny mohou být těmito státy chápány jako změna kurzu v dosavadním statu quo.

Podle strategie zajišťování by státy měly s Čínou více spolupracovat či se s ní interagovat, aby ji socializovaly v rámci mezinárodního systému, dále by Čínu měly nepřímo vyvažovat s USA a v neposlední řadě by mělo docházet ke vtahování dalších aktérů. Je však strategie zajišťování východiskem pro malé státy Jihočínského moře?

V případě interakce s Čínou s cílem socializovat ji v rámci mezinárodního systému je otázkou, zda skutečně státy takto jednají, aby ji socializovaly. Podle čínské strategie *Going global* (Eichler 2013: 232) je čínským záměrem dodržovat pravidla mezinárodního systému a řešit problémy multilaterálně. Je skutečně důvodem, proč státy přistupují k iniciativám, jako je námořní hedvábná stezka, socializovat Čínu v rámci mezinárodního systému? Čína sama chápe, že je pro ni výhodné přistoupit na multilaterální pravidla a udržovat mír[20] (aby si zachovala hospodářský růst). Na druhou stranu menší státy v okolí Jihočínského moře nepatří k silným ekonomikám, a proto je pro ně výhodné s Čínou spolupracovat i z ekonomických důvodů a ne jen kvůli jejímu socializování se a k tomu, aby státy této oblasti snížily riziko střetů způsobených teritoriálními nároky v Jihočínském moři. Jediným státem, se kterým Čína navázala strategické partnerství, je Malajsie. Ta zastává pročínský postoj a snaží se přehlížet čínské snahy o získání teritoria v Jihočínském moři. Společně s Brunejí jsou to jediné státy, o kterých lze říci, že jsou Číně více nakloněné a že naplňují podmínku strategie zajišťování hovořící o zahraniční politice angažovanosti s Čínou.

Co se týče nepřímého vyvažování moci Číny a USA, je dominantním sektorem vyvažování moci sektor vojenský. Státy oblasti Jihočínského moře participují na společných vojenských cvičeních. USA mají v oblasti jediného strategického spojence, kterým jsou Filipíny, ty jsou však naproti tomu významnou investiční zemí Číny. Opět zde vyvstává otázka, zda státy Jihočínského moře s USA skutečně spolupracují s cílem vyvažování čínského mocenského vzrůstu, či zda tak činí pouze z důvodu, že je pro ně výhodné mít nakloněnu nejen Čínu, ale i další významnou mocnost regionu. Příkladem mohou být Filipíny, které mají s USA navázáno strategické partnerství, ale na druhou stranu jsou i významnou investiční zemí Číny a v současné době se nebrání ani bilaterálním vojenským cvičení s Čínou.

V rámci vtahování dalších aktérů do řešení sporů v Jihočínském moři, byla pozornost zaměřena na ASEAN, RIMPAC, TPP a RCEP, na nichž participují i státy mimo oblast Jihočínského moře. Jistě tyto multilaterální aktivity přispívají k řešení sporů v Jihočínském moři a znesnadňují budování čínské hegemonie, nicméně spolupracují státy Jihočínského moře se státy vně regionu pouze z důvodu, aby čínské hegemonii zabránily?

Strategie zajišťování se jeví jako východisko pro vyrovnání se s růstem Číny v regionu Jihočínského moře a jak zmiňují autoři s ní pracující (viz výše), není strategie zajišťování příliš rozvinutým konceptem. V oblasti Jihočínského moře jsou naplňovány charakteristiky této strategie, byť některé státy se ve strategii jeví jako aktivnější (např. Filipíny), jiné zase pasivnější (např. Brunej či Malajsie mající silný

[20] Chce Čína nastolit nový mezinárodní systém anebo být vítězem toho současného?

pročínský postoj, ale s USA nemají žádné výjimečné vztahy – jedná se zejména o společná vojenská cvičení, která jsou však typická pro všechny státy Jihočínského moře). Ačkoliv jsou tedy charakteristiky strategie zajišťování naplňovány a je možné tuto strategii na politiky v oblasti Jihočínského moře aplikovat, je zde ještě prostor pro její rozpracování – to, že státy v oblasti nevytvářejí vojenské aliance či přímo neustupují, je možné považovat pouze za projev současných podmínek globalizovaného světa, kde je pro státy prostě výhodné, aby spolupracovaly s dalšími aktéry. Navíc je poměrně diskutabilní bod, ve kterém se hovoří o socializování Číny do mezinárodního systému (viz výše), protože Čína se chce sama podílet na budování multilaterálního světa, státy oblasti Jihočínského moře ji do něj socializovat nemusí.

Bibliografie

ABS CBN. 2017. „Duterte open to joint military exercises with China.“ [online] *abs-cbn.com*, 5. 1. 2017 [cit. 4. 2. 2017]. Dostupné z: http://news.abs-cbn.com/news/05/01/17/duterte-open-to-joint-military-exercises-with-china.

Albert, E. 2018. „China-Taiwan Relations.“ [online] *Council on Foreign Relations*, 15. 6. 2018 [cit. 20. 6. 2018]. Dostupné z: https://www.cfr.org/backgrounder/china-taiwan-relations.

America's Navy. 2016. „Commander, Naval Surface Force, U. S. Pacific Fleet.“ [online] *America's Navy. U. S. Pacific Fleet*, 30. 6. 2016 [cit. 9. 3. 2017]. Dostupné z: http://www.public.navy.mil/surfor/Pages/RIMPAC-2016.aspx#.WzCaXaczZPZ.

AMTI. 2017. „Updated: China's Big Three Near Completion.“ [online] *Asia Maritime Transparency Initiative*, 29. 6. 2017 [cit. 21. 7. 2017]. Dostupné z: https://amti.csis.org/chinas-big-three-near-completion/.

ASEAN. 2016a. „Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP).“ [online] *ASEAN*, 3. 10. 2016 [cit. 19. 5. 2017]. Dostupné z: http://asean.org/?static_post=rcep-regional-comprehensive-economic-partnership.

ASEAN. 2016b. „Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia Indonesia, 24 February 1976.“ [online] *ASEAN*, 27. 1. 2016 [cit. 19. 5. 2017]. Dostupné z: http://asean.org/treaty-amity-cooperation-southeast-asia-indonesia-24-february-1976/.

BBC. 2014. „Mass protest held in Taiwan against China trade deal.“ [online] *bbc.com*, 30. 4. 2014 [cit. 20. 6. 2018]. Dostupné z: https://www.bbc.com/news/world-asia-26809066.

BBC. 2016. „Why is the South China Sea contentious?“ [online] *bbc.com*, 12. 6. 2016 [cit. 28. 1. 2017]. Dostupné z: http://www.bbc.com/news/world-asia-pacific-13748349.

BBC. 2017. „TPP: What is it and why does it matter?“ [online] *bbc.com*, 23. 1. 2017 [cit. 29. 1. 2017]. Dostupné z: http://www.bbc.com/news/business-32498715.

Beech, H. 2018. „U. S. Aircraft Carrier Arrives in Vietnam, With a Message for China.“ [online] *The New York Times*, 4. 3. 2018 [cit. 20. 8. 2016]. Dostupné z: https://www.nytimes.com/2018/03/04/world/asia/carl-vinson-vietnam.html.

Brooks, K. B. 2016. „What Future for the Asia Pivot Under Trump?“ [online] *Council on Foreign Relations*, 14. 12. 2016 [cit. 20. 6. 2018]. Dostupné z: https://www.cfr.org/expert-roundup/what-future-asia-pivot-under-trump.

CIA. 2018. „East and Southeast Asia: Paracel Islands.“ [online] *Central Intelligence Agency*, 29. 3. 2018 [cit. 14. 6. 2018]. Dostupné z: https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/pf.html.

CIL NUS. 2000. „Agreement between the People's Republic of China and Rhe Socialist Republic of Viet Nam on the Delimitation of the territorial seas, exclusive economic zones and the continental shelves of the two countries in Beibu Gulf/Bac Bo Gulf." [online] *Centre fot International Law*, 25. 12. 2000 [cit. 13. 5. 2018]. Dostrupné z: cil.nus.edu.sg/wp-content/uploads/formidable/18/2000-Agmt-between-China-and-Vietnam-on-Delimitation-of-Territorial-Seas.pdf.

Clinton, H. 2011. „America's Pacific Century." *Foreign Policy* 189: 68–76.

CNOOC. 2013. „CNOOC and Petroleum Brunei Sign Agreement on Setting up Joint Venture." [online] *cnooc.com.cn*, 14. 10. 2013 [cit. 20. 6. 2018]. Dostupné z: http://www.cnooc.com.cn/data/html/news/2013-10-14/english/346339.html.

Cronin, P. M. 2016. „Power and Order in South China Sea." [online] *Center for a New American Security*, 10. 11. 2016 [cit. 24. 2. 2017]. Dostupné z: https://www.cnas.org/publications/reports/power-and-order-in-the-south-china-sea.

Devadson, E. S. 2015 „Framing China-Malaysia Trade Relations Beyond ASEAN: Factoring The Regional Comprehensive Economic Partnership." *The Journal of Economic Areas* 49 (2): 39–56, http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2438478.

Do, Q. A. 2017. „Significance of Sino-Vietnam Relations." [online] *moderndiplomacy.eu*, 24. 12. 2017 [cit. 20. 6. 2018]. Dostupné z: https://moderndiplomacy.eu/2017/12/24/significance-sino-vietnam-relations/.

Eichler, J. 2013. *Bezpečnostní a strategická kultura mezinárodních organizací a ČLR*. Praha: Oeconomica.

Embassy of The People's Republic of China. 2013. „China and Brunei Decide to Strengthen Maritime Cooperation to Promote Joint Development." [online] *Embassy of The People's Republic of China*, 11. 10. 2013 [cit. 14. 5. 2017]. Dostupné z: http://bn.chineseembassy.org/eng/zwgx/t1092901.htm.

Ford, J. 2017. „The Pivot to Asia Was Obama's Biggest Mistake." [online] *TheDiplomat.com*, 21. 1. 2017 [cit. 20. 6. 2017]. Dostupné z: https://thediplomat.com/2017/01/the-pivot-to-asia-was-obamas-biggest-mistake/.

Freiner, N. L. 2018. „What China's RIMPAC Exclusion Means for US Allies." [online] *TheDiplomat.com*, 26. 5. 2018 [cit. 20. 6. 2018]. Dostupné z: https://thediplomat.com/2018/05/what-chinas-rimpac-exclusion-means-for-us-allies/.

Gao, Z., B. J. Bing. 2013. „The Nine-Dash Line in the South China Sea: History, Status, and Implications." *The American Journal of International Law* 107 (1): 98–124, https://doi.org/10.5305/amerjintelaw.107.1.0098.

Goh, E. 2005. *Meeting the China Challenge: The U. S. in Southeast Asian Regional Security Strategies*. East-West Center Washington: Washington.

Green, M. 2016. „The Legacy of Obama's "Pivot" to Asia." [online] *Foreign Policy*, 3. 9. 2016 [cit. 13. 2. 2017]. Dostupné z: http://foreignpolicy.com/2016/09/03/the-legacy-of-obamas-pivot-to-asia/.

Hlaváček, P. 2016. „Strategie zajišťování států Jihovýchodní Asie." *Mezinárodní vztahy* 51 (4): 53–72.

Hunt, K. 2016. „South China Sea: Court Rules In Favor of Philippines over China." [online] *cnn.com*, 12. 7. 2016 [cit. 13. 2. 2017]. Dostupné z: http://edition.cnn.com/2016/07/12/asia/china-philippines-south-china-sea/index.html.

Kang, D. C. 2003. „Getting Asia Wrong: The Need for New Analytical Frameworks." *International Security* 27 (4): 57–85, https://doi.org/10.1162/016228803321951090.

Kuik, Ch. 2016. „How Do Weaker States Hedge? Unpacking ASEAN states' alignment behavior towards China." *Journal of Contemporary China* 100 (25): 500–514, https://doi.org/10.1080/10670564.2015.1132714.

Lu, J. 2016. „The 21st Century Maritime Silk Road and China-ASEAN Industry Cooperation.“ *International Journal of China Studies* 7 (3): 375–389.

Ministry of Foreign Affairs Republic of China (Taiwan). 2016. „International scholars visit Taiping Island.“ [online] *Ministry of Foreign Affairs Republic of China (Taiwan)*, 15. 4. 2016 [cit. 20. 6. 2018]. Dostupné z: https://www.mofa.gov.tw/en/News_Content.aspx?n=1EADDCFD4C6EC567&s=0CE8FC86CAEED693.

Ministry of National Defence. The People's Republic of China. 2015. „China's Military Strategy.“ [online] *Ministry of National Defence. The People's Republic of China*, 26. 5. 2015 [1. 3. 2017]. Dostupné z: http://eng.mod.gov.cn/Press/2015-05/26/content_4586805.htm.

Ministry of National Defence. The People's Republic of China. 2016. „Chinese fleet arrives in Hawaii for RIMPAC 2016 drill.“ [online] *Ministry of National Defence. The People's Republic of China*, 30. 6. 2016 [cit. 15. 3. 2017]. Dostupné z: http://eng.mod.gov.cn/DefenseNews/2016-06/30/content_4685135.htm.

Ministry of National Defence. The People's Republic of China. n. d. „Military Exercises.“ [online] *Ministry of National Defence. The People's Republic of China*, nedatováno [cit. 16. 3. 2017]. Dostupné z: http://eng.mod.gov.cn/MilitaryExercises/index.htm.

Myers, S. L. 2018: „Island or Rock? Taiwan Defends Its Claim in South China Sea.“ [online] *The New York Times*, 20. 5. 2018 [cit. 20. 6. 2018]. Dostupné z: https://www.nytimes.com/2018/05/20/world/asia/china-taiwan-island-south-sea.html.

Parameswaran, P. 2014. „China Begin First Joint Military Excersise.“ [online] *TheDiplomat.com*, 24. 12. 2014 [cit. 13. 2. 2017]. Dostupné z: http://thediplomat.com/2014/12/malaysia-china-begin-first-joint-military-exercise.

Parameswaran, P. 2017. „China: New White Paper, Old Asia Conundrum.“ [online] *TheDiplomat.com*, 4. 2. 2017 [cit. 20. 6. 2018]. Dostupné z: https://thediplomat.com/2017/02/china-new-white-paper-old-asia-conundrum/.

SQW China Group. 2014. „Brunei-Guangxi sign on for economic corridor.“ [online] *SQW China Group*, 17. 9. 2014 [cit. 9. 1. 2017]. Dostupné z: http://sqwchinagroup.com/brunei-guangxi-sign-on-for-economic-corridor/.

Strašáková, M. 2017. „Sino-Vietnamese Relations: Accommodating the Dragon?“ Příspěvek přednesený na konferenci *ISA International Conference 2017: The Pacific Century?* Hongkong, 15.–18. 6. 2017. Dostupné z: http://web.isanet.org/Web/Conferences/HKU2017-s/Archive/503efcf1-e485-4559-83ab-836df4459b1f.pdf.

Tessman, B., W. Wolfe. 2011. „Great Power and Strategic Hedging: The Case of Chinese Energy Security Strategy.“ *International Studies Review* 13 (2): 214–240, https://doi.org/10.1111/j.1468-2486.2011.01022.x.

The Guardian. 2011. „China's first aircraft carrier launches with pride amid regional tensions.“ [online] *TheGuardian.com*, 10. 8. 2011 [cit. 20. 6. 2018]. Dostupné z: https://www.theguardian.com/world/2011/aug/10/china-aircraft-carrier-launch.

The Guardian. 2016. „Beijing rejects tribunal's ruling in South China Sea case.“ *TheGuardian.com*, 12. 7. 2016 [cit. 15. 4. 2017]. Dostupné z: https://www.theguardian.com/world/2016/jul/12/philippines-wins-south-china-sea-case-against-china.

The President of the United States. 2017. „National Security Strategy.“ [online] *The President of the United States* [cit. 20. 6. 2018]. Dostupné z: https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf.

U. S. Department of Defense. 2015. „US Maritime Security Strategy.“ [online] *U. S. Department of Defense*, 14. 8. 2015 [cit. 7. 1. 2017]. Dostupné z: https://www.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/NDAA%20A-P_Maritime_SecuritY_Strategy-08142015-1300-FINALFORMAT.PDF.

U. S. Department of State. 2017. „U. S. Relations With Taiwan.“ [online] *U. S. Department of State*, 13. 9. 2017 [cit. 3. 10. 2017]. Dostupné z: https://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/35855.htm.

UN. 1982 „United Nations Convention on the Law of the Sea.“ [online] *United Nations* [cit. 7. 1. 2017]. Dostupné z: http://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf.

Vuving, A. L. 2016. „Who Occupies What in Spratlys.“ [online] *TheDiplomat.com*, 6. 5. 2016 [cit. 13. 2. 2017]. Dostupné z: http://thediplomat.com/2016/05/south-china-sea-who-claims-what-in-the-spratlys.

Summary

At present, a shifting balance can be seen in the South China Sea that has attracted the attention of actors in the region and scholars of international relations. A growth in territorial demands has been evident primarily after the adoption of UNCLOS in connection with the definition of an exclusive economic zone. Nevertheless, the heightened activity of countries in the region in establishing their demands has been evident since 2015 when China issued a new defense white paper in which it declared its intentions in the South China Sea. China is one of the dominant actors in this area and sees a part of the South China Sea to be its territorial waters. This, however, interferes in the territorial waters of countries in the area that form a ring around the South China Sea. These states are thus looking for a path to ensure their position in the region. The USA, which has its own traditional interests in this region, also comes into play here.

In this paper, the author attempts to explain the relations between China, the USA, the South China Sea states, and selected international organizations/regimes in terms of a hedging strategy. A hedging strategy in this context is applied to the behavior of the South China Sea states in their attempt to confront China's growing power and also to benefit from the presence of the USA in the region. The paper's basic concept is that this hedging strategy offers an alternative perspective on the present situation in the region in comparison to classic theories of international relations. The goal of the paper is to present the ways in which the states of South East Asia use elements of hedging strategies in their politics, specifically in reaction to China's activity in this area. It studies how individual parts of this strategy are fulfilled in the foreign policy of selected South East Asian countries in military, economic, and geopolitical areas.

The hedging strategy seems to represent a starting point for balancing China's growth in the South China Sea region, but it is a concept that has yet to be elaborated. Elements of the strategy are fulfilled, although some states are more active players (e.g. the Philippines) and others more passive (e.g. Brunei). The hedging strategy consists of three elements – to engage with China with the goal of socializing it in the international system, to indirectly balance with the USA in order to ensure that China is not inclining toward isolation, and finally to draw in other influential actors to create stable regional order. Although it is the author's view that characteristics of the hedging strategy can be applied to policies in the South China Sea, the question of the suitability of this concept remains unanswered due to the lack of elaboration on the subject.

Popis rekonstrukce dvou stříbrných píšťal z Uru

Marie Ondříčková *

Description of the Reconstruction of the Silver Pipes from Ur

Abstract: *The paper focuses on the reconstruction of the silver flutes (pipes) discovered in Ur. These artifacts were found in a fragmentary state and this is the reason why we cannot offer perfect reconstruction. These artifacts are in the University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology.The purpose of the paper is to provide probable evidence to support our hypothesis. The evidence can be found in several impression seals and depiction of a woman playing a pastoral whistle made of pearl shell.We will analyse material and written sources to describe a probable type of instrument corresponding to the aerophones of Ur. The second part of the paper includes a description of three experiments with mouthpieces. The silver pipes from Ur bring hypotetical tone scale, because we have no mouthpiece, which is the most important component. Experiment number 1 (the „arghul" instrument generated these tones: a♯–g–f♯–e–d–c♯. Experiment number 2 is an instrument with labium and its mode is not clear and exact. The pipe with three holes plays the tones: c♯–a♯–g♯–f–d♯ and the pipe with four holes produces: a♯–g–f–d♯. The pipes made of prepared metal sheets produces scales: d♯–c♯–b–a♯ (pipe with 3 holes) and f–e–d♯–d–c♯. Sometimes the pitch tones are not clear, but all tones are part of the „embūbu" mode. The mode, as well as a pastoral whistle, is named in some written sources in Mesopotamian literary tradition.*

Key words: *silver pipes, Ur, iconography, reconstruction, aulos, arghul, artifacts.*

DOI: https://doi.org/10.24132/actaff.2018.10.1.4

* Mgr. et Mgr. Marie Ondříčková, Ph.D., Katedra archeologie, Fakulta filozofická, Západočeská univerzita v Plzni, ondrickm@kar.zcu.cz.

1. Úvod

Tento článek přinese popis rekonstrukce stříbrných píšťal nalezených v urském pohřebišti v soukromém hrobě PG/333, který objevil Sir Leonard Woolley v roce 1926. Ve srovnání s harfami a lyrami, které zde byly objeveny také, jsou v povědomí odborné veřejnosti spíše ve stínu zájmu, ačkoliv jejich význam není o nic menší nežli tyto strunné skvosty. Záměrně se zde vyhýbáme termínu „*zdvojené flétny*“ nebo „*zdvojené píšťaly*“, přestože jsou v řadě zahraničních publikací takto označovány. Tyto dechové hudební artefakty se nalezly pouze ve fragmentárním stavu, což znamená, že s těmito částmi lze různě operovat, a proto název „zdvojená“ se dá rozšířit o další varianty, které v tomto článku budou uvedeny. A tak se nabízí otázka: Jde skutečně o zdvojenou píšťalu či flétnu, jak uvádí nejedna odborná publikace?

Prostřednictvím analýzy ikonografických nálezů či hudebních artefaktů objevených také v jiných regionech si ukážeme podobné typy dechových nástrojů, abychom lépe pochopili konstrukci neúplného nástroje. Nenahradí však klíčovou komponentu, kterou představuje plátek neboli strojek, protože ovlivňuje ladění, barvu či celkovou kvalitu zvuku nástroje vůbec. Z tohoto důvodu rekonstrukce nabídne experimenty s několika typy rezonátorů, čímž vzniknou různé varianty tónových řad, které se budou více či méně přibližovat nebo vzdalovat skutečnosti. Strojek neboli plátek se podle většiny odborníků vyráběl z rákosu, což je materiál, který se do současné doby nemohl zachovat. Proto původní materiál v experimentu 2 bude suplovat 3D tisk. Díky této moderní technologii, lze pracovat se třemi možnostmi této komponenty, ovšem kvalitní přírodninu zvukově rozhodně nenahradí. Tuto substituci provedeme v případě experimentu píšťaly s labiem. Plátky se pokusíme vyrobit z přírodního materiálu, který se používá dodnes, a tím je „*arundo donax*“. Dříve se ze stébel u tohoto druhu rákosu vyráběl papyrus i hudební nástroje. Dosud je tato přírodnina využívána k výrobě plátků pro aerofony (Hoskovec 2008).

Vzhledem k tomu, že problematika realizací hudebních nástrojů patří do experimentální archeologie, je nutné řídit se zásadami platnými pro experiment. To znamená, že musíme popsat jakým způsobem a z jakého materiálu byly vyrobeny a stejně aplikovat při rekonstrukci. Protože Mezopotámie patří k oblasti, kde symbolika a rituály hrály důležitou roli, nevynecháme ani tento aspekt.

2. Výchozí artefakty

Dnes se tento dechový hudební nástroj ze stříbra nachází v University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Antropology pod současným identifikačním číslem B17554B (viz Obrázek 1). Časově spadá do období ranědynastického, přibližně do roku 2450 př. n. l. Při porovnávání výzkumů tohoto významného artefaktu je vidět posun názorů na tyto nálezy stříbrných trubic, který si nyní připomeňme. Objevitel L. Woolley se domníval, že se jednalo o jakási pítka či brčka, která byla součástí tamějšího smrtícího rituálu, v rámci něhož měli všichni účastníci požít jedovatý nápoj. Posléze se ovšem zjistilo, že tato pítka mají otvory, jaké lze vidět na dechových nástrojích, ať už se jednalo o píšťaly či flétny. Tyto trubice se nenašly celé,

Obrázek 1: Fragmenty stříbrných píšťal z Uru

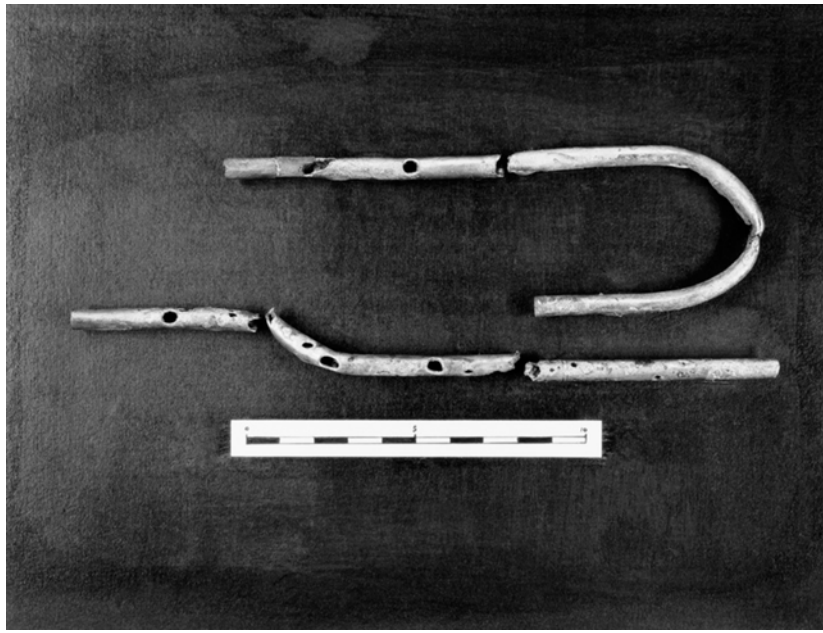

Zdroj: Penn Museum (n. d.)

nýbrž se našly v neúplném stavu. Artefakt čítal pět fragmentů. L. Woolley ovšem těmto nalezeným drobnějším kusům věnoval jen málo pozornosti (Lawergren 1998: 121–132).

O pár let později jako první projevil zájem o nástroje J. Galpin. Nálezům se věnoval velmi intenzivně, ale častá manipulace s artefakty způsobila, že původních pět fragmentů se ještě rozlomilo celkem na 17 kousků. To se stalo ve snaze nástroj vyčistit, aby se znovu blýskal. Předpokládal, že se jedná o dvě identické píšťalky s jazýčkem. Odvodil z nich tuto tónovou řadu: C-D-E-F-G-A (Lawergren 1998: 121–132).

Výsledky výzkumů přehodnotil K. Sachs, který se odvolává na mezopotámský tonální systém. Upozornil, že se nesmí přehlížet zlomová místa, jež zanechávají stopy po dalších otvorech. On se domnívá, že jedna z trubic má tři otvory a délka trubice je 25 cm. Chybí zde jazýček, bez kterého nelze tónovou řadu přesně vytyčit. Vzdálenost mezi otvory je 2,5 cm. Vyvozuje tyto poměry 10:9:8:7, které po převedení na centy dosahují těchto výškových frekvencí: 182 – 204 – 231. Ty vyvodil pouze u jedné z trubic (Lawergren 1998: 121–132).

Dlouho se těmito nástroji nikdo nezabýval, až v roce 1969 J. Rimmerová přichází s názorem, že se jedná o dvojitou flétnu s dvojitým jazýčkem. Jedna z trubic měla čtyři otvory a druhá měla otvor jeden. Ačkoliv tato interpretace také nebyla přesná, přinesla již jedno důležité zjištění, na němž se shodují i další

odborníci. Nástroji chybí jazýček neboli strojek, který se nedochoval, protože byl pravděpodobně vyroben z rákosu. Totéž potvrzuje i B. Lawergren, kterému se podařilo opět spojit 17 fragmentů nástroje v původních pět nalezených, a zároveň potvrdil myšlenku, že bez jazýčku lze těžko determinovat stupnici, a tudíž jakákoliv rekonstrukce bude jen pravděpodobnou, protože první tón z řady vznikne na základě stanovené délky jazýčku (Lawergren 1998: 121–132). On sám, přestože jeho interpretace je považována za nejzdařilejší a nejvíce akceptovaná současnými odborníky na mezopotámské tonální systémy, zdůrazňuje, že jeho přínos spočívá pouze v sestavení 17 fragmentů v pět původních. „*Právě jsem identifikoval odlišné segmenty píšťaly a označil jsem je. Tato identifikace představuje hlavní výsledek tohoto pojednání*“ (Lawergren 1998: 122). Nicméně B. Brown považuje tuto myšlenku za velice skromnou, a i když s tvrzením B. Lawergrena souhlasí, zároveň nabízí jedno z možných alternativních řešení. To vychází z antropologických studií hudebních nástrojů typu „*launeddas*“ z oblasti Sardinie, Íránské „*neyjoffi*“ a východoafrické „*begeny*“ (Brown 2002: 3). Prostřednictvím hloubkových studií výše zmíněných tonálních systémů se pokusil tento nástroj naladit.

Nástroj typu „*launeddas*“ je dřevěný dechový nástroj charakteristický pro ostrov Sardinie. Jedná se o ztrojenou trubici, kde jedna slouží jako „*bzučák*“ a dvě další hrají melodie v terciích a sextách (Kroll et al. 1968: 52). Íránská „*neyoffi*“ je velmi tenká a dlouhá píšťala a její typová podobnost se přisuzuje nástrojům existujícím již od predynastického období v Egyptě. Takto staré aerofony ale ukazují, že v této době možná ještě neměly otvory. V evropské hudbě ji označujeme jako aerofon typu „*koncovka*“. Frekvence tónu závisí na intenzitě proudícího vzduchu prostřednictvím odkrývání a zakrývání spodního otvoru.

3. Ikonografie a archeologické nálezy aerofonů z blízkovýchodního regionu

Ikonografické nálezy, které se pokusíme analyzovat, jdou napříč mnoha obdobími, a to od ranědynastického až do období helénského neboli zhruba od 3. tis. př. n. l. až do 4. st. př. n. l. Klíčová zobrazení pro naši rekonstrukci jsou z období ranědynastického tedy stejného, jako je doba vzniku stříbrných píšťal. Těchto zobrazení máme k dispozici jen minimum. Jeden z nich je nález z perleti (Metropolitan Museum of Art n. d.), na které je obraz ženy hrající na dechový nástroj, jenž velmi připomíná pastýřskou píšťalu s prstokladem v dolní části nástroje. Dobrý pozorovatel si rovněž všimne i ozdoby na hlavě, která se téměř shoduje s nálezy v Uru, což potvrzuje myšlenku tradice nejenom stejných typů hudebních nástrojů, ale třeba i stejný styl v oblékání.

Výjev zřetelně ukazuje, že nástroj nemá jazýček ani labium, tuto funkci zde nahrazují rty. Nález pochází z Nippuru z let 2600 až 2500 př. n. l. (viz Obrázek 2). Pokud si dobře spočítáme prsty na nástroji, což se dá z obrázku také vyčíst, můžeme usoudit, že otvorů bylo sedm nebo osm. Palec instrumentalista asi nepoužil. Nejedná se tedy ani o nástroj typu „*aulos*“ nebo „*arghul*“.

Stejný typ nástroje z období akkadského, z roku 2400 až 2200 př. n. l. vidíme na pečetním válečku BM 102417 (viz Obrázek 3), ovšem jen ve velmi nejasných obrysech. Přesto je vidět, že postava nalézající se v horní levé části blíže ke středu

Obrázek 2: Nález z Nipurru 2600–2500 př. n. l. Obraz ženy hrající na jednoduchou píšťalu bez labia, bez jazýčku

Zdroj: Metropolitan Museum of Art (n. d.)

hraje na dechový nástroj. Polohu hracích otvorů už nelze z tohoto obrázku určit, ale i v tomto případě nám poskytuje významnou informaci. Instrumentalista nehraje na zdvojený hudební nástroj.

Další velmi staré aerofony se nám dochovaly na paletě dvou psů z chrámu Hierakonpole v Egyptě z let 3200 až 3050 př. n. l. (viz Obrázky 4a a 4b). Vidíme tu obrázky různých zvířat, možná maskovaných instrumentalistů, z nichž jeden hraje na dechový hudební nástroj, s otvory v dolní části, stejně jako je tomu u sumerských obrazů. V souvislosti s našimi píšťalami z Uru, na zobrazeném dechu vidíme několik zdvojených zářezů. Tato dvojitá čára při hlubším zkoumání se nachází i na našem analyzovaném artefaktu. Podle některých odborníků egyptské flétny měly 3 až 8

Obrázek 3: Pečetní váleček BM 102417

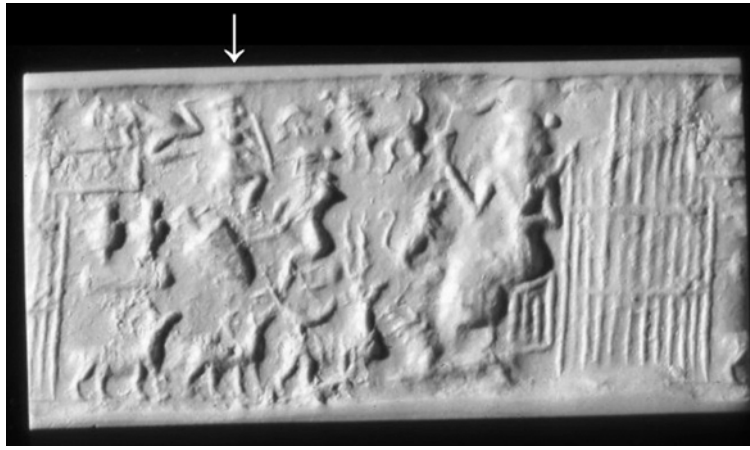

Zdroj: Flutopedia (2018)

otvorů a vyráběly se z rákosu (Verner, Bareš, Vachala 2007: 182). Paletu najdeme v Ashmolean Museum.

Ikonografie aerofonů taktéž z Egypta obohatí reliéfy z Théb, z Karakhamunovy hrobky TT23 pocházející ze III. a IV. dynastie (2686–2125 př. n. l.) (Shaw 2003: 498) a z V. dynastie (2494–2345 př. n. l.), které patří do Staré říše. Zobrazení instrumentalisté používají tzv. koncovku o délce přibližně 1 m. Zvuk vzniká skrze horní hranu nástroje. Pokud měl aerofon otvory, pak se jejich počet odhaduje na tři nebo čtyři (Pishikova 2014: 124). Ve srovnání s našimi artefakty jsou tyto nástroje delší, avšak společně s nimi mají tenký průměr. Doba vzniku se téměř shoduje s aerofony mezopotámskými.

Získáme-li co nejvyšší počet typově podobných aerofonů z doby přibližně stejné, případně starší, dopracujeme se tak s největší pravděpodobností k informaci, zda nález může být píšťalou zdvojenou či dvěma samostatnými nástroji. Tímto způsobem se můžeme více přiblížit skutečnosti. Naším cílem je zamyslet se nad dosavadní rekonstruovanou variantou zdvojeného nástroje a přinést hypotézu o dvou samostatných píšťalách, ačkoliv minimální množství zachovaných zobrazení z ranědynastického období vypovídá spíše proti ní. Vezmeme-li dobově starší či stejné reliéfy ze sousedních regionů, jakým je např. Egypt, pak i na nich vidíme píšťaly jednoduché. Zdvojené se nacházejí na reliéfech z pozdějších období. Vycházíme z ikonografie aerofonů z doby přibližně stejně staré, tak jako se archeologické artefakty posuzují z hlediska jedné stratifikační vrstvy, ze kterých se pak vyvodí charakteristické znaky té či oné kultury.

Nálezy zdvojeného nástroje typu „*aulos*“ ze stejného časového horizontu, najdeme pouze na Kykladských ostrovech v podobě sošky držící zdvojenou píšťalu, která časově spadá do let 2800 až 2300 př. n. l. (Ancient History Encyclopedia 2012). Pokud by se dokázaly vztahy oblasti Kykladských ostrovů s Mezopotámií

v období, o kterém hovoříme, pak by vskutku aerofony nalezené v Uru mohly být zdvojené píšťaly. Ale i tak máme k dispozici jediný artefakt,[1] což je minimální vypovídací hodnota o existenci zdvojených píšťal v oblasti Středomoří a už téměř žádná ohledně přesunu do Mezopotámie. Lze jej nalézt v Archaeological museum of Athens.

Z doby ještě starší nacházíme dokonce píšťaly v Řecku v lokalitě Toumba Kremastis Koiladas (Chondrogianni-Metoki 2015) z dob neolitu. Nástroj z roku 5000 př. n. l. byl vyrobený z kosti a měl pět otvorů pro hraní, nerovnoměrně umístěných po celé délce. Nyní se vyskytuje v Archaeological Museum of Thessaloniki. I když jsou tyto artefakty odborníky označeny jako „*auloi*“ (viz Obrázek 5), nic nenasvědčuje tomu, že se na ně nehrálo jako na samostatné nástroje. Také se nacházíme v odlišném regionu, nikoli v Mezopotámii či na Blízkém východě vůbec.

Vývojově mladší období nám zanechávají nálezový fond ve formě ikonografie poněkud bohatší. Od 21. st. př. n. l. až do roku 30 př. n. l. se tu zdvojené aerofony vyskytují poměrně hojně, ať už chceme aerofon typu „*argul*“ nebo „*aulos*“. V některých případech se tyto dva dechy[2] obtížněji rozlišují. Řada nálezů pochází z Egypta, Mezopotámie, Sýrie, Anatolie nebo ze Středomoří jako například z Kypru či dalších oblastí.

Ze starobabylonského období mezopotámských dějin se dochovala soška hudebnice hrající na zdvojenou píšťalu. Byla nalezena v povodí řeky Dijály a datum vzniku se odhaduje do let 2000 až 1600 př. n. l. Nyní se nachází v Oriental Institute Museum University of Chicago pod číslem DSC07339.

Z oblasti severní Mezopotámie z Asýrie máme k dispozici nemalý počet reliéfů, kde na řadě z nich jsou i hudebníci, kteří hrají na aerofony. Jako příklad lze uvést reliéf s hudebními motivy z Ninive z JZ paláce krále Sinacheriba z roku 705 až 681 př. n. l., kde v početném pochodujícím hudebním tělesu se vyskytují také ti, co hrají na nástroj typu „*aulos*“. Ze stejné lokality ze severního paláce krále Ašurbanipala II. z období o něco mladšího z roku 645 př. n. l. (Collon 2008: 47–65) máme k dispozici dlouhé zdvojené nástroje typu „*argul*“. Odborníci hodnotí tento obraz jako orchestr v rámci zahradní slavnosti. Kromě těchto instrumentalistů vidíme i ženy hrající na lyru a harfu.

Další příklady aerofonů si vypůjčíme z Egypta. V hrobce Menny, ve které nalezneme i mimo jiných barevných reliéfů z let 1400 až 1390 př. n. l. také zobrazeného flétnistu předvádějícího hru na tenký dlouhý aerofon, u něhož není dost zřetelné, zda má vyvrtané otvory, či je zvuk vyluzován prostřednictvím nátisku ústy a zakrýváním a odkrýváním dolního otvoru nástroje.

Malby z Théb z 18. dynastie znázorňují spolu s dalšími hudebnicemi nástroj typu „*aulos*“. Obraz byl objeven v hrobce Nebamuna (The British Museum 2017). Nyní se vyskytuje v British Museum pod identifikačním číslem EA37981. Egypt je bohatý nejenom na obrazy s dechovými nástroji, ale z doby vlády Ptolemaiovské dynastie z let 305 až 30 př. n. l. archeologové objevili v Alexandrii 2 píšťaly jako další hudební artefakty. V Alexandrii jsou také v Graeco-Roman Museum umístěny.

[1] Předpoklad jediného artefaktu vychází ze zdrojů, které byly k dispozici.
[2] Dechy – další označení pro aerofony.

Obrázek 4a: Paleta dvou psů z chrámu Hierankopole, 3200–3050 př. n. l.

Zdroj: Virgilio (n. d.)

Obrázek 4b: Paleta dvou psů z chrámu Hierankopole, 3200–3050 př. n. l., detail instrumentalisty

Zdroj: Virgilio (n. d.)

Obrázek 5: Hudební artefakty typu „píšťaly“ z Řecka (lokalita Tourmba Kremastis Koiladas) z roku 5000 př. n. l.

Zdroj: Chondrogianni-Metoki (2015)

Z Izraele si představíme dva rozlomené fragmenty píšťal, které byly vyhodnoceny jako nástroj typu „*aulos*“. Části nástroje byly objeveny v jedné z rezidencí z doby římského impéria v oblasti Gezer (Braun 2002: 226). Podobné nálezy stejného období máme také ze Samaří (IAA35.3548) nebo z hory Sión z Jeruzaléma (IMJ 94.124.94) (Braun 2002: 225). Z ikonografie se dochoval kultovní stojánek se soškami hudebníků z Ashdodu z přelomu 11. až 10. st. př. n. l. (Braun 2002: 134) Jeden z nich hraje na aulos. Podobný artefakt se stejným typem aerofonu uvidíme i v Achzíbu z 8. až 7. st. př. n. l. (IAA 44.56) (Braun 2002: 135). Všechny tyto artefakty se nacházejí v The Israel Museum v Jeruzalémě.

Ikonografické nálezy aerofonů nechybí ani v Anatolii na reliéfech v Karatepe (Koç University 2017) v jižním Turecku, ve venkovním muzeu Karatepe-Aslantaş. I zde máme zdvojené píšťaly. To, zda se jedná o argul nebo aulos, se obtížně rozlišuje. Obě varianty jsou možné.

Výčet zobrazení popisovaných zdvojených aerofonů se zvyšuje s nadcházejícími obdobími, a to v nejrůznějších oblastech, nejenom v blízkovýchodním regionu, ale i ve Středomoří, odkud je možné monitorovat jejich původ i rozptyl do dalších regionů a lze pozorovat úbytek jednoduchých píšťal, které spíše vidíme v období starších, ačkoliv nacházíme jen minimum obrazů či sošek nebo terakot, které tuto hypotézu potvrzují. Dokládají nám to i reliéfy z období Nové říše z Egypta, kde jednoduché flétny jsou nahrazeny spíše loutnou (Pishiková 2014: 123), která se v tuto dobu objevuje. Tam, kde v dobách starších byly dlouhé píšťaly s hranou tzv. koncovky, jsou nyní nástroje kratší a zdvojené. Neznamená to však, že se na jednoduché píšťaly nehrálo, jen upozorňujeme na jejich výrazný úbytek.

4. Motiv rákosových píšťal v mezopotámské literární tradici

Truchlení, nářky, zármutek ve spojitosti s flétnami v příbězích Blízkého východu, stejně tak jako v legendách jiných částí světa, nacházíme velmi často. Snad kvůli proudícímu vzduchu, který vytváří v nějaké dutině zvuk. Tento vzduch připomínající naříkání jako by se vztahoval k duši zemřelého, která odlétá do končin podsvětní říše, odkud není návratu či se naopak může znovuzrodit díky zvukům, které tento nástroj vyluzuje. Proto se domníváme, že její využití souviselo s pohřebními rituály a možná i s ročními přírodními cykly.

O píšťalách z rákosu se zmiňují také některé příběhy sumerské i akkadské literární tradice. Například v příběhu *Sestup Inanny do podsvětí*. Dočítáme se tam o tom, jak démoni zajali jejího manžela, pastýře Dumuziho, kterému dle akkadské tradice polámali rákosovou flétnu, na kterou hrál (Wolkstein, Kramer 1983: 71). V části z cyklu *Návrat* matka Dumuziho plačtivě sděluje: „*Srdce, které naříká, hraje na smuteční flétnu z rákosu*“ (Wolkstein, Kramer 1983: 86).

Kurt Sachs nabízí myšlenku, že by flétna mohla souviset i s plodností a úrodností země, protože je spjatá s pastýři, kteří na tento nástroj hráli (Sachs 2006: 44). Příběh o Inanně a jejím choti, který byl pastýř hrající na flétnu z rákosu, nám tento motiv připomíná. Jeho odchod do podsvětí tu symbolizuje přírodu chystající se na období klidu a příchod jara tu znamená, že se bůh Dumuzi opět navrací. Motiv mizejícího a znovu přicházejícího boha představuje pravidelně se střídající roční období. Sestup Inanny do podsvětí však může také ukazovat, že zemi postihla určitá katastrofa v podobě sucha nebo záplav či války. To vše ve staré Mezopotámii nazývali chaosem a s odchodem těchto pohrom zavládl opět řád, což znamená, že se bohyně Inanna znovu vrací na své místo.

5. Varianty rekonstrukce píšťal z Uru

Z nalezených fragmentů nelze popřít, že tu máme co dočinění se dvěma píšťalami bez existence plátku.[3] Protože se nám nedochovala nejdůležitější komponenta, nemůžeme určit, jestli se jedná o nástroj plátkový či píšťalu retnou s labiem. Tato část je ovšem klíčová pro určení tónového modu. Proto jsme se pokoušeli experimentovat s plátkem i labiem.[4] Obrazy z období ranědynastického se podobají spíše

[3] Strojek – má více termínů, někde se označuje jako jazýček, někdy také jako plátek.

[4] Labium – zvuková hrana, která rozechvívá vzduch, je zdrojem zvuku u píšťal retných.

pastýřské píšťale nebo nástroji typu koncovka. Mějme na zřeteli, že obrazy z období ranědynastického a akkadského poskytují informace jen o tvaru a prstokladu, a to jen v některých případech. Popis experimentů je dán podle doby, kdy byly v rámci empirických výzkumů zhotoveny.

Varianta první je nástroj typu „*argul*“, jako variantu 2 předložíme „*píšťalu retnou s labiem*“ a jako poslední nabídneme rekonstrukci dvou samostatných aerofonů typu „*pastýřská píšťala*“. Byla zde zvažována i varianta nástroje typu „*krumhorn*“ neboli křivý roh, který také patří mezi nástroje plátkové náležející skupině dřevěných nástrojů, jehož tvar připomíná ohnutou trubici. Tónový rozsah nástroje nepřesahuje nónu (Oling, Walisch 2004: 104). Nóna je interval sestávající z oktávy a sekundy. Tvoří ji devět tónů.[5] Argumentem pro tento předpoklad je tvar artefaktu, který se nám dochoval v zaoblené podobě, poněvadž se všeobecně předpokládá, že tato zakřivení byla způsobena deformací půdy, ve které se po tisíciletí nacházel. J. Vyšata, strojní inženýr v rámci diskuse podpořil tuto myšlenku slovy: „*Vytvořit pravidelné zaoblení u kovové trubice, jaký je vidět na fotografii artefaktu, je velice obtížné. Tlak hlíny působící na artefakt po tak dlouhou dobu, samozřejmě deformaci způsobí, nikoli ovšem do pravidelného zaobleného tvaru*“ (Vyšata 2017: nestr.). Po zhodnocení veškeré dostupné ikonografie a písemných pramenů s aerofony jsme ovšem tuto variantu vyloučili. Žádná zobrazení ani písemné prameny z doby, o které hovoříme, nenacházíme.

Nástroj typu „*aulos*“ je hudební dechový nástroj s mírně zaobleným plátkem, který je napojen na trubici (viz Obrázek 6) cylindrického nebo kónického tvaru s různým počtem otvorů pro hraní (Oling, Walisch 2004: 96). Tyto trubice jsou dvě a každá má samostatný dvojitý plátek mírně vypouklého tvaru. V některých případech mohou být tyto trubice spojeny, jindy odděleny, ale hraje se na obě současně. Byl používán mimo již zmiňovaných oblastí především ve starověkém Řecku a jeho původ se předpokládá ze Středomoří. Jedno z jeho dalších označení je „*lybikos lotos*“. Dalším synonymem tohoto dechu je „*kalamos*“. Materiálem použitým na jeho výrobu byl obvykle rákos, lotosové dřevo, kost, zimostráz, ale příležitostně i kov jako bronz nebo měď (Ancient History Encyclopedia 2012).

Nejstarší písemné prameny pocházejí z Řecka a zmiňuje se o nich Homér v souvislostmi ještě s dalšími událostmi, které se odehrávaly okolo roku 1000 př. n. l. (Montagu 2007: 74). Je vhodné uvést jeho popis pro srovnání s nástrojem typu „*argul*“. Od nástroje typu „*aulos*“ se liší tím, že dvě trubice jsou vzájemně spojené a přilehlé. Nástroj se dodnes využívá také v arabských zemích. Počet otvorů pro hraní a délka trubic se různě liší. Existuje již od dob antiky a od té doby zůstal téměř nezměněn. Jen musíme připomenout, že v některých případech je obtížné z ikonografie určit, zda hudebník hraje na argul nebo na aulos. Argul patří také mezi nástroje dvouplátkové.

Pastýřská píšťala je příklad píšťaly retné a bude rovněž zařazena do našich experimentů. „*U píšťal retných (labiálních) zvuk vzniká na rtu píšťaly, tj. na ostré hraně obrácené proti úzké štěrbině, z níž vychází proud vzduchový* [...]. *Na rtu píšťaly vznikají rozmanité tóny, dle toho, jak jest ret upraven, jaká jest intenzita proudu vzdušného apod.*“ (Otto 1902: 801).

[5] Nóna – malá nóna má 13 půltónů, velká nóna 14 má půltónů.

Obrázek 6: Nástroj typu „aulos“

Zdroj: Ancient History Encyclopedia (2012)

6. Popis rekonstrukce stříbrných píšťal

Než začneme s popisem provedených experimentů, je vhodné shrnout veškeré aspekty, bez nichž by se výroba nástroje jen obtížně realizovala. První zahrnuje tvar, průměr, délku, vnitřní vrt[6] a materiál fragmentů artefaktu. Informace byly získány na základě fotografií z University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Antropology. Druhý aspekt hledá typově podobné aerofony podle ikonografie zejména z období ranědynastického, ačkoliv je nutné akceptovat zobrazení i z období mladších a využít tzv. reverzní analýzu kvůli nedostatečnému nálezovému fondu hodnoceného období. Poslední hledisko se zabývá technologií výroby trubic ze stříbra.

Rekonstrukce by měla na základě zásad experimentu splňovat některé podmínky, které z časových důvodů ovšem nemohou být dodrženy. Například získat stříbrnou slitinu prostřednictvím původní technologie, protože lze předpokládat, že stříbro použité k výrobě trubiček jako hudebních nástrojů nebylo pravděpodobně zcela čisté. V rámci řešení realizace urských aerofonů se přistoupilo na takové pracovní postupy, které bezprostředně souvisely se zvukem nástrojů. Proto bylo nutné pracovat s plechy, jejichž struktura povrchu se co nejvíce přibližuje povrchu plechu analyzovaných stříbrných trubic. Zde vypomohly i jiné kovové artefakty (viz Obrázek 7), taktéž z urského pohřebiště.

[6] Vnitřní vrt – označení průměru dřevěných aerofonů, tloušťka stěny nehraje žádnou roli ani z hlediska barvy ani z hlediska výšky tónů.

Obrázek 7: Zlatá spona z pohřebiště z Uru stočená do trubičky, 2600–2400 př. n. l.

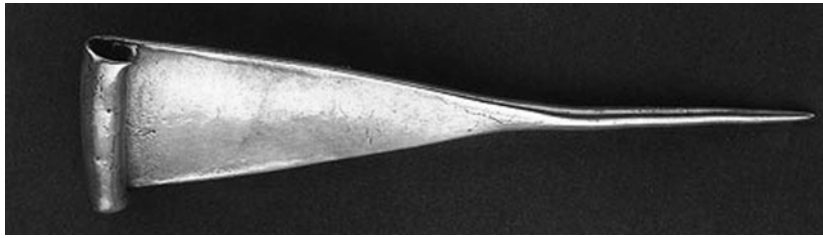

Zdroj: Traveltoeat (2014)

Obrázek 8: Nástroj typu „argul“

Zdroj: Kašpařík (2016)

Z nástrojů bylo využito malé kamenné kladívko, jehož prostřednictvím se dokázal vytepat i velmi tenký plech vysoké kvality. „*Nejen lidé z neolitu ovládali technologie, mezi které patří i tepání, ohýbání, řezání, broušení a leštění, ale i Sumeřané disponovali schopnostmi, jako je žíhání, tavení a odlévání kovů*“ (Scheel 1989: 8). Následující kapitoly se vztahují k jednotlivým experimentům. Provedli jsme celkem tři, ovšem variant se nabízí více, co se délky jazýčků týká. Ovšem i délka této části má své omezení, protože se instrumentalistovi musí vejít do úst tak, aby se na píšťalku dalo hrát.

6.1. Experiment 1 (viz Obrázek 8)

Tento experiment byl proveden pod vedením J. Kašpaříka v rámci Empirického výzkumu 2 2015/2016, který zde významně přispěl svými nápady a návrhy. Stejně jako B. Brown nepochybuje o tom, že popisovaný hudební artefakt může být plátkový, a od tohoto základu se experiment 1 dále odvíjel. Před popisem prvního experimentu je vhodné připomenout, že rozměry artefaktu uvedeme jen v prvním případě, protože ostatní pokusy s trubicemi operují se stejnými parametry. Není tedy důležité znovu opakovat stejné údaje. Při samotné výrobě došlo k nepatrným odchylkám, což by mělo mít na kvalitu zvuku jen minimální vliv, ovšem ladění už tyto nuance ovlivnit mohou.

Během výzkumu jsme podrobně studovali zdroj a na základě zjištěných údajů jsme provedli nárys všech fragmentů trubic a jako puzzle zkoušeli vytvořit vhodné kombinace tak, aby z nich vyplynul reálný nástroj. Náčrtek zahrnoval délku nástroje, průměr každé z trubic, průměr otvorů a vzdálenost mezi otvory. Fragmenty

trubic nalezených v Uru byly do určité míry deformované, a také tu chyběl čtvrtý zlomek trubice mezi dvěma hmatovými otvory. Z těchto fragmentů se vyvodilo, že se jedná o dvě trubice stejné délky, z nichž jedna je pravděpodobně kratší o jednu rozteč dvou sousedních hmatových otvorů. Tato domněnka vychází z kratší délky spodní trubice. Při konzultaci s J. Kašpaříkem vzešel předpoklad, že se jedná o dvojitou píšťalu nazývanou dnes podle moderní hudební terminologie „*argul*“. Ten je v současném moderním arabském světě dobře znám a často se zde na něj hraje. K ozvučení jsme použili dvojitý jazýček z rákosu, protože je pohotovější ke hraní. Tento plátek neboli jazýček vzešel z dílny J. Kašpaříka. „*Délka i konstrukce vsazeného jazýčku významně ovlivňuje ladění, to znamená, že výška tónu a výpočty vycházející pouze z parametrů trubice nejsou u tohoto typu nástroje směrodatné. Ladění, tóny či intervaly se u rekonstruovaného nástroje mohou lišit i při drobných změnách stavu jazýčku*“ (Kašpařík 2016: nestr.).

K rekonstrukci zvuku se připravily dvě měděné trubice, které podle zadání měly mít čtyři a tři otvory pro hraní. Délka každé z nich měla 240 mm.[7] Bez diskuse byly dány hotové trubičky požadovaných parametrů. Vnitřní vrt, který nejvíce ovlivňuje celkové ladění aerofonů, se pohybuje mezi 5 až 7 mm. V rámci experimentu 1 každá z měděných trubiček měla průměr 5 mm. Proč byly trubice měděné? Po vzájemné diskusi s J. Kašpaříkem jsme usoudili, že měď má výborné akustické vlastnosti výrazně podobné stříbru. Není tedy nutné z akustického hlediska pracovat se stříbrem, výsledky zvuku v souvislosti s náhradou materiálu se nemusí lišit (Kašpařík 2016). Stojí za zmínku, že tloušťka stěn trubic nehraje v souvislosti s intonací nástroje žádnou roli (Špelina 2017).[8]

Vzdálenost mezi otvory je další řešený problém, protože hudební artefakt z Uru se dochoval pouze ve fragmentárním stavu. Místa zlomů tak někdy znesnadňují stanovit, zda se v těchto místech vyskytoval otvor, či nikoli. J. Kašpařík předpokládal 6 otvorů, ačkoli z fotografií spíše vyplývá otvorů méně. Tady je nesoulad s počtem otvorů oproti fotografii daného artefaktu. Jejich průměr je dán spíše experimentálně tak, aby se vtěsnaly do šíře trubic a na nástroj se dalo hrát. Jejich průměr se pohybuje od 2,5 až 2,7 mm. Zajímavá je také připomínka odborníka na dechové nástroje M. Špeliny, že vzdálenosti mezi otvory jsou relativně velké a nepohodlné ke hraní, protože vyžaduje od instrumentalisty široké rozpětí mezi prsty odkrývající a zakrývající otvory (Špelina 2017).

Trubice 1 má mezi definitivním koncem a prvním otvorem 26 mm, mezi prvním a druhým otvorem je 25 mm, mezi druhým a třetím je celkem 23 mm, mezi třetím a čtvrtým je 30 mm. Z toho plynou celkem čtyři otvory ke hraní. Trubice 2 má pravděpodobně celkem 3 otvory. Od definitivního konce a prvním otvorem je vzdálenost 22 mm, mezi otvorem 1 a 2 je 26 mm a mezi 2 a 3 je 24 mm. Tato dvojitá trubice má ovšem otvorů více, ale v rámci zvukového experimentu operujeme se čtyřmi tóny tak, jako je tomu u dalších experimentů.

I když má experiment 1 chybný počet otvorů, což může být považováno jako hrubý omyl, celkovou tonalitu nástroje neovlivní. Tu ovlivňuje vnitřní vývrt,

[7] Údaj byl získán na základě relevantního zdroje opírajícího se o informace Bo Lawergrena, který artefakty měl k dispozici a 17 fragmentů poskládal do původních pěti. Je to výchozí bod, ze kterého vycházela i rekonstrukce B. Browna.

[8] Experiment – dvě příčné flétny o různých tloušťkách stěn a intonace tónů se nelišila.

Obrázek 9: Píšťala s labiem – experiment s připravených mosazných trubic

Zdroj: autorka

vzdálenost otvorů ke hraní a jejich průměr daný ostatními parametry. V tomto směru k pochybení nedošlo. Více otvorů jen ukazuje na sedmitónovou řadu čili celotónovou stupnici, v mezopotámském tónálním systému označovanou jako modus (Dumbrill 2013). O píšťalách se sedmi tóny se dokonce zmiňuje i klínopisná tabulka, VAT 12617, kterou dnes nalezneme v Staatliche Museen zu Berlin. Nacházíme tam sumerský záznam IMIN-E TI-GI a jeho překlad „*sedm tónů*“ (CDLI n. d.).

Pokud se zaměříme na témbr[9] nástroje, získáme zvukový potenciál podobný rekonstrukci B. Browna, ačkoliv počet otvorů se liší. Tady ovšem přicházíme s variantou nástroje typu „*argul*“. Barva zvukově odpovídá současnému arabskému nástroji výše uvedeného. Sestupnou tónovou řadu naší rekonstrukce představují tóny: Ais-G-Fis-E-Dis. Řada obsahuje některé tóny z mezopotámského tonálního systému typu „*embūbu*“ (Dumbrill 2005: 54).

6.2. Experiment 2 (viz Obrázek 9)

Experiment 2 byl proveden s J. Ondříčkem, jemuž lze připsat autorství 3D tisku labia a technickému výkresu 3D plánu. V rámci pokusu jsme pracovali opět s připravenými trubičkami s požadovaným průměrem, do kterých se vyvrtaly otvory podle stanovených rozměrů. Trubičky, se kterými jsme experimentovali, byly mosazné. Na jednu z trubic se vyvrtaly čtyři otvory, na druhou tři. Místo plátku jsme zde pracovali s labiem, aby vznikla píšťala typu „*whistle*“, která však přináší zcela jiný zvukový záznam. Alternativa 3D tisku je pouze provizorní, protože zvukový efekt nemá potřebnou rezonanční kvalitu. Materiál tu hraje roli z hlediska akustiky.

Experiment 2 přinesl dechový nástroj, jehož zvuk, kvůli již zmíněným příčinám, nemá vysokou zvukovou kvalitu, protože z něj slyšíme intonační nepřesnosti. Výsledná tónová řada s těmito tóny, které jsou seřazeny od nejvyššího k nejnižšímu, je: Cis-Ais-Gis-F-Dis (Dumbrill 2005: 54), navzdory odlišné frekvenci, ve které se modus pohybuje, obsahuje také tóny tzv. „embūbu“ (Dumbrill 2005: 54). Jedná se o část modu, který v rámci mezopotámského tonálního systému je označen „*em-bū--bu in ša em-bū-bi*“. Tónová řada se opírá o klínopisnou tabulku UET VII 74 podle překladu, který zhotovil O. R. Gurney (Dumbrill 2005: 54). Odlišnost je pouze v tónu F, podle tabulky by měl spíše znít jako Fis. Tato odchylka je sice malá, ale tóny zní zastřeně, a tak se dají velice obtížně determinovat. Při opakovaném hraní bývá intonace dosti kolísavá.

Jako sekundární efekt pokus přinesl další výsledek. Tóny se pohybují ve vysokých frekvencích odpovídající přibližně ptačímu zvuku, což bylo zjištěno

[9] Témbr = barva zvuku.

během zvukové zkoušky popisované píšťaly, v jejíž blízkosti se nacházel papoušek senegalský, latinsky „*poicephalus senegalus*“. Tato zkušenost neměla být původně do experimentu zahrnuta, ale opeřenec během hry na tento druh píšťaly velmi intenzivně reagoval, a na základě této reakce zde přišlo na mysl porovnat ptačí zpěv se zvukem rekonstruovaného nástroje. Experiment s druhou trubičkou přinesl následující tónovou řadu se čtyřmi tóny Ais-G-F-Dis, což odpovídá třem otvorům. Výsledkem jsou dvě tónové řady, kde tón G se liší o půltón. Tento výsledek znamená, že pokud by druhá z trubic měla být jako doprovodná, vytvářela by některé souzvuky s druhou, disonantní, neladící dvojzvuky, které se podle některých klínopisných hudebních tabulek nazývají „*nečisté tóny*“. Kvalita každé stupnice v tomto paradigmatu je determinována pozicí tritónu v rozmezí enneachordu. „*Starobabylonský tonální systém je založen na diatonickém sestupném uspořádání, v němž je sedm různých tónin současně s osmou, která je výsledkem metody založené na transpozici první z těchto tónin vyšší o půltón*“ (Dumbrill 2007a: 16).

Problém tzv. tritónu neboli cosi „*nedobře znějící*“ řešili ve staré Mezopotámii palindromickým řazením tónů tak, že se doladily struny buď jejich dotažením, nebo povolením do patřičného tónového modu. Podle R. J. Dumbrilla je tento systém označován jako enneatonický. Citujme z tabulky UET VII 74 (U.7/80): „*Je-li harfa laděna v modu embūbum, v rozsahu od struny 6 ke struně 3, pak kitmum zní ne zcela čistě, protože je struna 3 podladěná, v tom případě harfa bude naladěná do modu pítum*“ (Dumbrill 2007b: 18). Tento modus má rozmezí strun 3 až 7.

Flétny poté, co se do nich vyvrtají otvory, mají jasně dané tónové řady, jejichž ladění se již nedá ovlivnit. Ladicí postupy strunných nástrojů, které jsme zde popsali, mají poukázat na to, jaký důraz se ve staré Mezopotámii kladl na čistotu tónu. Jako citaci jsme uvedli právě modus „*embūbu*“, protože stejně se také překládá i typ aerofonu, jehož rekonstrukci zde právě uvádíme. Tento modus mající některé výškové frekvence odpovídající zmíněné mezopotámské tónině, je pouze přibližný, hrané tóny na píšťale s labiem jsou velmi nízké kvality, ne vždy tento sled tónů zazní intonačně přesně. Nesoulad s tónem g a gis obou trubic může být dán i konstrukční nepřesností.

V akkadských zápisech nalézáme pojem „embūbu“ nebo také „enbūbu“, „ebbūbu“, který je chápán jako „*flétna*“, dále ve spojení *embūb ḫašê* má význam jako dechová píšťala či trubice (Gelb et al.: 137). Záznam pochází z období starobabylonského. Se spojením „*embūbu in ša embūbi*“ tu máme sousloví „*hráč na flétnu*“. Sousloví *ér gi.di.da = ta-ak-ri-ib-ti-e-bu-bi-im* dokazuje, že se flétna používala při smutečních událostech, neboť vyjadřuje „*nářek za doprovodu flétny*“ (Gelb et al.: 138). Synonymum k výše uvedenému názvu je *malīlu*, či *malīliš* nebo *malīlu in ša malīli*, který překládáme jako „*rákosová flétna*“. Se smutečním obřadem souvisí i vyjádření „*ina irtišu ša kīma ma-li-li qú-bi-i iḫallalu*“, což znamená „*v jeho hrudi, jež zní jako flétna sloužící k truchlení*“ (Civil et al.: 164). Tento pojem nejen že nám prozrazuje název hudebního nástroje, ale i materiál, ze kterého flétna byla vyrobena. Některé zdroje ji popisují jako tenkou foukací trubičku nebo píšťalu s malým vnitřním vrtem (Ertelt, von Loesch, Zaminer 2006: 10).

Obrázek 10: Píšťaly z předem připravených plechů – hotová rekonstrukce s plátkem

Zdroj: autorka

Obrázek 11: Výrobní proces 1 – rolování

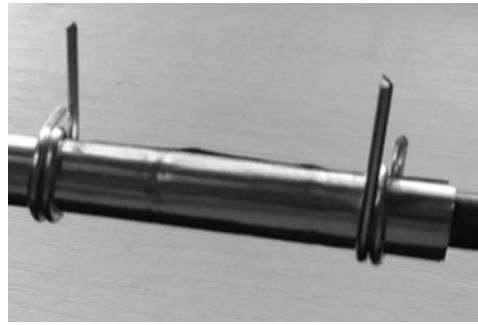

Zdroj: autorka

6.3. Experiment 3 (viz Obrázek 10)

Experimenty, o nichž jsme až doposud mluvili, vycházely již ze zhotovených trubiček. Následující pracovní postup je zde rozšířen a obohacen o výrobu trubiček samých z připraveného plechu, jehož mikrostruktura přibližně odpovídá mikrostruktuře rekonstruovaného artefaktu. Tento povrch byl připraven pomocí kamenného kladívka, prostřednictvím kterého se v nejstarších obdobích mezopotámských dějin tepaly plechy o různých tloušťkách. Protože píšťala nalezená v Uru měla podobu pravidelné tenké trubice, která se ani nerozšiřovala ani nezužovala, její výroba probíhala pravděpodobně takto: ze stříbra se vyrobil plech o určité tloušťce prostřednictvím malé kamenné paličky. Zde bylo nutné docílit náležitě kvalitního povrchu, a tak jako deska sloužil hladký plochý kámen, pravděpodobně hematit (Olson 2010: 234, 236). Archeologie prokázala, že tloušťka některých kovových plechů mnohdy dosahovala až 0,25 mm (Moorey 1999: 226). Trubice popisovaného artefaktu se vyrobila rolováním (viz Obrázek 11) plechu a za tepla se konce spojily (viz Obrázek 12).

Po vyrobené trubici přichází fáze umístit otvory do nástroje a stanovit směr hraní. Tady se opíráme o návrh B. Lawergrena, který otvory umístil od konců, protože to je v souladu s konstrukcí a laděním aerofonů (Kašpařík 2016). Vzdálenosti mezi nimi jsou dány parametry artefaktu. Otvory nám vycházejí zhruba do poloviny délky trubice a od plátku neboli jazýčku se nachází v jejich druhé polovině. Tento důležitý údaj také koresponduje s ikonografiemi.

Obrázek 12: Výrobní proces 2 – tepelná úprava – spojené konce (popis obrázků vždy pod fotografii)

Zdroj: autorka

Konečně se dostáváme k tónovým řadám rekonstruovaných trubic. V tomto experimentu jsme použili plátek vyrobený z rákosu. Vzhledem k vysoké obtížnosti tuto část nástroje vyrobit, bylo nutné využít profesionální výrobce plátků. Délka je stanovena na základě experimentu, protože tolik důležitou součást nikdo dosud nenalezl. Plátky mohou mít různou délku, a z tohoto důvodu je zcela irelevantní jeho parametr uvádět, protože tu neoperujeme s konstantou, ale s variabilní proměnnou. I průměr se nepatrně může měnit v rozmezí od 5 do 7 mm. Tóny, které z této rekonstrukce vznikly, jsou sice opět pouze orientační, přesto tu máme zvuk s vyšší kvalitou. Vyšla následující tónová řada: trubice se třemi otvory zní takto: Dis-Cis--H-Ais. Tón ais je někdy intonačně méně přesný. Trubice, která má otvory čtyři: F-E-Dis-D-Cis. Podle zásad mezopotámského tonálního systému jsou i v tomto případě tóny řazeny sestupně stejně jako ve všech experimentech.

7. Význam a výsledky experimentů v kontextu s hmotnými i písemnými prameny

Všechny uvedené experimenty měly nabídnout různé varianty zvuků na základě nalezených aerofonů v Uru. Výsledkem však není definitivní imitace objevených píšťal, ale hra se zvuky, které se mohou za různých okolností měnit.

Obecně se dá říci, že přesnou rekonstrukci omezovala skutečnost, že se zde pracovalo pouze se sekundárními zdroji, byť jimi byly kvalitní fotografie. Dalším faktorem, který byl již uveden, ale přesto je vhodné jej znovu připomenout, je, že artefakty byly v průběhu let velmi poškozeny, a přístup k nim není tedy možný. Z toho plyne i fragmentární podoba artefaktu, který se dokonce rozlomil na fragmenty menší, než je opět v původních pět znovu seskládal v roce 2000 B. Lawergren.

A tou zásadní překážkou je chybějící složka nástroje, díky níž se dá vyvodit tónová řada, která se označuje jako plátek či jazýček. Dokonce není k dispozici ani dostatek relevantních sekundárních zdrojů, protože kvalitní analýzou stříbrných aerofonů se zabývalo jen minimum odborníků, jimiž byl B. Lawergren a B. Brown, většina o nálezech hovoří v kontextu nálezů z pohřebiště v Uru.

Zdroje se však nezabývají myšlenkou, zda by chybějícím komponentem nemohlo být i labium, díky kterému bude znít kovová píšťala zcela odlišně, nežli rezonátor tvořený jazýčkem z rákosu. Proto v této studii přicházíme s experimentem,

kde jazýček nahrazuje labium. Tuto možnost dosud nikdo ve svých analýzách nezohledňoval.

V rámci jednotlivých experimentů se pracovalo nejen s vytvořenými trubičkami, ale i s trubicemi, které byly vyrobeny podobnou technologií, jaká se používala ve staré Mezopotámii. Všechny experimenty jednoznačně potvrdily, že tónovou řadu ovlivňuje jazýček. Experiment 1 a 3 vytváří podobnou zvukovou kvalitu díky jazýčku vyrobeného ze stejného materiálu, čímž je rákos. Podobná zvuková kvalita představuje nikoli ekvivalentní tónovou řadu, ale vykazuje shody v barvě zvuku. Všechny realizované píšťaly produkují takové tóny, které jsou součástí modu tzv. „embūbu“, ačkoliv tóny z experimentu 2 se nacházejí ve vysokých frekvencích. Vytvořené tónové řady korespondují s mezopotámským tonálním systémem, přesto jsou vinou konstrukční nedokonalosti někdy intonačně nepřesné a bylo je velmi obtížné porovnat s klavírem, díky němuž se mohly tóny pojmenovat, čemuž napomohly i nahrávky pořízené píšťalami vzešlé z této rekonstrukce. Je logické, že tóny odpovídají stejnému modu, protože u všech rekonstruovaných trubic byl zachován vnitřní vrt s mírnými odchylkami a délka. Vygenerované tóny konkrétního modu potvrzuje správný pracovní postup s dodrženými parametry.

Možná čtenáře napadne otázka, proč byly tyto experimenty prováděny, když už rekonstrukci provedl B. Brown. Pokud porovnáme jeho přístup s naším, zjistíme některé odlišnosti. Jednou z nich je metodologický přístup. B. Brown vychází z podrobných studií artefaktů z období relativně mladších, než ze kterého pochází aerofon z Uru. Proto se domnívá, že se jedná o nástroj typu „*aulos*“. Nástroj tohoto druhu má dlouhou tradici v mladších obdobích dějin Blízkého východu a dále pak především v antickém Řecku, což bohatě potvrzuje ikonografie. Z ní můžeme odvodit, že místo původu nástroje typu „*aulos*“ se nachází ve Středomoří a odtud se dále šíří i na Blízký východ. Kdy však dochází k přesunu tohoto aerofonu ze Středomoří na Blízký východ, je ovšem problematické dohledat. Tradice zdvojených píšťal v blízkovýchodním regionu na základě ikonografických a písemných zpráv se zdá být přijata okolo 21. st. př. n. l., ale tato datace je pouze orientační.

Přicházíme s metodologií, která pracuje s analýzou aerofonů, které se vyskytovaly v období 2700 až 2300 př. n. l. v různých oblastech Blízkého východu, například v Egyptě, kde jsou právě jednoduché flétny již od nejstarších období relativně hojně zastoupeny, a naopak v období mladších jsou na reliéfech nahrazeny jinými nástroji, a pokud zde flétny najdeme, pak v jejich zdvojené podobě. Což vede k zamyšlení nad možností, že by píšťaly z Uru, které se zde našly, byly sice po dvou, ale na každou z nich mohl hrát instrumentalista samostatně.

Výsledek výzkumu přichází jen s další možnou verzí, nikoli s definitivním stanoviskem o tom, že se tu našly dva samostatné dechy, protože ikonografie, která by hypotézu potvrdila, je nedostatečná. I když pro tuto domněnku hovoří i některé písemné prameny v rámci mezopotámské literární tradice, kde čteme v několika příbězích zmínky o rákosové píšťale, není těchto záznamů příliš mnoho. Uvedeme si ještě jednou citaci o rozlomené píšťale, která byla pouze jedna. Pokud by byly dvě, naříkala by Inanna, manželka Dumuziho nad dvěma rozlomenými píšťalkami: „*Oni rozlomili rákosovou píšťalu, na kterou pastýř hrával*“ (Wolkstein, Kramer 1983: 71).

8. Závěr

Na závěr lze shrnout, že se tu nabízí více variant rekonstrukcí a každá z nich má své opodstatnění. Na základě výzkumu písemných a hmotných pramenů se pak lze k některé z nich více přiklonit a jinou spíše vyloučit. Barva zvuku se tu shoduje s experimentem 1 a 3. Přesto je vhodné přinést další data o těchto artefaktech, protože z našeho výzkumu vyvstaly další nezodpovězené otázky kvůli již zmíněným důvodům.

Zvuky, které vznikly při této rekonstrukci, mohou připomínat při troše fantazie zvuky živočichů, což samozřejmě neodpovídá standardům evropské klasické hudby, ale v období ranědynastickém mohly být nositeli určitých symbolů.

Experiment 2 připomíná ptačí hvizd, experimenty 1 a 3 zvuk jelena či býka. Ačkoliv o tónové řadě mohou být vedeny dlouhé diskuse, barvy zvuku už tak rozmanité nejsou, poněvadž se tu nabízí podobnost se zvuky určitých živočichů. Tím, že se ranědynastické období vyznačuje zoomorfními rysy, tuto domněnku nemusíme zcela zavrhovat.

Význam ptactva je často spojován s dušemi zemřelých a tento motiv vidíme v mnoha kulturách, a tudíž i v kultuře mezopotámské (Patai 1983: 130). Pokud přihlédneme ke strunným nástrojům ze stejného pohřebiště, případně i k jiným artefaktům, setkáme se tu s živočichy, jimiž byl například jelen nebo tur. Co všechno tito tvorové ve starověké Mezopotámii symbolizovali, o tom se jen můžeme dohadovat, ale četnost nálezů z ranědynastického období dokazuje jejich mimořádný význam. Podle interpretace M. Marcetteau jelen zdobí stříbrnou lyru (U.1235) a vyskytuje se i jako samostatná figura, která je vyrobená z mědi (U.12356). Tento živočich také patří do myticko-kosmologického páru s býkem. Díky vystupujícím parohům i on se symbolicky přirovnává k hudebnímu nástroji. Parohy se přirovnávají k větvím stromů, které se každým rokem rozrůstají. Představují tudíž symbol znovuobnovení životního cyklu. Je spojen s časem, stejně tak jako hudba probíhá v čase. Býk, kráva, tele a jelen jsou živočichové, kteří jsou součástí jedné skupiny. Propojují hudbu a čas a ztělesňují tak metaforu hudebního cyklu skrze určité vývojové fáze – zrození (býk), růst (kráva a tele) a konec života (jelen) (Marcetteau 2009: 69).

Bibliografie

Ancient History Encyclopedia. 2012. „Aulos.“ [online] *Ancient History Encyclopedia* [cit. 18. 10. 2017]. Dostupné z: https://www.ancient.eu/Aulos/.

Braun, J. 2002. *Music in Ancient Israel/Palestine*. Cambride: Company Grand Rapids.

Brown, B. 2002. *The Silver Pipes of Ur: Material Evidence for the Pitch, Intonation and Texture of Sumerian Court Music, 2450 BC*. Glasgow: Royal Scottish Academy of Music & Drama.

CDLI. n. d. „VAT 12671.“ [online] *Cuneiform Digital Library Initiative* [cit. 18. 10. 2017]. Dostupné z: http://cdli.ucla.edu/?q=cdli-tablet.

Civil, M., J. Gelb, A. L. Oppenheim, E. Reiner. 2004. *The Assyrian Dictionary, volume 10, Part 1/M*. Chicago: The Oriental Institute Chicago.

Collon, D. 2008. „Playing in Concert in the Ancient Near East.“ Pp 47–66 in *ICONEA 2008. Proceedings of the International Conference of Near-Eastern Archaeomusicology held at Senate House, December 4-6 2008, Institute of Musical Research and University of London, England*. London: The British Museum.

Dumbrill, R. J. 2007a. „Modus Vivendi.“ Pp 1–42 in *ICONEA 2007. Proceedings of the International Conference of Near-Eastern Archaeomusicology held at Senate House, Institute of Musical Research and University of London, Englan*d. London: The British Museum.

Dumbrill, R. J. 2007b. „Review of Archaeomusicology in the Ancient Near East.“ Pp 1–20 in *ICONEA 2007. Proceedings of the International Conference of Near-Eastern Archaeomusicology held at Senate House, Institute of Musical Research and University of London, England*. London: The British Museum.

Dumbrill, R. J. 2013. *The Course of Archaeomusicology from the under the Direction of Professor of Archaeomusicology*. London, 17.–27. 9. 2013.

Dumbrill, R., J. 2005. *The Archaeomusicology of the Ancient Near East*. London: Trafford.

Ertelt, T., H. von Loesch, F. Zaminer. 2006. *Geschichte der Musiktheorie 2. Mythos zur Fachdisziplin: Antike und Byzanz*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Flutopedia. 2018. „Cycladic Statue and Double-Flute player.“ [online] *Flutopedia. En Encyclopedia for the native American flute* [cit. 16. 11. 2017]. Dostupné z: http://www.flutopedia.com/img_cycladic.htm.

Gelb, J., T. Jacobsen, B. Landsberger, A. L. Oppenheim. 2004. *The Assyrian Dictionary volume 10, Part 4/E*. Chicago: The Oriental Institute of The University of Chicago.
Hoskovec, L. 2008. „Arundo donax L. tresť obecná.“ [online] *Herbář* [cit. 15. 10. 2017]. Dostupné z: http://botany.cz/cs/arundo-donax/.

Chondrogianni-Metoki, A. 2015. „The neolithic settlement of ‘Toumba Kremastis Koiladas’ (Part 3).“ [online] *Archeology & Arts* [cit. 14. 10. 2017]. Dostupné z: http://www.archaeology.wiki/blog/2015/11/16/neolithic-settlement-toumba-kremastis-koiladas-part-3/.

Kašpařík, J. 2016. *Rekonstrukce dřevěných dechových nástrojů*. Empirický výzkum 2015/2016 – Blažejovice – Brno.

Koç University. 2017. „Relief depicting a banquet scene with musicians (North gate), East wall at Karatepe.“ [online] *Koç University. Suna Kiraç Library* [cit. 16. 10. 2017]. Dostupné z: http://digitalcollections.library.ku.edu.tr/cdm/ref/collection/GHC/id/17195.

Kroll, O., A. Baines, H. Morris, D. Riehm. 1968. *The Clarinet*. New York: Taplinger.

Lawergren, B. 2000. „Extant Silver Pipes from Ur, 2450 BC.“ Pp 121–132 in E. Hickmann. *Studien zur Musikärchologie*. Nordrhein-Westfalen: Orient.

Marcetteau, M. 2009. „The horn quartet: a study of bull, cow, calf and stag figures on Sumerian lyres.“ Pp 67–72 in R. J. Dumbrill, M. Marcetteau (eds). *Arane 1: Archaeomusicological Review of the Ancient Near East*. London: ICONEA.

Metropolitan Museum of Art. n. d. „Inlay: woman wearing a cylinder seal, playing a flute.“ [online] *Metropolitan Museum of Art* [cit. 16. 11. 2017]. Dostupné z: https://www.metmuseum.org/art/collection/search/325451.

Montagu, J. 2007. *Origin and Development of Musical Instruments*. Lanham: Scarecrow Press INC.

Moorey, R. 1999. *Ancient Mesopotamian Materials and Industries: The Archaeological Evidence*. Winona Lake: Eisenbrauns.

Oling, B., H. Walisch. 2004. *Encyklopedie hudebních nástrojů*. Praha: Rebo.

Olson, G. R. 2010. *Technology and Science in Ancient Civilisations*. Oxford: ABC-CLIO, LLC.

Otto, J. 1992. *Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Praha: J. Otto.

Patai, R. 1983. *Field of Offerings: Studies in Honor of Raphael Patai*. Ontario: Herzel Press Publication.

Penn Museum. n. d. „Silver Pipes from Ur.“ [online] *Penn Museum* [cit. 15. 10. 2017]. Dostupné z: https://www.penn.museum/collections/object_images.php?irn=224933.

Pishikova, E. 2014. *Tombs of the South Asasif Necropolis, Thebes, Karakhamun (TT223) and Karabasken (TT391) in the Twenty fifth Dynasty*. New York: American University in Cairo.

Sachs, K. 2006. *The history of musical instruments*. New York: Dover.

Shaw, I. 2003. *Dějiny starověkého Egypta*. Praha: BB art.

Scheel, B. 1989. *Egyptian Metalworking and Tools*. Aylesbury: Shire Publication LTD.

Špelina, M. 2017. *Osobní sdělení*, Plzeň, 25. 9. 2017.

The British Museum. 2017. „Tomb-painting EA37981.“ [online] *The British Museum* [cit. 4. 11. 2017]. Dostupné z: http://britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?partid=1&assetid=244310001&objectid=112658.

Traveltoeat. 2014. „Qeen Pu-abi of Ur.“ [online] *Traveltoeat.com* [cit. 31. 5. 2018]. Dostupné z: https://traveltoeat.com/wp-content/uploads/2014/02/wpid-Photo-Jun-20-2013-722-AM4.jpg.

Verner, M., L. Bareš, B. Vachala. 2007. *Encyklopedie starověkého Egypta*. Praha: Libry.

Virgilio. n. d. „The Hierakonpolis Palette.“ [online] *Virgilio.it* [cit. 16. 11. 2017]. Dostupné z: http://xoomer.virgilio.it/francescoraf/hesyra/palettes/dogs.htm.

Vyšata, J. 2017. *Osobní sdělení*. Plzeň, 5. 9. 2017.

Wolkstein, D., N. S. Kramer. 1983. *Inanna Queen of Heaven and Earth: Her Stories and Hymns from Sumer*. New York: Harper & Row.

Summary

The discovered fragments clearly show that we are dealing with two pipes without the presence of a reed. As the most important component was not preserved, it was not possible to determine whether this is a reed instrument or flue pipe. This component is crucial to determine the tonal mode, and thus we experimented with both a reed and mouthpiece. Because we did not have the proper material at hand to create the mouthpiece, we used a 3D printer, although this was only a provisional alternative. According to the majority of experts, the reed was created from the plant of the same name, which is a material that could not have been preserved, similarly to the woody plant suitable for making a mouthpiece. Due to the great difficulty of making a reed, we had this component created by reputable experts according to the diameter of the pipe. Despite this effort, it was not possible to create a reed independently, even after several tries. The material either snapped or produced no sound.

The overall sound potential shows an interesting color, but the reconstructed tone rows are only hypothetical. These modes are located in diverse pitch frequencies depending on whether a reed or mouthpiece was used. Playing with a mouthpiece generated tones that some cuneiform scripts point to as "embūbu" mode (Dumbrill 2005: 54). They are ordered from highest to lowest: c♯–a♯–g♯–f–d♯ with a pipe with four holes. With a flute with three openings, we receive the following tones – a♯–g–f–d♯. Reconstruction of the pipes with

reeds and metal plates produced in advance yielded these tones: (with three openings) d♯–c♯–b–a♯. The tone a♯ is sometimes less accurate in terms of intonation. The pipe that has four tones produces the tones: f–e–d♯–d–c♯. In the case of a doubled pipe (arghul), we received the following tones: a♯–g–f♯–e–d♯. The sound of the flute with a mouthpiece is highly reminiscent of a bird's whistle, which could be seen in the reactions of a parrot while playing this aerophone. Experiments with reeds of varying length show a match in the color of the sound from which this sound potential is created.

Due to the absence of the reed or mouthpiece, the tone rows can be very diverse, but not the colour of the audial effect. If we use a reed while playing, we generate a sound that is reminiscent of an animal – in this case perhaps a deer, bull, or other animal. The Early Dynastic Period is characterized by zoomorphic traits and therefore the resulting sound quality of the reconstructed aerophones supports this context.

The realization of the two aerophones provides a new interpretation of the silver flutes of Ur. However, this new viewpoint cannot repudiate the hitherto acknowledged hypothetical reconstruction by B. Brown, as we have only several iconographic findings from the time when these wind instruments were created. Despite this fact, they contradict the method of playing suggested by B. Brown. Instrumentalists in this case do not play on a doubled type of flute. Based on this study, the tradition of this method of playing came to the Middle East likely in the 21st century BC. There is only one artifact available of an instrumentalist playing on an "aulos" type instrument. This instrument, however, originates in the Cyclades Islands, from which it is difficult to prove mutual contact with Mesopotamia. Even if this was proven, this individual finding does not have the sufficient historical value to prove that playing on doubled aerophones already existed in the Early Dynastic Period.

This article offers methodology that works with the analysis of simple and doubled aerophones. Many findings of straight musical instruments were deposited in pairs; this however, does not prove that the instruments were played simultaneously as in the finding of the aerophones or Ur. Although it is found only in a limited amount, the iconographic depiction from the same time period and area seem to disprove the option of an "aulos" type instrument.

s. 97–100

Rozhovor / Interview

Ivan Kalmar /
Přemysl Rosůlek

On Islamophobia in CEE Countries. Interview with Prof. Ivan Kalmar

Přemysl Rosůlek *

Ivan Kalmar is Professor of Anthropology at the University of Toronto. Kalmar's work has focused on the image of "the Jew" in western cultural history, and how it is related to the image of "the Muslim." In addition to numerous articles on this subject, Kalmar co-edited with Derek Penslar *Orientalism and the Jews* (New England U Press), and is the author of *Early Orientalism: Imagined Islam and the Notion of Sublime Power* (Routledge). Currently he is the principal investigator in a five-year project on Islamophobia and populism in Europe, with a focus on relationships, differences and similarities between the East and West of the European Union (including between the East and West in Germany). Among the topics he and his research team have been studying recently is the adoption of right-wing Islamophobic rhetoric by mainstream politicians, and the spread, online, of conspiracy theories about George Soros.

* * *

In CEE countries, the recent "migration crisis" has sparked scholarly discussion in a relatively new academic area. Unlike the Western academic environment, Islam and immigration is a relatively new phenomenon in CEE countries. Moreover, Western scholars can also rely on a much longer tradition of social science. How would you evaluate scholarly discourse on this issue in CEE countries?

Although the severity of the Islamophobia evidenced in the response of the political leaders and the public in CEE was recognized everywhere, very little academic research had immediately been done on it either in the East or in the West. It is in order to remedy this situation that I applied for and got a grant from the Social Sciences and Humanities Research Council of Canada to investigate the phenomenon. When we held a preliminary meeting in Prague in 2016, it was quite difficult to find scholars engaged with the issue. Since then, I've discovered that more work is being done in CEE than I had been aware of. The problem is that this work is often done for private consulting foundations and does not become widely known to academic colleagues. Either that, or it is done by academics but does not get published in the leading western journals that both western and eastern scholars know better than the local CEE ones. I do not, however, believe that there is a western and an eastern tradition of social science in Europe and North America, though there may be variations in individual countries and regions, and between the major languages. It is generally a mistake in my opinion to exaggerate the East-West difference.

* Doc. PhDr. Přemysl Rosůlek, Ph.D., Katedra politologie a mezinárodních vztahů, Fakulta filozofická, Západočeská univerzita v Plzni, rosulek@kap.zcu.cz.

Do you have an explanation for why such a significant number of societies in CEE countries are so strongly against Islam, Muslims and refugees from Africa and the Middle East and why this happened without almost any experience with immigration from countries with a predominantly Muslim population and no negative experience with Islam or Muslims?

Here, too, it is easy to exaggerate the East-West difference. Expressions like "Islamophobia without Muslims" or "phantom Islamophobia" are only partly accurate. Although only a few Muslims live in CEE, the area as part of the European Union and indeed, historically as part of Europe belongs to a wider region that was involved in colonial exploitation and now its partial result, mass migration to Europe. Islamophobic politicians claim that the former colonizing powers should be the only ones responsible for alleviating the problems in the former colonies, and that Poland or Hungary, or the Czech Republic, are not liable as they were not colonizers. They forget that there is no Iron Curtain any more, nor was there one before communism. Austria-Hungary, of which most of CEE was a part, did not have overseas colonies, but it did expand into Muslim Bosnia-Herzegovina and, more importantly, benefited from the overall colonial exploitation by western powers. And no region benefitted more than the industrial hub of greater Austria, that is, today's Czech Republic.

Nevertheless, it is of course true that East and West differ in the EU today in terms of the number of Muslims living there, and yet Islamophobic sentiment seems to be higher in the East (though some research statistics show that the difference is less than most people believe). But note that also within the West itself, Islamophobia is greater in areas with fewer Muslims; for example, there is more of it in the countryside than in the big cities where most Muslims live.

Moreover, even within CEE countries Islamophobic rhetoric seems to be much stronger in the countryside, where there are practically no Muslims, than in the big cities, where there are a few. I have said that in the Czech Republic, populist nationalists in the whole country see the West of Europe the same way that Czechs in the small towns and villages see Prague (or more precisely, the *pražská kavárna*). The explanation for Islamophobia in CEE is best sought, in my opinion, in understanding its peripherality vis-à-vis the rest of the EU and "Brussels," and not in any distinctive characteristics of the region or the number of Muslims who may or may not live there. Islamophobes see the global big-city elites in their own country and their own continent as responsible for "inviting" alien Muslims, instead of focusing on the troubles of the "regular guys" at home who don't share the alleged privileges of the *sluníčkáři*.

In the context of CEE countries, how can be Islamophobia be linked to other forms of xenophobia as e.g. anti-Semitism?

I have written extensively about the connections between antisemitism and Islamophobia, which go back centuries. In Europe today, these are connected also to racism against Roma. Extremists articulate the connection in old-fashioned Nazi terms, but the more mainstream Islamophobes, who today rule every Visegrád country, have sanitized their racism and pretend that they are not antisemitic. In

Hungary, anti-Soros rhetoric has reached unheard of levels of stupidity, but the government who propagates it is careful not to use the old antisemitic tropes that associate the Jewish-American philanthropist with other "evil" Jews and Freemasons in the manner of the infamous forgery, the *Protocols of the Elders of Zion*. Anyone who listens to Orbán knows what those tropes are, but literally he is not using them and instead condemns antisemitism. Benjamin Netanyahu, who also hates Soros and the great Jewish tradition of supporting equality and human rights, comes to Budapest and shakes Orbán's hand. This makes the champion of "illiberal democracy" feel that as a friend of Israel he surely cannot be an antisemite. I hope that no one is fooled by such nonsense.

Another discussed aspect is the level of the population's media literacy. On one hand, it is a fact that in the current era – known also as post-truth politics – people are capable of believing in fake news, hoaxes and unverified reports. On the other hand, can we claim with certainty that the impact of media on the majority of the population is so strong?

There are different kinds of media. In our work, we study various kinds of social media and indeed many spread falsehoods, including about Muslims and those non-Muslims who fight for Muslims' rights. People choose the media they believe in and don't listen to the other side. This is a serious problem. At the same time, "media" can't have an effect on people who are not susceptible to their message. I am not sure that I believe in censoring either mainstream media or social media. It would be more important to know why people choose media that don't tell the truth, and to ask how we can reach them, without arbitrary measures.

What do you think the role of Russian official circles is in the CEE's Islamophobia?

Not enough is known about this. In our work, we feel we can identify Russian social media posts by certain catch phrases, such as their reference to "color revolutions," which is something no one outside of the former USSR cares about. I think the Russians are very active in spreading disinformation in order to destabilize the European Union, and they target CEE areas among others. Their activities in this area have been known somewhat before they were uncovered in the United States. Ondrej Kundra of *Respekt* is one of the people who has published some material on this in the Czech Republic, but there are some reports from elsewhere as well. We believe that connecting Soros to the Muslim "migration crisis" is something that began in Russia.

How would you explain that both leftist parties and many leftist intellectuals in CEE countries (e.g. Jan Keller, Slavoj Žižek) are strongly against immigration from Northern Africa and the Middle East?

I don't know enough about this.

And, finally, do you think that Christianity has been misused against Islam?

Today's "Christianism" hardly even claims to have anything to do with the Christian faith and liturgy. It has everything to do with the alleged Christian identity of Europe conceived in purely racial terms (the less "extreme" people will call it "Judeo-Christian"). They just mean "white." One of my colleagues, Konrad Pedziwiatr, has written about Catholic seminary students who are extremely Islamophobic in spite of Pope Francis' disapproval of the views they hold. Images of Poles praying with rosaries at the country's western borders against the non-existent Muslim invaders must deeply disappoint, I would think, any Christian with either a brain or a heart. Orbán may privately be a convinced evangelical like his son, but in reality even for him this talk about "Christian values" is a thinly disguised excuse for ugly, un-Christian racism.

Do you personally think that Europe is under threat from different cultures and that, in the long run, the Islamization of Europe is an actual challenge?

I don't know what "Islamization" means. In places where there are many Muslims, like in my home city of Toronto, practically no one is converting to Islam. I think those who talk about "Islamization" simply mean the presence of Muslims. The Nazis talked of "Judaization" (*Verjudung*) in the same way. The goal was to get rid of people who are different. But the presence of diverse groups of people living and working together is not a danger, though there can certainly be challenges, often caused by discrimination. In Canada, most companies and universities believe that diversity increases efficiency because it's good when you get people with different experiences to work together. I have heard Czech Islamophobes talk about the Czech Republic's qualifications as the world's 6th safest country. They said that this was due because there were few non-European migrants here. This is nonsense. In the World Economic Forum ranking, Norway, Switzerland, and Austria are among the countries that beat the Czech Republic in terms of safety. All of them have plenty of non-white citizens and immigrants.

s. 103–110

Recenze / Reviews

Jean-François Sablayrolles /
Radka Mudrochová

Peter Pomerancev /
Maria Avanesova

Sablayrolles, Jean-François (2017): *Les néologismes. Créer des mots français aujourd'hui*. Paris: Éditions Garnier, Le Monde. 94 s. ISBN 978-2-35184-186-0.

Nakladatelství Garnier ve spolupráci s Le Monde představilo v roce 2017 knihu s názvem *Les néologismes. Créer des mots français aujourd'hui* vzešlou z pera předního francouzského lingvisty Jeana-Françoise Sablayrollese; zakladatele moderního pojetí neologie, které si zasloužil díky vydání zlomové publikace pro neologii *La néologie en français contemporain: examen du concept et analyse de productions néologiques récentes* (Sablayrolles 2000). Jean-François Sablayrolles započal svou akademickou dráhu na univerzitě v Limoges (1997–2002), ve své profesi pokračoval na Université Paris 7 (2002–2005), a nakonec působil jako univerzitní profesor na Paris 13 Sorbonne Paris Cité. Jeho výzkum se zaměřuje na neologii současné francouzštiny, včetně problematiky jazykových přejímek a otázky ekvivalentů. Vedle výše uvedené stěžejní publikace o neologii vydal např. *Les néologismes* (Sablayrolles, Pruvostem 2003), *L'innovation lexicale* (Sablayrolles 2003), *La Fabrique des mots français* (Sablayrolles, Christine Jacquet-Pfau 2016). V roce 2006 založil a řídí spolu s Johnem Humbleyem časopis o neologii *Neologica* (Classiques Garnier).

Zde představovaná publikace *Les néologismes. Créer des mots français aujourd'hui* je v současné chvíli nejnovějším počinem profesora Sablayrollese. Kniha čítá 94 stran a je rozdělena do šesti hlavních celků. První z nich se věnuje historickým souvislostem a vysvětluje vznik termínu neologie (*néologie*), neologismus (*néologisme*), resp. celé morfologické rodiny tvořené ze základů *logos* a *neos*. J.-F. Sablayrolles cituje (s. 5–6) v této souvislosti lingvistku Agnès Steuckardt, která uvádí, že prvními atestovanými slovy uvedené rodiny jsou lexémy *néologien* a *néologue*. Druhý uvedený příklad pochází dokonce z roku 1723 z pera Jeana-Baptisty Rousseaua. Zajímavé je, že pokud nahlédneme do slovníku obecného jazyka francouzského, *Le Petit Robert*, nenalezneme zmínku ani o jednom z výše uvedených slov. Citovaný slovník udává pouze substantiva *néologie* a *néologisme* a adjektivum *néologique* (neologický), přičemž *néologie* je datována do roku 1759, *néologisme* 1735 a přídavné jméno *néologique* je nejstarším v řadě (1726), alespoň co do údajů slovníku *Le Petit Robert*. Toto konstatování se však již shoduje s naprostou většinou dalších lexikografů a je taktéž citováno autorem publikace. Naopak roční odchylky nalezneme u obou substantiv, tedy *néologie* (1758), *néologisme* (1734). Jean-François Sablayrolles podtrhuje, že v 18. století je neologismus, příp. jeho další odvozeniny, spojováno spíše se stylem psaní nežli s lexikem, a nabývá negativního charakteru, jak se můžeme utvrdit v díle Desfontainese *Dictionnaire néologique à l'usage des beaux esprits du siècle*. Sablayrolles je ve shodě s Bernardem Quemadou (s. 9–10), jenž upozorňoval v jednom z čísel časopisu *Neologica* na opomíjené definice neologie ve slovnících odkazující téměř systematicky pouze na neologismus. Kupříkladu 8. edice slovníku Francouzské akademie (*Dictionnaire de l'Académie*) z roku 1932 neobsahuje jedinou zmínku o neologii.

Samotná problematika definice neologismu je rozvíjena ve druhé kapitole s názvem „Définir le néologisme“. Na samém začátku je uvedeno, že nejčastěji používanou definicí neologismu je ta, která se omezuje na metalingvistický korpus, tj. spojení uchopení lexému, neologismu s jeho absencí ve slovníku (s. 14). Sablayrolles ovšem upozorňuje, že takto definované vymezení neologismu je nedostatečné, a to hned z několika důvodů. Prvním z nich je otázka výběru samotného slovníku arbitra. V současné francouzštině totiž existuje celá řada slovníků, desítky, ba stovky. Na druhou stranu, pokud slovo není součástí slovníku, neznamená to automaticky, že je možné jej klasifikovat mezi neologismy, neboť není slovníku, jenž by byl naprosto kompletní, vyčerpávající. Autoři slovníku jsou si nicméně tohoto faktu vědomi (s. 15), a tak na svou obhajobu vlastní výběr slov opodstatňují a komentují v úvodech, předmluvách. Sablayrolles v této souvislosti uvádí slova, která jsou systematicky slovníky opomíjena (*ibid.*), např. mnohé evidentní derivace: *refredonner*, *rehurler*, přídavná jména vztahující se ke jménům osob, příp. osobností (méně významným z pohledu historie) jako *jospinien/jospiniste*, *maurrassien*, a upozorňuje, že dříve chyběla ve slovních i tzv. „sprostá slova“ (*gros mots*). Nesmí být ovšem opomíjena druhá strana mince, tj. přítomnost slova ve slovníku jej automaticky nevyjímá z neologie (s. 16), neboť i pouhá změna konstrukce nebo sémantico-syntaktické změny spadají do zájmů neologie, podobně je tomu mimochodem i s homonymií (s. 17). Ve své poslední poznámce ke slovníkům si Sablayrolles dovoluje formulovat určité otazníky nad prací lexikologů a lexikografů, a nakonec i nad samými slovníky, které přese všechno zůstávají nezbytnými nástroji neologů. V této kapitole je dále pozornost věnována kupříkladu otázce životnosti neologismu, resp. jeho percepce neologičnosti (*néologicité*), tj. od kdy do kdy je neologismus datován (s. 21–25).

Kapitola následující, v pořadí tedy třetí, navazuje na předchozí část a klade si zejména otázku, proč vznikají neologismy („Pourquoi des néologismes?“). Sablayrolles ihned v úvodu uvádí, že důvody nejsou známé jak z pohledu tvůrce, tak pro receptora neologismu. Mnohé zůstávají dokonce nevědomé. Nicméně na toto téma byla definována celá řada hypotéz. Sablayrolles si v tomto kontextu dovoluje připomenout pět základních důvodů zrodu neologismů (s. 28–31). Prvním z nich je snaha o setření lexikálních mezer. Jako příklad uvádí slovník *Dictionnaire des mots sauvages* od autorů Maurice Rheimse a Roberta-Léona Wagnera, jehož cílem bylo zaznamenat, symbolizovat věci, které se objevují zřídka (s. 28). Prázdná místa ve slovní zásobě jsou také často dávána do kontrastu jiných jazyků, např. kalky, neologické syntézy, jimž se věnoval Loïc Depecker (2001). Druhým důvodem je potřeba transkategorizace (*le besoin de transcatégoriser*). Transkategorizovat znamená „*přizpůsobit slovo, které máme na mysli, gramatické kategorii, jež je vyžadována právě tvořenou větou*“ (s. 29). Zatřetí uvádí Sablayrolles důvody enunciativní a pragmatické, jimiž se mluvčí, resp. (re)produktor neologismů, snaží své receptory pobavit, provokovat, apod., a uvádí (s. 30) několik ilustrativních příkladů z řad politiků, kteří jsou/byli v tomto ohledu velmi kreativní, produktivní (Jean-Marie Le Pen, Jean-Pierre Chevènement, Jean-Luc Melenchon, . . .). Čtvrtým důvodem je tvorba nových světů spojená s žánrem sci-fi

a posledním, pátým je ochrana francouzského jazyka, přesněji v originále *La défense et illustration de la langue française* (s. 30–31) – název odkazuje na hnutí Pléiady.

Kapitola čtvrtá je co do proporce nejrozsáhlejší (s. 32–77) a představuje zároveň vrchol neologického díla, neboť vykresluje jednotlivé procesy slovotvorby v rámci neologie. Sablayrolles vychází ve své koncepci z typologie Jeana Tourniera (s. 33–34) vytvořenou a priori pro angličtinu, jejímž základem je vyčlenění přejímek v tzv. *matrice externe* vůči ostatním slovotvorným procesům *matrices internes*. Nicméně Sablayrolles toto uchopení více hierarchizuje a rozlišuje další kategorie v rámci těch, které Tournier dále nerozvíjí. Pro srovnání uvádíme obě uchopení formou sumarizačních schémat níže (Tournier schéma č. 1, Sablayrolles schéma č. 2).

Pokud porovnáme obě dvě schémata, můžeme konstatovat, že koncových slovotvorných procesů čítá Tournierova koncepce celkem deset, uvedeno dokonce v názvu, kdežto Sablayrolles dospívá k číslu dvacet tři včetně přejímky, jediné externí matice. Velmi detailně je např. rozpracována problematika amalgámů čítající celkem čtyři kategorie (s. 54–59). Tournier je do svého rekapitulačního schématu dokonce vůbec nezahrnuje.

Předposlední kapitola je velmi stručná, rozkládá se na necelých dvou stranách (s. 78–79) a pojednává o formě neologismů.

Nakonec poslední, tedy šestá, část publikace se snaží postihnout otázky, kterým nebyla doposud věnována pozornost, ale přesto by měly být vysloveny. Jedná se např. o otázku oficiálních doporučení, roli Francouzské akademie, příp. dalších komisí a delegací (s. 82–83), jež mají co do činění s francouzským jazykem.

Tak jako byla celá tematika představena úvodním slovem autora v tzv. „introduction“ (s. 3–4), je i řádně zakončena tzv. „conclusion“ (s. 87–89), jenž připomíná, že neologie je univerzálním lingvistickým jevem a každý živý jazyk je svědkem vývoje svého lexika.

Profesor Jean-François Sablayrolles představuje sice publikaci kratšího rozsahu, jež ale obsahuje základní vymezení problematiky neologie a neologismů, aniž by opomněla odkaz na historické souvislosti a zmínila, alespoň stručně, aktuální tendence současné francouzštiny. Autor se ve své studii obrací a odvolává na celou řadu renomovaných lingvistů jako např. Michel Arrivé, Bernard Quemada, Loïc Depecker, Jean Tournier, Alain Rey či Igor Mel'čuk, nebo své velmi úzké spolupracovníky, jakými jsou John Humbley, Christine Jacquet-Pfau. Na druhou stranu upozorňuje na nové, aktuální studie v rámci neologie (srovnávací práce Camille Martineze založené na lexikografických údajích slovníků *Le Petit Robert* a *Larousse*) a dílčí texty publikované v časopise *Neologica*.

Formální úprava publikace je čtenářsky velmi přívětivá, jednotlivé kapitoly, podkapitoly a další dílčí části jsou rozlišeny stylem formátování, nenacházíme sice tradiční číselné rozlišení, ale fontová dikce nadpisů působí přehledně.

Schéma 1: Lexikogenické matice francouzštiny

Les dix matrices lexicogéniques du français

MATRICES INTERNES	Formation de nouveaux mots (signifiant et signifié)	Construction	Affixation	1. Préfixation	*prédisposer, antinucléaire*
				2. Suffixation	*national, peureux, fillette, proprement*
			Composition	3. Composition	*abat-jour, tire-bouchon, grand-père, clair-obscur, bleu ciel, préventorium*
		Imitation phonique		4. Formation onomatopéique	*miauler, tic-tac, coin-coin*
	Métasémie	Changement de fonction (éventuellement avec flexion spécifique)		5. Conversion	(rouge>) rougir, le pourquoi et le comment, l'essentiel
		Changement de sens (sans changement de fonction)		6. Métaphore	quel *âne* !, des couleurs *chaudes*, il *couve* un rhume
				7. Métonymie	*les bois et les cuivres*, les biens de *la Couronne*, (je cherche) *un toit*
	Changement de forme	Réduction morphologique		8. Troncation	antérieure : *bus, car* postérieure : *métro, ciné, manif, auto*
				9. Siglaison et acronymie	*CRS, ONU, OTAN, CAPES*
MATRICE EXTERNE				10. Emprunt	*cowboy* (< angl.), *spaghetti* (< italien), *paella* (< esp.)

Zdroj: Tournier, Tournier (2009: 226)

Schéma 2: Lexikogenické matice francouzštiny

Tableau récapitulatif des matrices

matrices internes	morpho-sémantiques	Construction	Affixation	**préfixation**	détatouer
				suffixation	statuesque, hitiste
				dérivation inverse	turbuler
				parasynthétique (?)	désidéologisé (?)
			flexion		ils closirent, la représaille
			Composition	**composition par synapsie**	voiture-bélier
				composition savante	lanceur d'alerte
				hybride	batracianophile
					e-commerce, sapologie
			Composition par amalgame	**fractocomposition**	téléspectateur
				compocation	mobinaute, dircab
				factorisation	optipessimiste, potimarron
				Mot-valise	peopolitique
		imitation et déformation		**onomatopée coupe ou paronymie**	[ça a fait] dzoing la nesthésie, infractus
	syntactico-sémantiques	changement de fonction		**conversion**	la glisse, la gagne
				conversion verticale	liste chabadabada, un ex
				déflexivation	le manger, le pleurer
				combinatoire syntaxique ou lexicale	ironiser un texte encourir la liberté
		changement de sens		**métaphore**	souris (informatique)
				métonymie	sac à dos (touriste)
				autres figures	escorteuse (call-girl)
	morpho-logiques	réduction de la forme		**troncation**	blème, p'tit déj
				siglaison ou acronyme	LMD, AH1N1, ECUE
	phraséo-logiques	pragmatico-sémantique		**détournement**	être les dindons de la crise
		création		**création**	ne pas faire du huit mégabits
matrice externe				**emprunt**	break, cool, fioul, redingote

Zdroj: Sablayrolles (2017: 77)

Mezi silné stránky rukopisu patří především přehlednost, logická návaznost každého oddílu a jejich vlastní opodstatnění v celkové prezentaci jevů. Jednotlivé kapitoly jsou sice kratšího rozsahu (s výjimkou kapitoly o slovotvorbě), ale velmi výstižné, synteticky pojaté. Publikace je velmi zdařilým počinem, který ocení nejen specialisté z oboru, ale i zájemci o stručnou, přehledovou studii k neologii, jež ovšem zahrnuje aktuální tendence z dané oblasti zkoumání, tedy neologie.

Bibliografie

Depecker, L. 2001. *L'invention de la langue. Le choix des mots nouveaux.* Paris: Armand Colin, Larousse.

Rey, A. 2014. *Le Petit Robert.* Paris: éd. Le Robert.

Sablayrolles, J.-F. 2000. *La néologie en français contemporain. Examen du concept et analyse de productions néologiques récentes.* Paris: Honoré Champion.

Sablayrolles, J.-F. 2003. *L'innovation lexicale.* Paris: Honoré Champion.

Sablayrolles, J.-F. 2017. *Les néologismes. Créer des mots français aujourd'hui.* Paris: Éditions Garnier, Le Monde.

Sablayrolles, J.-F., J. Pruvost. 2003. *Les néologismes.* Paris: PUF.

Sablayrolles, J.-F., Ch. Jacquet-Pfau (dir.). 2016. *La Fabrique des mots français.* Limoges: Lambert Lucas.

Tournier, N., J. Tournier. 2009. *Dictionnaire de lexicologie française.* Paris: Ellipses.

Radka Mudrochová[*]

Pomerancev, Peter (2016): *Nic není pravda a všechno je možné. Surreální srdce nového Ruska.* Praha: Dokořán. 259 s. ISBN 978-80-7363-704-0.

Rusku a jeho politickému uspořádání byla odborníky vždy věnována značná pozornost. Po ukrajinské krizi se mezi odborníky stala diskutovanou i otázka ruské propagandy, která je dnes vnímána jako další nezbytný nástroj politiky Kremlu (např. Ostrovsky 2017). Státy a mezinárodní organizace otevírají ústavy, jejichž cílem je proti této propagandě bojovat. Kniha Petera Pomeranceva *Nic není pravda a všechno je možné. Surreální srdce nového Ruska*, jejíž český překlad vyšel v roce 2016 v nakladatelství Dokořán, zahrnuje obě zmíněné složky, je to kniha nejen o Rusku, ale i o ruské propagandě.

Peter Pomerancev se narodil v roce 1977 v Kyjevě. Pochází ze sovětské disidentské rodiny, která se přistěhovala do Velké Británie na konci 70. let 20. století. Peter Pomerancev se stal žurnalistou, v prvním desetiletí 21. století pracoval v Rusku, zpočátku jako odborník na vztahy Ruska a EU v ruských think-tankcích, později, od roku 2006, byl producentem dokumentárních filmů na ruské televizní stanici TNT. Dnes pracuje jako odborný asistent na Londýnské škole ekonomie a politických věd. Vzhledem ke své původní profesi se autor nesnaží o to, aby jeho kniha byla klasickým akademickým tex-

[*]Mgr. et Mgr. Radka Mudrochová, Ph.D., Ústav románských jazyků, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, radka.mudrochova@ff.cuni.cz.

tem. Není to vědecký text ani o Rusku, ani o fungování médií, kde by čtenář mohl najít teoretické úvahy o médiích nebo o ruském politickém systému. Text je psán na pomezí publicistiky a populárně-naučného stylu. To ovšem není nevýhodou dané publikace, naopak, díky používání ostrých metafor je kniha čtivá a srozumitelná. Kromě toho se autor snaží nehodnotit jevy, se kterými se v Rusku setkává.

Autor nikdy nestanovil žádné cíle, metody a výzkumné otázky (což je celkem pochopitelné, protože, jak již bylo zmíněno, publikace není odborná), ovšem již název knihy „Nic není pravda a všechno je možné. Surreální srdce nového Ruska“ naznačuje, že v Rusku existuje zvláštní „ruská“ realita. Celou knihu prolíná hlavní myšlenka, která, podle mého názoru, spočívá v tom, že svět tvořený ruskými mocenskými orgány je lživý a nepředvídatelný. Zde neexistují pravidla, což vede k tomu, že většina hráčů se musí přizpůsobit nové situaci a podle různých situací hrát různé role, měnit své preference, a dokonce i svou identitu. „*Když se zběžně podíváte na dosavadní kariéry těchto nových náboženských vlastenců, zjistíte, že donedávna byli přesvědčenými prozápadními demokraty a liberály, že hlásali modernizaci, inovaci a podporu evropskému kurzu Ruska, a ještě před tím byli všichni dobří komunisté*“ (s. 250).

Autor člení knihu na tři kapitoly, které sám nazývá dějstvími, což je další příležitostí, jak ukázat čtenářům, že je potřeba vnímat současné Rusko jako divadlo nebo velkou „reality show“. Na první pohled se zdá, že autor rychle a docela náhodně přeskakuje mezi příběhy různých lidí, které nejsou vzájemně propojeny. Když ale čteme poslední stránky dané knihy, je patrné, že ve skutečnosti se autorovi podařilo nejen propojit tyto jednotlivé příběhy mezi sebou, ale zarámovat je i do procesu vývoje Putinova režimu a jeho reality. V důsledku toho není kniha Petera Pomeranceva jen vyprávěním o jednotlivých lidech, kteří někdy mají jména, někdy jsou anonymizovaní a jsou zachovány jen iniciály jejich jmen. Jeho kniha je spíše o jevech, prostřednictvím nichž lze poznat realitu současného Ruska.

V první části prvního dějství „Reality show Rusko“ autor seznamuje čtenáře s tím, jak se dostal do Ruska. Jel do Ruska, protože se mu zdálo, že lidé v uvedené zemi žijí s pocitem, že všechno je možné. V této podkapitole autor již začíná odhalovat zvláštnosti ruské reality. Uvádí, že byl druhořadým asistentem na projektech v Londýně, ale v jeho rodné zemi to nikoho nezajímalo. Stačilo jen říci, že je z Londýna a dveře ruských televizních kanálů se hned otevíraly, protože Rusové si mysleli, že „lidé ze Západu“ lépe ví, jak všechno funguje. Ovšem to vůbec neznamená, že budou rady „lidí ze Západu“ poslouchat, což dokládá příběh skandinávského odborníka Benedikta, který pracoval pro televizní stanici Russia Today (dnes RT). Prostřednictvím tohoto příběhu autor ukazuje, jak funguje Russia Today, která byla zřízena Putinovým dekretem a měla celému světu prezentovat „ruský pohled na události“. V průběhu času se ukázalo, že tzv. „ruský pohled“ vždy znamená pohled Kremlu. Pomerancev ukazuje, že RT slouží jako nový typ kremelské propagandy, jenž již není založen na kritice Západu z pozic konkurenčního společenského systému, jako v období studené války, ale na tom, že se vkrade do západního jazyka a posmívá se Západu zevnitř.

Ovšem Kreml buduje svou realitu nejen navenek, ale i uvnitř státu, a proto se kniha neobešla ani bez vzpomínek na nejvýznamnějšího ruského politického technologa – Vladislava Surkova, který je jednou z hlavních osob odpovědných za přetváření Ruska ve velké divadlo. Skrze příběhy zlatokopky Aljony, jež hledá muže „pevně stojícího na nohou“, a gangstera Vitalie Djomočky, který se po nástupu Putina stal zároveň hercem, režisérem a scenáristou svých filmů, autor vykresluje, jak je v Rusku budován obraz prezidenta. V prvním případě autor uvádí, že zlatokopky, se kterými se seznámil, vyrůstaly bez otce, a proto hledají jak „prachatého taťku“, tak i skutečného tatínka. Takové touhy zachytil i Kreml, který se snaží vykreslovat Putina jako nejvyššího „prachatého taťku“, největšího ochránce, při kterém se můžete cítit jako za kamennou zdí. Stejně tak prezident napodobuje i Djomočka, protože je oblečen jako mafiánský boss a jeho výroky jsou jako z gangsterek.

Na příběhu Anny Jakovlevové ukazuje autor způsoby nelegálního zabavení cizího majetku v Rusku, které, podle názoru Pomeranceva, drží pohromadě „mocenskou vertikálu“, sahající od prezidenta k poslednímu dopravnímu strážníkovi. Annin příběh Pomerancevovi také umožnil popsat boj mezi šéfy jednotlivých složek „siloviků“ – FSB (Federální služba bezpečnosti) a FKSN (Federální služba Ruské federace pro kontrolu narkotik).

Prostřednictvím příběhu Alexandra Možajeva, který stojí v čele skupiny zachraňující staré budovy v Moskvě, Nočních vlků – motorkářů, kteří jsou dnes nedělitelnou součástí propagandistického nástroje Kremlu, a příběhu Grigorije, autor popisuje, jak Rusko a Rusové hledají svou identitu a role, které mají hrát ve společnosti. „*Jak vybudovat dějiny, jež stojí na nekončícím vzájemném zabíjení a zrazování se? Zapírat to? Zapomenout na to? Ale pak se z vás stanou sirotci. A tak se dějiny přepisují tak, aby vyhovovaly přítomnosti. Architektura tyto zápasy odráží. Město se zmítá pod vlivem toho, jak Rusko jednadvacátého století hledá, utíká, vrací se, popírá a znovu nalézá sebe samo*“ (s. 123).

V podkapitole „Iniciace“ autor přemítá nad otázkou vojenství a služby v ruské armádě. Uvádí, že většina Rusů se pokouší vyhnout vojenské službě. „*To je genialita systému – i když se vám podaří vyhnout se odvodu, vy, vaše matka a vaše rodina se stanete součástí sítě úplatků, strachu a předstírání. Už jste napůl mimo zákon, už jste se provinili. A to systému vyhovuje – když jste simulant, nikdy neuděláte nic skutečného, vždy budete usilovat o kompromis se státem* [...]“ (s. 134).

Zároveň za přispění dalších příběhů – Sergeje a Borise Berezovského – se autor věnuje úvahám, jak se Rusové snaží najít sebe a své místo na Západě.

Další dvě podkapitoly – „Ztracené dívky“ a „Stručně dějiny sekt v postsovětském Rusku“ – umožňují čtenáři seznámit se s jinou zajímavou stránkou dnešního Ruska, která se týká náboženství. V „novém náboženství“ Ruska ze skutečného náboženství nezůstalo skoro nic. „Nové náboženství“ je souhrnem všeho možného a je využíváno k tomu, aby Rusko bylo čím dál tím více opojeno svou jedinečností. Kromě toho to umožňuje uvažovat o Rusku jako o zemi obklíčené nepřátelskými státy.

V poslední části knihy autor vysvětluje čtenářům, proč odešel z Ruska a popisuje realitu Ruska po anexi Krymu. „[...] *Kreml konečně*

ovládl umění fúze ‚reality TV' a autoritářství a s její pomocí udržuje celou velkou stočtyřicetimilionovou populaci zabavenou, rozptýlenou a ustavičně vystavenou geopolitickým nočním můrám" (s. 249).

Celkový dojem z knihy je pozitivní, Peteru Pomerancevovi se podařilo napsat velice dobrý text. Ovšem kniha má i své slabiny. Ačkoliv Peter Pomerancev dobře zachycuje jevy, se kterými se lze v Rusku setkat, není jasné, proč autor zvolil ty či ony jevy a proč popisuje jen to špatné a úplně nechává stranou pozitivní jevy a příběhy, které v Rusku bezpochyby také existují. I přes danou výtku je kniha výbornou ukázkou mravů v současném Rusku. Ovšem u západního čtenáře, nemajícího povědomí o poměrech v Rusku, pravděpodobně vyvolá spíše otázku, zda je všechno, co autor v knize líčí, vůbec možné. Knihu lze bez pochyb doporučit nejen studentům, žurnalistům, odborníkům, kteří se zaměřují na Rusko, ale také všem, kdo by se chtěli přiblížit k porozumění ruské realitě.

Bibliografie

Ostrovsky, A. 2017. *The Invention of Russia: The Rise of Putin and the Age of Fake News*. New York: Penguin Books.

Maria Avanesova[*]

[*]Mgr. Maria Avanesova, Katedra politologie a mezinárodních vztahů, Fakulta filozofická, Západočeská univerzita v Plzni, avanesova@kap.zcu.cz.

Redakce časopisu

Šéfredaktor
PhDr. David Šanc, Ph.D.
dsanc@kap.zcu.cz

Redaktor
PhDr. Vladimír Naxera, Ph.D.
vnaxera@kap.zcu.cz

Členové redakční rady
Prof. RNDr. Ivo Budil, Ph.D., DSc. (Metropolitní univerzita Praha)
Doc. PhDr. Nikolaj Demjančuk, CSc. (Katedra filozofie, FF ZČU)
Prof. John Garrard, Ph.D. (ESPACH, University of Salford)
Doc. Pavel Hošek, Th.D. (Evangelická teologická fakulta UK, Praha)
Prof. PhDr. Hynek Jeřábek, CSc. (Katedra sociologie, FF ZČU)
Doc. PhDr. Petr Koťátko, CSc. (Filosofický ústav AV ČR, Praha)
Doc. PhDr. Jana Lasicová, Ph.D. (Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB, Banská Bystrica)
Prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc. (Fakulta filozofická, Univerzita Pardubice)
Prof. RNDr. Jaroslav Malina, DrSc. (Ústav antropologie Přírodovědecké fakulty MU, Brno)
Prof. PhDr. Evžen Neustupný, CSc. (Katedra archeologie, FF ZČU)
Doc. Vladimir Penčev, Ph.D. (Ústav pro folklor Bulharské akademie věd, Blagoevgrad, Bulharsko)
Prof. PhDr. Milada Polišenská, Ph.D. (Anglo-americká vysoká škola, o.p.s., Praha)
Prof. PhDr. Aleš Skřivan, CSc. (Ústav světových dějin, FF UK, Praha)

Členové redakčního kruhu
Doc. PhDr. Marie Fenclová, CSc. (Katedra románských jazyků, FF ZČU, fenclova@kro.zcu.cz)
Prof. PhDr. Petr Charvát, DrSc. (Katedra blízkovýchodních studií, FF ZČU, pcharvat@kbs.zcu.cz)
Doc. PhDr. Marek Jakoubek, Ph.D. (Katedra antropologie, FF ZČU a Ústav etnologie, Filozofická fakulta UK, jakoubek@ksa.zcu.cz)
Mgr. Miloš Kratochvíl, Ph.D. (Katedra filozofie, FF ZČU, kratomi@kfi.zcu.cz)
PhDr. Vladimír Naxera, Ph.D. (Katedra politologie a mezinárodních vztahů, FF ZČU, vnaxera@kap.zcu.cz)
Doc. PhDr. Přemysl Rosůlek, Ph.D. (Katedra politologie a mezinárodních vztahů, FF ZČU, rosulek@kap.zcu.cz)
Doc. PhDr. Miroslav Šedivý, Ph.D. (Katedra historických věd, FF ZČU, sedivym@khv.zcu.cz)
Doc. PhDr. Jan Váně, Ph.D. (Katedra sociologie, FF ZČU, vanejan@kss.zcu.cz)
Doc. PhDr. Pavel Vařeka, Ph.D. (Katedra archeologie, FF ZČU, vareka@kar.zcu.cz)

Veškeré informace o časopisu včetně propozic pro autory a archivu on-line verze čísel časopisu naleznete na adrese časopisu: http://ff.zcu.cz/research/edicni-cinnost/acta/.

Acta FF ZČU, 2018, roč. 10, č. 1

Vydává Západočeská univerzita v Plzni

PhDr. Vladimír Naxera, Ph.D., editor, 2018

Registrace MKČR E 19585
Vychází třikrát ročně.

Odpovědný redaktor Vladimír Naxera
Technická redakce a sazba textu Libor Benda
Grafický design obálky Mladý ateliér, Tereza Kovářová & Michaela Dylová

Web: http://ff.zcu.cz/research/edicni-cinnost/acta/

ISSN (print) 1802-0364
ISSN (online) 2336-6346